

SÜÜRIA KODUSÕJA IDEOLOOGILISTEST MANIPULATSIOONIDEST

Üllar Peterson

ÜLEVAADE. Süüria kodusõda pole eestikeelses teaduskirjanduses põhjalikumalt käsitletud. Üllatavalt pinnapealselt on mitmeid selle keskseid teemasid vaadeldud ka ingliskeelses teaduskirjanduses, valdav osa Süüria kodusõja-teemalisi kirjutisi on populaarteaduslikku laadi. Eriliselt ettevaatlik tuleb olla Süüria kodusõja manipuleeritud massimeediakäsitluste puhul, mille olemuse selgitamine vahetute allikate ja temaatilise teaduskirjanduse kaudu on selle uurimuse peamine eesmärk.

Süüria kodusõja puhul võib täheldada nelja suuremat ideoloogilist manipulatsiooni. Esiteks Süüria relvastatud ülestõusu alguse 2011. aasta kevadel manamine rahumeelseks rahvarevolutsiooniks. Teiseks Süüria Rahvusliku Koalitsiooni olemuse ja selle islamistlike eesmärkide mahavaikimine ning selle määratlemine läänelike väärtuste kandjana. Kolmandaks Vaba Süüria Armeed kohandamine demokraatia standarditele vastavaks. Neljandaks ideoloogiliseks manipulatsiooniks on režiimivastaste „inimõigusorganisatsioonide“ poolt teadliku valeinfo levitamine, eesmärgiga kutsuda esile lääneriikide otsene sekkumine mässuliste toetuseks, kellest valdava osa moodustavad tõsimeelsed sunniidid. Selgelt avaldusid sellised manipulatsioonid 2016. aasta Aleppo sündmuste kajastamisel.

Nende nelja islamistide mahitatud manipulatsiooni tulemusel toimib sisuliselt Süüria ilmaliku valitsuse vastane sunniitlike islamistide ja läänemaailma massimeedia liidusuhe.

Võtmesõnad: *meediamanipulatsioonid, Süüria kodusõda, araabia kevad, mošee, reedene jutlus ehk hutba, Dar 'ā 2011, Süüria rahvuslik koalitsioon (SRK), Vaba Süüria Armeed (FSA), Syrian Observatory for Human Rights (SOHR), propaganda-sõda, tsiviilohvrid, Aleppo*

Keywords: *media-manipulations, Syrian civil war, Arab Spring, mosque, friday sermon – hutba, Dar 'ā 2011, National Coalition for Syrian Revolution and Opposition Forces, FSA, SOHR, propaganda-war, civilian casualties, Aleppo*

1. Sissejuhatus

Juba seitsmendat aastat lõõmab viimase sajandi üks suurimaid Lähis-Ida tragöödiad Süüria kodusõja näol. Selle julmust ilmestavad miljonid riigisisesed pagulased, purustatud infrastruktuur ja nüüdseks ligemale pool miljonit hukkunut. Samas näitab Süüria kodusõja absurdus läänemaailma

silmakirjalik, kuid samas kindlameelne poolte valik ühe suure pahe (islamism) kasuks teise pahe (idamaine sekulaarne türannia) ees.

Lääs on Süüria kodusõjaga seoses omaks võtnud islamistide käibele toodud neli suuremat ideoloogilist manipulatsiooni.

Esiteks on islamistidel õnnestunud Süüria kodusõja alguses toimunud relvastatud sunniitlike muslimite ülestõus manada lääne auditooriumile türanniavastaseks rahumeelseks rahvarevolutsiooniks.

Teiseks on islamistid avalikkust edukalt eksitanud mässuliste eksiilvalitsusena toimiva Süüria Rahvusliku Koalitsiooni (SRK) olemuses ja eesmärgis.

Kolmandaks on käibele lastud kujutelm aastatel 2011–2014 eksisteerinud Vaba Süüria Armeed (Free Syrian Army, FSA) n-ö mõõdukast olemusest, kuigi selle organisatsiooni sisuline eesmärk oli šariaadi kehtestamine Süürias, mida sageli püüti saavutada terroristlike meetodeid kasutades.

Neljandaks on Süüria režiimi vastustavate, nime poolest küll inimõigusorganisatsioonide, sisult aga islamismi edendavate *trickster*'ite abil langenute statistikat mängitades loodud kujutelm „oma rahvast tapvast Süüria režiimist“.

Neid nelja manipulatsiooni kasutavad Süüria režiimi vaenavad lääneriigid omakorda edukalt ära, et põhjendada valitsusvastaste mässuliste rahastamist. Süüria mässulisi kujutas lääne meedia aastaid mõõdukatena, samas teadlikult nende olemust varjates ja nende eesmärkidega trikitades.

Ülalnimetatud manipulatsioonide tulemusel on sekulaarsest läänemaailmast saanud Süüria islamistide suurimaid liitlasi.

Neid nelja ideologiseeritud manipulatsiooni vaadeldakse alljärgnevas kirjutises peamiste allikate kaudu, milleks on sündmusi vahetult kajastanud massimeedia (peamiselt inglise ja araabiakeelne), ent ka temaatilised teadusartiklid ja -monograafiad.

Kõik neli ideoloogilist manipulatsiooni on kergesti leitavad Süüria sündmusi käsitlevas ajakirjanduses ja teaduskäsitlustes, samas on võimalik manipulatsioonid ümber lükata sellesama ajakirjanduse ja teadustööde abil. Süüria sündmuste vahetu meedia- ja teaduskajastus moodustab hinnalise alusallikalise väärtuse, mille korrastamisega ühtlaseks käsitluseks pole veel tegeletud.

Ajakirjanduse puhul võib täheldada tendentsi, et 2011. aasta alguses ei saadud Süürias toimuvast aru ning seega ei kajastatud sealseid sündmusi ideologiseeritult. Järgmistel aastatel hakkas massimeedia üha rohkem looma ideoloogilisest narratiivi n-ö headest mässulistest ja halvast režiimist: 2012. aastaks minetati faktipõhine käsitlus ideologiseeritud käsitluse kasuks ning Süüria sündmuste kajastamisel said valdavaks teadlikud manipulatsioonid teatavate teemade mahavaikimisega (nt mõõdukate islamistlik olemus ja

islamiäärmuslaste kuriteod) ja samas teiste teemade ebaproportsionaalse rõhutamisega (Süüria valitsuse aktsioonid mässuliste vastu).

Ajaloolise perspektiivi teke nõuab aega. Vaid artikli esimeses alapunktis käsitletud teemast (Süüria ülestõusu algus 2011) on nii palju aega möödas, et see on jõudnud ka teadusmonograafiatesse. Peamisi neist on selles kirjatöös ka kasutatud ning osades ilmneb selge ideoloogiline kallutatus, manipuleerides sündmuste vahetute kirjeldustega.

Teiste alapunktide teemad asetsevad lugejale ajaliselt lähemal, vaid paari- kolme aasta kaugusel, ja pole veel vormitud kujul teaduskäibesse jõudnud. See info „lebab“ veel uurijat oodates korrapäraseks käsitluseks vormimata kujul uudisteagentuuride jooksvates teadetes ja sündmusi vahetult kajastanud massimeedia andmekogudes. Võimalik on ka see, et mõned Süüria kodusõja teemad, nagu Vaba Süüria Armeed ja Süüria Rahvuslik Koalitsioon, on läänelike väärtuste kandjale sellise pettumuse allikaks, et teaduslikult ei taheta neist asjadest vähemalt praegu rääkida – nendest kahest viie aasta tagusest teemast pole viimastel aastatel ilmunud ühtegi arvestatavat teaduslikku uurimust.

Lugeja peaks ka meeles pidama asjaolu, et selles uurimuses sätestatu ei kattu vähemalt osaliselt käibetõeks saanud käsitlusega „halvast“ Süüria režiimist ja „headest“ mässulistest, millisel kontseptsioonil puudub teaduslik alus ning millele on siinkirjutaja esitatud vastuväited dokumenteeritud viidetega umbes kolmesajale sündmusi vahetult käsitletud allikale.

2. Vihareedest kantud Dar^ʿā islamistlik ülestõus kui „Süüria rahumeelse rahvarevolutsiooni“ algus

2.1. Vihareede ja araabia kevad

Süüria ülestõusu alguseks peetakse 2011. aasta esimesi kuid, tinglikult aega jaanuari lõpust märtsini, kui puhkes mitmeid stiihilisi ja omavahel koordineerimata võimudevastaseid rahvarahutusi, mis tulid üllatusena nii võimudele endile kui ka välisvaatlejatele. Bashar al-Assad kiitles jaanuaris 2011, et Süüria rahvas on ühtne¹, ajakiri Time väitis enesekindlalt 2011. aasta veebruaris, et lähitulevikus ei ohusta miski Süüria stabiilsust². Väliselt

¹ **Interview with Syrian President Bashar al-Assad** 2011. – The Wall Street Journal, New York, January 31. <<http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894>> (09.01.2017).

² **Why the Arab Democracy Wave is Unlikely to Reach Syria** 2011. – Time, Feb 04, 2011. <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2046288,00.html>> (09.01.2017).

valitses aastaks 2011 Süüria ühiskonnas rahumeelne läbikäimine alaviitide ja sunniitide, nagu ka sunniitide ja teiste usuvähemuste vahel³. Samuti täheledatakse, et viimaste aastakümnete uued sotsiaalsed arengud, nagu alaviitide asumine nende ajaloolisest piirkonnast, Vahemere rannikust paarkümmend kilomeetrit sisemaa poole jäävast Al-Ğabal al-‘Alawī’st⁴ sunniitliku enamusega suurlinnadesse või viimase aastakümne suur maapiirkondade vaeste sunniitide asumine suurlinnade slummidesse või sunniitide aktiivsed eneseavaldused kultuuri ja äri valdkondades rannikul asuvatel alaviitide aladel ei tekitanud märgatavaid pingeid.⁵

Süürias ootamatult puhkenud rahutuste kese ja õhutusallikas on täpselt määratletav: esimesed suuremad valitsusvastased demonstratsioonid toimusid Süürias reedeti pärast mošeedes peetavaid jutlusi (ar *hutba*). *Hutba* kujutab endast imaami kui mošee juhi, samas ka kogukondliku vaimse, religioosse ja ühiskondliku liidri tegevuse säravaimad hetki avaliku ja sageli vägagi emotsionaalse esinemise näol, mille sisu varieerub olmeteemadest kuni poliitiliste üleskutsete ja džihaadiõhutuseni⁶. Reedese jutluse institutsioon on ohtlik iga islamimaailma keskvõimule, mis ei vasta sunniitliku riigiideoloogia ideaalidele⁷. Kindlasti ei vasta Süüria sekulaarne-baathistlik-alaviitlik al-Assadi režiim islamiriigi kaanonitele⁸. Tuleb arvestada ka asjaoluga, et Süürias hõõgus sunniitlikes mošeedes valitsusevastane tuli tuha all juba pärast 1979–1982 toimunud islamistliku ülestõusu mahasurumist⁹.

Kuid Süüria pole mošeesest lähtunud impulsi tõttu mingi erand: 2011. aastal araabia maid haaranud rahutused algasid kõikjal just mošeedes peetud

³ Peterson, Üllar 2016/2017. Süüria kodusõjani viinud sündmustest islamimaailmas ja eriti Süürias I, II. – Akadeemia, nr 12/2016 ja nr 1/2017. [Peterson 2016/2017]

⁴ Selle ajaloolise piirkonna erinevatest nimekujudest vt Peterson 2016/2017, nr 1, lk 129.

⁵ Nimetatud arengutest Himsi linna kohta käivas uurimuses Nakkash, Aziz 2013. The Alawite Dilemma in Homs: Survival, Solidarity and the Making of a Community. Friedrich Ebert Stiftung. <<http://library.fes.de/pdf-files/iez/09825.pdf>> (09.01.2017) ja Peterson 2016/2017, nr 12.

⁶ Sissejuhatavat ülevaadet reedese jutluse institutsioonist islamis vt **The Encyclopaedia of Islam** 1960–2009 (2nd ed.). Eds. Bearman, P. J.; Bianquis, Th.; Bosworth, C. E.; Donzel, E. van; Heinrichs, W. P. *et al.* Leiden: E. J. Brill, milles märksõna *khutbah* (reedene jutlus) kohta on ülevaade Vol. V, pp. 74–75 ja *khātib* (jutluse pidaja) kohta Vol. IV, pp. 1109–1111.

⁷ Islamiriigi ideaalidest vt Peterson, Üllar 2016. Islamiriik ja mittemuslimid: Abū Yūsufi Kitāb al-kharādž’i näitel. – Akadeemia, nr 3, lk 447–485, nr 4, lk 673–707 ning Abū Yūsuf 2017. Kitāb al-ḥarāğ. Tlk. Üllar Peterson. – Akadeemia, nr 5–7 (ilmumas).

⁸ Sissejuhatavalt Süüria režiimi ideoloogiast vt Peterson 2016/2017.

⁹ Põhjalik eestikeelne ülevaade islamistide ülestõusust aastail 1978 – 1982 Süürias vt Peterson, Üllar 2017. Süüria Muslimite Vennaskond ja „Süüria esimene kodusõda“ 1978–1982 (ilmumas).

hutba'de mõjul. Sümbolseks nn araabia kevade alguseks peetakse reedel (17.12.2010) tuneeslasest puuviljamüüja Ṭāriq aṭ-Ṭayyib Muḥammad Bū'azīzī (snd 1984) enesesüütamist Tuneesia linnakeses Sidi Bouzidis ja sellele järgnenud rahutusi¹⁰, kuid jäetakse mainimata, et see sündmus leidis aset pärast reedest *hutba*'d. Ning Tuneesia rahutused arenesid üldjuhul reedete kaupa: nädal hiljem reedel (24.12.2010) toimunud protestide käigus tappis politsei esimese meelevaldaja; protestid eskaleerusid (31.12.2010) pärast reedest palvust; reedel (14.01.2011) nõudsid avalikult tänavaile tulnud islamiaärmuslased kalifaadi kehtestamist, samal päeval põgenes aastakümneid võimul olnud president Zine Ben Ali (snd 1936, Tuneesia president aastail 1987–2011) ja riigis kehtestati erakorraline olukord. Siiski Tuneesias kui kõige ilmalikum as araabia riigis ei tule taoline reede fenomen niivõrd reljeefselts esile: võrreldes teiste araabia riikidega käib seal suhteliselt vähe inimesi ka reedeti mošees ning mitmeid keskseid sündmusi toimus ka teistel päevadel, näiteks peetakse sealse revolutsiooni kulminatsiooniks rahva massilist tänavaletulekut teisipäeval (28.12.2010), kuid siiski on ka Tuneesias selgelt tuntav see mošeesist lähtunud impulsist kujunenud reede fenomen.¹¹

Tunduvalt selgemalt avaldub reede fenomen palju religioosemas ja araabiamailma rahvarikkaimas riigis Egiptuses, kus korduvalt ja teadlikult kasutati revolutsiooni keskse terminina islamistlikku väljendit „vihareede“. Kuigi Kairos algasid väljaastumised teisipäeval (25.01.2011), kulmineerusid need vihareedega (28.01.2011), mida peetakse ka avaliku võimuvastase ülestõusu alguseks. Kuigi 04.02.2011 planeeritud „Mubarak'i lahkumisreede“ luhtus võimude vastumeetmete tõttu, teatas Hosni Mubarak pärast järjekordset õnnestunud vihareedet (11.02.2011) sama päeva õhtul oma tagasiastumisest¹². Tähelepanuväärne on Egiptuse puhul ka asjaolu, et 2013. aasta

¹⁰ Seda sündmust peab sealse Jasmiini-revolutsiooni alguseks nii massimeedia kui ka mitmed tõsiteaduslikud tööd, mis omistavad sellele sümbolse tähenduse, vt näiteks **Preysing, Domenica** 2016. *Transitional Justice in Post-Revolutionary Tunisia (2011–2013): How the Past Shapes the Future*. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden, p. 79. Samuti **Taylor William C.** 2014. *Military responses to the Arab uprisings and the future of civil-military relations in the Middle East: analysis from Egypt, Tunisia, Libya, and Syria*. New York, NY: Palgrave Macmillan, p. 58. [Taylor 2014]

¹¹ Tuneesia sündmuste kronoloogiat vt **Marcovitz, Hal** 2014. *The Arab spring uprisings* San Diego, CA: ReferencePoint Press, Inc., pp. 30–38. Põhjalikum kronoloogiline käsitlus Tuneesia sündmustest vahemikus detsember 2010–jaanuar 2011 on leitav **Taylor** 2014, pp. 57–72.

¹² Egiptuse sündmustest jaanuaris-vebruaris 2011 vahetute osalejate silmade läbi vt nt **Lynch, Mark; Glasser, Susan B; Hounshell, Blake** 2011. *Revolution in the Arab world: Tunisia, Egypt and the unmaking of an era*. *Foreign Policy Magazine*, pp. 70–118. Põhjalik ülevaade 2011. aasta esimeste kuude sündmustest on nt **Marfleet, Phil** 2016. *Egypt: contested*

juunis-juulis ei toimunud islamistidevastase revolutsiooni ükski sündmus reedeste jutluste järel ega mõjul, põhisündmused toimusid kõik teistel nädalapäevadel, kuid neile vastu astunud Moslemi Vennaskond konsolideeris oma toetajad reedesele päevale 5. juulil ning nende vastasseis võimudega kulmineerus järjekordse sadu inimohvleid nõudnud vihareedega 19.08.2013¹³.

Eraldi väärib märkimist asjaolu, et selline mošeejutlusest tingitud vihareede fenomen sai tekkida vaid olukorras, kus muidu karmilt riikliku järelevalve all olevate mošeede üle kadus kontroll revolutsioonilise olukorra tekkides nii Egiptuses kui ka Tuneesias¹⁴.

Seega võib väita, et kuigi Egiptuse 2011. aasta jaanuaris puhkenud rahu- tuste sotsiaalne spekter oli väga kirev ning valdav osa tänavatele tulnutest polnud islamistid, oli ka Egiptuse araabia kevade esimeste nädalate puhul selgelt täheldatav reedese islamijutluse fenomen. Mošeed olid ainsad kohad, mida valitsus ei saanud sulgeda ega keelata seal ka reedeste jutluste pidamist – see olnuks Egiptuses kui väga religiooses riigis otseselt islamivastane tegevus – ning toona ainsaks hästi toimivaks ja rohujuuretasandil tegutsevaks Mubarakivastaseks organisatsiooniks oli poollegaalne ja mošeedega tihedalt seotud Egiptuse Muslimite Vennaskond. Just sel põhjusel toimus Egiptuse araabia kevad oma algusfaasis islami alusstruktuuri, mošee raames, koon- dades enda alla ka mõõdukad moslemid, sekulaarse ilmavaatega isikud ja koguni kristlastest kohtide kogukonna – paradoksaalsel kombel kukutasid need kolm jõudu kaks aastat hiljem islamistid võimult.

Reedest päeva 28.01.2011 võib tagantjärele pidada Süüria ülestõusu algu- seks. Sel päeval toimus kellegi Hasan ‘Alī ‘Uqlah (sünd 1974) enesesüüta- mine riigi kirdeosas asuvas al-Hasaka linnas. Eri allikates dateeritakse see sündmus ajavahemikku 26.01.–28.01.2011. Arvatavasti oli see traagiline aktsioon väljapääsmatusse sotsiaalsesse ja tervislikku olukorda jõudnud isiku võimudevastase sotsiaalse protesti märk. Mošee-temaatikat selle sündmuse

---

revolution. London: Pluto Press, pp. 3–34, 77–78. [Marfleet 2016] Põhjalikumalt ülevaadet ülestõusnute tegevusest Kairos ja islamistide osast selles vt **Gunning, Jeroen; Zvi Baron, Ilan** 2014. Why occupy a square?: people, protests and movements in the Egyptian Revolution. Oxford University Press, pp. 163–182. [Gunning, Zvi Baron 2014]

¹³ Sündmustest suvel 2013 vt lähemalt **Marfleet** 2016, pp. 162–168.

¹⁴ Näiteks ajavahemikus 1. jaanuar 2008–31. detsember 2010 toimus Egiptuses 410 võimudevastast demonstratsiooni, väljaastumist ja rahvarahutust, millest umbes viiendik toimus islamistide algatusel, kuid ainuski neist ei toimund reedeti ega mošeeest koordineerituna; vt tabel kuude kaupa toimunud protestidest **Gunning, Zvi Baron** 2014, pp. 322–368.

puhul kusagil ei mainita, samas aga langeb see kokku *hutba* ajaga reede keskpäeval.¹⁵

Isegi kui Süüria ülestõusu algusdaatum on mõneti küsitav ning selle seos reedeste jutlustega pole kindel, võib nentida, et kui teistes araabiariikides toimus araabia kevadel tähtsaid sündmusi ka teistel päevadel, on Süürias edaspidi eriti selgelt märgatav valitsusvastaste rahutuste toimumine just reedeste jutluste mõjul, mis annab alust rääkida mošeedest inspiratsiooni saanud islamistlikust ülestõusust. Esimene inimohvritega demonstratsioon toimus reedel (18.03.2011) pärast mošees peetud jutlusi. Järgmisel reedel (25.03.2011) võib rääkida juba üleriigilistest veristest kokkupõrgetest meelevaldajate ja võimude vahel. Pinge eskaleerus veelgi 01.04.2011 pärast reedest jutlust ning siit edasi arenesid sündmused juba veriste reedeste verstapostidena: 08.04, 15.04, 22.04 ja 29.04. Juhuslik pole ka Süüria valitsusevastase ja sisult islamistliku Vaba Süüria Armee asutamiskuupäev – reede, 29.07.2011.¹⁶

¹⁵ Kõige vahetum uudis sellest oli meedias 28.01.2011 õhtul, kui ühes araabiakeelses Süüria kristlaste internetiväljaandes teatati, et Hasan ‘Alī ‘Uklah (s. 1974) väljus oma korterist, tuli keskpäeval sõiduteele, valas ennast bensiiniga üle, süütas ning suri õhtul haiglas. Selgitatakse, et see noormees põdes vaimuhaigust, oli pidanud oma õpingud pooleli jätma perekonna vaesuse tõttu ja tema enesepõletamine oli protestiks al-Hasaka kehvade sotsiaalsete olude vastu ning et eriteenistused püüdsid takistada selle uudise levimist. Vt **Ma‘lūmāt ‘an wafāt aš-šāb allādī aḥraqa nafsahu fī al-Ḥasaka** 2011. – Gazire, January 28. <<http://www.gazire.com/cms/new/s/4902>> (22.01.2017).

Samuti paigutavad hiljem selle sündmuse kuupäevale 28.01 teised araabiakeelsed allikad, näiteks ülestõusu viiendat aastapäeva tähistav **Kunnā muḥṭī’yīn ḡiddan** 2016. – al-Ġarīdah, January 29. <<http://www.aljarida.com/articles/1463606704429774100/>> (22.01.2017).

Ka mitmed lääne autorid peavad Süüria ülestõusu alguseks seega 28.01.2011, vt nt **Yassin-Kassab, Robin; Al-Shami, Leila** 2016. *Burning country: Syrians in revolution and war*. London: Pluto Press, p. 35. [Yassin-Kassab, A-Shami 2016]

Kuid Süüria ülestõusul on ka teine algusdaatum ja seostatud on see vaid selle eeldatavasti psüühiliselt haige isiku enesepõletamisega: kuupäevale 26.01.2011 paigutavad selle mitmed hilisemad ingliskeelsed ülevaated (vt näiteks **Al-Hasakah**. – Wikipedia. <<https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Hasakah>> (22.01.2017)), tuginedes 24.04. 2011 araabiakeelsele Al Jazeera ülevaatele, kus mainitakse Hasan Ali ‘Uklah enesepõletamist 26.01.2011, mida see uudis määratleb ühtlasi ülestõusu algusena Süürias: **‘Abraz mahattāt at-Tawrat as-sūrīyat ḥilāl al-‘ayām al-māḍiyat** 2011. – Al Jazeera, April 24.

<<https://www.youtube.com/watch?v=h36T5QIbV8w>>, sekundid 11–17 (22.01.2017).

¹⁶ Mitte nii rõhutatult, kuid siiski üldiselt tuleb see reede fenomen välja igast Süüria sündmusi kajastavast kronoloogiast, vt näiteks **Civil uprising phase of the Syrian Civil War**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_uprising_phase_of_the_Syrian_Civil_War> (31.01.2017). [Civil uprising phase of the Syrian War] Süüria sündmuste 2011. aasta esimese poole põhjalikumat kronoloogiat, kust samuti ilmneb sündmuste toimumine reedeti ja mošee-keskselt, vt **Yassin-Kassab, Al-Shami** 2016, pp. 35–56.

Seega võib väita, et sunniidi mošeede reedestest jutlustest kujunes võimudevastase ülestõusu pärm ning esialgu sai mošeesest vaadetelt kireva opositsiooni koondumiskoht. Või nagu ainsas mošee rolli Süüria ülestõusus analüüsisivas teaduskirjutises sissejuhatavalt märgitakse, oli mošeel keskne roll nii aastatel 1978–1982 islamistlikus ülestõusus kui ka 2011. aastal uue ülestõusu puhkemisel¹⁷. Sellest lähtuvalt võiks sündmuste koondnimetuse *araabia kevad* kõrval kasutada vähemalt Süüria puhul terminit *Süüria reede*.

Seega järgis Süürias toimuv mujal araabia maailmas aset leidvat üldist arengut, kus keskseks rahva rahulolematuse vallapäästjaks, koondajaks ja lahenduseni viijaks oli just islami alusstruktuur mošee ja seal reedeti tekkiv usklike emotsioon. Veelgi enam – Süüria sündmused kordasid eelmise kodusõja stsenaariumit, kui aastatel 1978–1982 toimunud ülestõusu keskmes oli samuti mošee: sealt kuulutasid toona imaamid oma sõnumit „uskmatu“ režiimi vastu, mis kaikus mošee minarettide valjuhäälditest üle linnade, mošeedes ladustati relvi ja pühakojad olid viimasteks vastupanukohtadeks, mille pühadusest loodeti valitsusvägede pealetungis kaitset.¹⁸

2.2. Dar‘ā sündmused märtsis 2011

Reedestest mošeejutlustest alguse saanud rahutused kasvasid Süürias 2011. aasta märtsi keskpaigaks juba üleriigilisteks demonstratsioonideks ja jõulisteks vägivaldseteks võimudevastasteks lokaalseteks aktsioonideks. Sümboolseks daatumiks, vahel lausa ka Süüria ülestõusu tegelikuks alguseks peetakse ühel reedel alguse saanud ja siis järgnevatel päevadel edasi

¹⁷ **Pierret, Thomas** 2012. The Role of the Mosque in the Syrian Revolution. – The Near East Quarterly, Tuesday, March 20th. <https://www.academia.edu/1493604/The_Role_of_the_Mosque_in_the_Syrian_Revolution> (10.01.2017).

¹⁸ Parimateks toonase Süüria islamiülestõusu käsitlusteks võib pidada järgmisi uurimusi: **Seale, Patrick** 1989. Asad of Syria: the struggle for the Middle East. Berkeley: University of California Press [**Seale** 1989]; nagu ka **Van Dam, Nikolaos** 1996. The Struggle for Power in Syria Politics and Society under Asad and the Ba’th Party. London : I. B. Tauris.

Mošeesest kui toonase ülestõusu ideoloogilisest keskmest loe lähemalt: **Teitelbaum, Joshua** 2004. The Muslim Brotherhood and the ‘Struggle For Syria’, 1947–1958: Between Accommodation and Ideology. – The Middle Eastern Studies, Vol. 40 (May 2004), pp. 137–140; **Seale** 1989, p. 92; vt ka toonase Süüria presidendi Amin al-Hafezi mälestusteraamatut: **Moubayed, Sami** 2015. Under the Black Flag. B. Taurus, pp. 53–55 [**Moubayed** 2015]; vt ka **Сараджян, П. А.** 1986. Активизация деятельности организации «Братья-мусульмане» в Сирии в 1979–1982 гг. – Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока. Ереван: Изд-во АН Армянской ССР, p. 174; **Drysdale, Alasdair** 1982. The Asad Regime and Its Troubles. – Merip Reports, 110, pp. 9–10. [**Drysdale** 1982]

arenenud esimest tõsist relvastatud kokkupõrget protestijate ja võimude vahel 18.–20.03.2011 Dar‘ā linnas.

Nende sündmuste käik annab alust rääkida islamistlikust ülestõusust. Kuid samas on Dar‘ā sündmusi hiljem välismeedias ekslikult hakatud kujutama türanniavastase rahvarevolutsioonina. Dar‘ā sündmused on hästi teada ja ma esitan esmalt nende käigu toonaste vahetute uudiste põhjal, mil need veel ei olnud mõjutatud hilisemast ideoloogiliselt käsitlusest.

06.03.2011 arreteerisid Dar‘ā kohalikud võimud 15 noorukit, kes levitasid linnas võimudevastaseid grafitid¹⁹, mispeale reedel, 18.03 mošees sütitavaid islamijutlusi kuulanud rahvas otsustas vahistatud noorukid vabastada ja hakkas ründama ning põletama valitsusasutusi, mille käigus hukkus seitse korrikaitsjat ja mitmeid ründajaid ning järgnenud päevade võimude vastuaktsioonides veel 15 isikut²⁰. Toonased vahetud uudised Dar‘āst edastavad linnarahva ülimalt sõjakat meeleolu²¹. Linna peamiste mošeede imaamid õhutasid vastuhakku avalikult, kuulutades allumatust Damaskuse keskvõimule²². Dar‘ā mässulised olid selleks ajaks varustatud ka tulirelvadega – juba märtsi algusest hakkasid Süüriasse saabuma opositsioonile naaberriikidest lähetatud relvasaadetised²³. Damaskuse keskvõim väitis, et ei andnud korrikaitsjatele korraldust tule avamiseks Dar‘ās, ja juba 19.03 moodustasid võimud komisjoni, et linnas toimunu välja selgitada ning vabastasid noorukid²⁴. Kuid sellisest järeleandmisest said kohalikud mässulised vaid hoogu juurde: järgmisel reedel, 25.03 Dar‘ās al-‘Umari mošees alanud ja üle linna levinud ning jälle inimelusid nõudnud kokkupõrked ülestõusnute ja valitsusvägede

¹⁹ Yassin-Kassab, Al-Shami 2016, p. 38.

²⁰ **Syria: Seven Police Killed, Buildings Torched in Protests** 2011. – Israel National News, March 21. <<http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/143026#.VY7khPntmsQ>> (26.01.2017). **7 Syrian policemen killed in Sunday clashes** 2011. – Ya Libnan, March 21. <<http://yalibnan.com/2011/03/21/7-syrian-policemen-killed-in-sunday-clashes-report/>>. Ka hiljem Süüria režiimi vastasuse poolest tuntud ülearaabialine päevaleht al-Sharq al-‘Arabi tunnistab, et ülestõusu koordineeriti reedel mošees, kuid samas mõtleb välja loo, et arreteeritud noori piinati enne, neilt küüsi maha kiskudes: **Ši‘ārāt ‘ayyām al-ğum‘at fi at-tawrat as-sūrīyat 2011**. – Aš-Šarq al-‘arabī, March 1, 2014.

²¹ Al Jazeera uudistekanalil videoklippi vt **Bidāyat ‘ahdāt Sūrīyā / 18 märts 2011**. – Al Jazeera, 18.03. 2011. <<https://www.youtube.com/watch?v=xOw3vG-DOrQ>> (26.01.2017).

²² **Pierret, Thomas** 2012. Religion and state in Syria: the Sunni Ulama from coup to revolution. Cambridge University Press, p. 216. [Pierret 2012]

²³ **Syria: Weapons Intercepted** 2011. – The New York Times, March. <http://www.nytimes.com/2011/03/12/world/middleeast/12briefs-Syria.html?_r=0011> (26.01.2017).

²⁴ **Committee Set up to Investigate Dar‘ā Incidents**. – SANA, March 19. <<http://www.sana.sy/eng/21/2011/03/19/337559.htm>> (26.01.2017)

vahel²⁵ kulmineerusid *de facto* linna üldise relvastatud ülestõusuga võimude vastu reedel, 8.04.2011, kui hukkus 19 korrakaitsjat ja 27 demonstranti²⁶. Ülal viidatud allikatele tuginedes võib öelda, et selleks ajaks oli tapetud 26 korrakaitsjat ja 42 ülestõusnut. Sellist statistikat ja vahetuid ülevaateid sündmustest arvesse võttes on võimatu rääkida võimude poolt „rahumeelse rahvarevolutsiooni“ vägivaldsest mahasurumisest: tegu oli hästi relvastatud võimuesindajate ja veidi kehvemalt relvastatud mošeedest koordineeritud ülestõusnute sõjaliste kokkupõrgetega.

Dar‘ā sündmuste kajastamine ilmestab revolutsioonimüüti loova massimeedia keskset osa: vahetud sündmuste kirjeldused näitavad pigem võimude järeleandlikkust ja neile vastanduvate sunniitide sõjakust: ajakirja *Time* käsitus (22.03.2011) – vahetult pärast Dar‘ā rahutuste puhkemist – kirjeldab võimudevastaseid loosungeid levitanud 15 alaealise vahistamist korrakaitsjate poolt, linnas puhkenud rahutusi, mille käigus põletati valitsusasutusi ja rünnati valitsusametnikke, võimude poolt tule avamist ja protestijate hukkamisest, seejärel president Bashar al-Assadi käsul lähetatud keskvõimu delegatsiooni saabumist ja õhkkonna hetkelist rahunemist ning noorukite vabastamist, kuid olukorra kriitilist halvenemist kohe pärast seda, kui mässajad lubasid korraldada kogu riiki hõlmava „märtrite reede“ oma poliitiliste nõudmiste saavutamiseks²⁷. Isegi teravalt Süüria režiimi vastase Katari uudisteagentuuri Al Jazeera sündmuste vahetus kajastuses räägitakse peamiselt ülestõusnute poolt valitsusasutuste ründamisest ja põletamistest²⁸. Võimude käsitus sündmustest 18.–19.03 on kattuv eelnimetatuga, kuid rõhutab Süüria režiimile omaselt „välisvaenlaste mahhinatsioone“²⁹. Sündmusi vahetult kajastavad teaduslikud käsitlused, näiteks *The Middle East Quarterly*, rõhutavad Dar‘ā 2011 märtsis sündmuste puhul mošeede ja islamivaimulike

²⁵ **Syrian protesters target Baath Party offices’/’Deaths as Syria protests spread’** 2011. – Al Jazeera, 26 March. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201132616546326475.html>> (26.01.2016).

²⁶ **At least 19 police killed in Syria clashes** 2011. – RIA Novosti, 8 April. <<http://sputniknews.com/world/20110408/163440945.html>> (26.01.2016). **Protesters killed in southern Syria** 2011. – Al Jazeera, 9 April. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/04/201148131548860250.html>> (26.01.2016).

²⁷ **Abouzeid, Rania** 2011. Syria’s Revolt: How Graffiti Stirred an Uprising. – *Time*, March 22. <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2060788,00.html>> (26.01.2016).

²⁸ **Syria protesters torch buildings** 2011. – Al Jazeera, March 20. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011320113138901721.html>> (26.01.2017).

²⁹ **Committee Set up to Investigate Dar‘ā Incidents** 2011.

keskset kohta rahutustes³⁰; sama räägivad ka toonased peamised lääne päeva-lehed³¹. Mitmed hiljem Dar‘ā sündmusi analüüsivad süürlastest sekulaarsed ja samuti mõned lääne vaatlejad annavad ülaltoodule sarnase hinnangu ja hoiatavad, et välismeedia ei läheks libedale teele, kajastades vaid võimude karmust ja vaikides samal ajal relvastatud ülestõusnute agressiivsusest³².

Paari-kolme kuu jooksul pärast märtsikuiseid Dar‘ā sündmusi 2011. aastal hakkas tekkima legend demokraatiat nõudvast rahumeelsest Dar‘ā rahva-revolutsioonist. Sellise fiktsiooni esimene pääsuke oli Human Rights Watchi (HRW) 2011. aasta juunikuu käsitus, mis tuginedes peamiselt sunniidi mässuliste ütlustele, ei maini 18.–25.03.2011 ülestõusnute tapetud korra-kaitsjaid, vaid asetab rõhu võimude vastuaktsioonile märtsikuu viimasel nädalal. Käsitluses kordub motiiv rahumeelsest rahvast, keda tulistavad võimuesindajad³³. Seda lähenemist võib pidada Dar‘ā müüdi alguseks, mis laieneb hiljem sageli kogu Süüria kajastamisele kinnisidees, et „Süüria režiim tapab oma rahvast“. Toodud käsitus on esimeseks näiteks nii HRW kui ka teiste humanitaarorganisatsioonide poliitikast võtta protestijate sõnu ja nende saadetud videoklippe kontrollimatult tõepähe või ehitada ainuüksi nendele toetudes üles oma käsitus.

Umbes samal ajal HRW raportiga algas Facebookis Süüria sunniitide võimudevastane ideoloogiline rünnak emotsionaalseimal teemal – väidetavalt režiimi poolt tapetud laste pilte eksponeerides³⁴.

³⁰ **Gambill, Gary C.** 2011. Assad’s Survival Strategy. – Foreign Policy, April 6. <<http://www.meforum.org/3004/assad-survival-strategy>> (26.01.2017).

³¹ **In Syria, crackdown after protests** 2011. – The New York Times, March 19. <http://www.nytimes.com/2011/03/19/world/middleeast/19syria.html?_r=0> (26.01.2016).

³² **Anderson, Tim** 2013. Syria: how the violence began, in Dar‘ā. – Syria Solidarity Movement, November 7. <<http://www.syriasolidaritymovement.org/2013/11/07/syria-how-the-violence-began-in-Darā'a/>> (26.01.2017). [**Anderson** 2013]

³³ HRW põhjalik käsitus: **We’ve Never Seen Such Horror: Crimes against Humanity by Syrian Security Forces** 2011. – Human Rights Watch, June 1. <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria0611webwcover.pdf>> (26.01.2017).

³⁴ **Beautiful young children were killed for no reason by the Syrian regime since the uprising** 2011. – Facebook, June 4. <<https://www.facebook.com/notes/beautiful-young-children-were-killed-for-no-reason-by-the-syrian-regime-since/227964333897377>> (26.01.2017). Hukunud laste teema on massimeedia sõjakajastuste üks lemmikteemasid, mille puhul esineb kahjuks ka uudisteagentuuride teadlikku manipuleerimist ja vahel võltsuudiste lavastamist. Ilmekaks näiteks on 2000. aastal kogu maailmas kuulsaks saanud kaadrid Palestiina poisi Muḥammad ad-Dura väidetavalt halastamatust tapmisest Iisraeli sõduri poolt: See video paljastati viimaks 10 aastat hiljem ühe Prantsuse telekanali kavala lavastusena, millele aga verejanuline rahvusvaheline massimeedia peaaegu vaikusega reageeris: vt lähemalt Muḥammad al-Dura pettusesaagast: **Poller, Nidra** 2011. The Muhammad al-Dura Hoax and Other Myths Revived. – The Middle East Quarterly, Fall, Vol. 18, Issue 4, pp. 71–78.

Igasugune manipulatsioon vajab aega, et kinnistuda ja legendiks saada. Võib öelda, et aasta pärast Dar‘ā sündmusi oli müüt sündinud: 2012. aasta märtsi CNN-i erireportaaž 2011. aasta märtsi Dar‘ā sündmustest ei maini mošeest algust saanud rahutusi ega seitsme korra kaitsja tapmist ülestõusnute poolt, rõhutab aga rahva rahumeelsuseid kavatsusi, milline käsitus äratuntavalt põhineb eelmainitud HRW-i analüüsil³⁵. Samasugune suhtumine on ka 2012. aasta kevadel avaldatud BBC ülevaates, mis teab rääkida 06.03.2011 arreteeritud koolipoiste piinamisest, kuid „unustab“ mainida rahutuste puhkedes võimuesindajate tapmise³⁶.

Sellised manipulatsioonid saavad massimeedias valdavaks hilisemates ülevaadetes Dar‘ās 2011. aasta märtsis toimunu kohta, eriti iga-aastaste süüdimatu järjekindlusega ilmuvate „Dar‘ā revolutsiooni sünnipäeva ülevaadetes“³⁷. Erandiks on mõned üksikud peavoolumeedia kirjutised, näiteks araabiakeelse

---

<<http://www.meforum.org/3076/muhammad-al-dura-hoax>> (26.01.2017). Vt ka **Karsenty, Philippe** 2008. We Need to Expose the Muhammad al-Dura Hoax. – The Middle East Quarterly, Fall, Vol 15, Issue 4, pp. 57–65. <<http://www.meforum.org/1998/philippe-karsenty-we-need-to-expose-the-muhammad>> (26.01.2017); **Karsenty, Philippe** 2010. My Battle for the Truth Against the French Establishment. – MEF-Forum, October 12. <<http://www.meforum.org/2765/al-dura-hoax-karsenty>>.

Eraldi väärib uurimist laste kannatustega manipuleerimine islamistide poolt Aleppo linna idaosas 2016. aastal, kus just enne linna langemist valitsusvägede kätte püüti maailma avalikku arvamust kõige jõulisemalt mõjutada hukkunud laste pilte sotsiaalmeedias eksponeerides. Aleppo toetuseks filmiti selliseid võltsvideosid laste osavõtul ka naaberriikides, kus näiteks detsembris 2016 vahistasid kohalikud võimud ühe sellise võttegrupi: **Egyptian police arrest five people for using children to stage fake ‘Aleppo’ footage** 2016. – Independent, December 20. <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/aleppo-fake-footage-children-five-people-arrested-egyptian-police-a7486541.html>> (26.01.2017).

Seda, kuivõrd lihtne on sellised mõjusaid kaadreid toota, ilmestab video: **You might want to look at this so. Check this out.... How fake footage for MSM is made** 2016. – Twitter, November 2. <<https://twitter.com/bearyear/status/793938568460824576>> (26.01.2017).

³⁵ **Dar‘ā: The spark that lit the Syrian flame** 2012. – CNN, March 1. <<http://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/>> (26.01.2017).

Kuid juba varem on CNN püüdnud Dar‘ā sündmustest teha üldrahvalikku võimudevastast ülestõusu vabaduse nimel, näiteks kajastades reedeseid sündmusi 25.03.2011, andes eetrisse vaid võimudevastase pealtnägija sõnu „100 000 demonstrandist“: **Dozens of Syrians reported killed in Daraa** 2011. – CNN, April 26. <<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/03/25/syria.unrest/index.html?hpt=T1>> (26.01.2017). Paraku jääb CNN-il siin kahe silma vahele asjaolu, et see arv ületab linnaelanike koguarvu.

³⁶ **Guide: Syria Crisis** 2012. – BBC, April 9. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13855203>> (28.01.2017).

³⁷ Sellekohaseid näiteid võiks tuua arvukalt, siinkohal vaid mõni nendest: **Du soulèvement à la guerre: trois ans de crise en Syrie** 2014. – L’express, 13.03. <http://www.lexpress.fr/actualite/monde/proche-moyen-orient/du-soulevement-a-la-guerre-deux-ans-de-crise-en-syrie_1231143.html> (28.01.2017).

päevalehe *aš-Šarq al-Awsat* tagasisivaade 2012. aasta jaanuaris, mis räägib selgesõnaliselt mošeedest koordineeritud vihareedest, kuid samuti vaikib korraldajate tapmisest protestijate poolt, mainides vaid hukkunud demonstrante.³⁸

Praeguseks võib nentida, et aastate möödudes kohtab Dar‘ā sündmus-
tega seoses aina harvem objektiivseid käsitusi. Seda hoolimata asjaolust,
et ka hilisemad sunniitidest mässulised tunnustavad oma mälestustes üles-
tõusu keskuseks Dar‘ās just mošeed, kuid samas manades endast süütud
kannatajad võimude vägivallas.³⁹ Rääkimata USA, Süüria ühe suurima
välisvaenlase mahitatud, kuid silmnähtavalt manipuleeritud „teaduslikest“
analüüsides⁴⁰. Sellised tõeväänamised on nüüd kahjuks saamas teadustõeks
ka Süüria sündmusi kajastavates monograafiates⁴¹, õnneks siiski mõnede
üksikute eranditega⁴². Islamistlik Dar‘ā ülestõus on saanud „islami-inim-

---

Dar‘ā: The spark that lit the Syrian flame 2012. Vt ka **From teenage graffiti to a country in ruins: Syria’s two years of rebellion** 2013. – Reuters, March 17. <<http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-uprising-idUSBRE92G06420130317>> (28.01.2017).

³⁸ **‘Ām 2011 fī Sūriyā bad‘a fī 15 mārīs** 2012. – aš-Šarqī al-Awsat, 01.01. <<http://archive.aawsat.com/details.asp?section=20&article=656909&issueno=12087#.V0TnNZF97IU>> (28.01.2017).

³⁹ **Daraa protests: Organiser recalls start of Syrian uprising** 2013. – BBC, March, 15. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-21787787>> (28.01.2017).

⁴⁰ **Hof, Frederic C.; Simon, Alex** 2013. *Sectarian Violence in Syria’s Civil War: Causes, Consequences, and Recommendations for Mitigation. A Paper Commissioned by The Center for the Prevention of Genocide, United States Holocaust Memorial Museum*, pp. ii – iii.

⁴¹ Vt näiteks otseselt manipuleerivat käsitlust, kus esitatakse küll õigeid hukkunute arve, jättes seejuures mainimata, et sündmuste alguses olid valdavalt hukkunuteks korrakaitsjad, samas tunnistades, et ülestõusu kese oli kohalik ‘Umari mošee. Vrd **Yassin-Kassab, Al-Shami** 2016, pp. 38–39.

Kõige masendavam näide mitte ainult manipulatsioonist, vaid otseselt ja arvatavasti teadlikult valeandmete esitamisest on Naom Chomsky eessõnaga peenhäälestatud „rahumeelse rahva-revolutsiooni“ kuvand: **Erlich, Reese** 2014. *Inside Syria: the backstory of their civil war and what the world can expect*. Amherst, New York: Prometheus Books, milles Dar‘ā sündmused on esitatud: pp. 46–47. Või käsitus koolilaste ja rahumeelsete demonstrantide kiusamisest võimude poolt: **Hokayem, Emile** 2013. *Syria’s Uprising and the Fracturing of the Levant*. Abingdon, Oxon: Routledge for the International Institute for Strategic Studies, pp. 15, 40–47. [**Hokayem** 2013]

Tüüpiline on ka manipulatsioon väitega, et grafitid maalinud laste arreteerimisest vihaleatud rahvas ründas lõpuks valitsusasutusi, kelle pihta valitsus tule avas, mainimata seejuures mošee rolli ega hukkunud korrakaitsjaid, vt **McHugo, John** 2016. *Syria: a recent history*. London: Saqi Books (e-pub formaadi tõttu pole lk number tuvastatav).

⁴² Siinkohal tõstaksin esile Sydney ülikooli poliitökonoomia professori Tim Andersoni paljastusi lääne silmakirjalikust poliitikast mahitada Süürias islamiste: **Anderson, Tim** 2016. *The dirty war on Syria: Washington, regime change and resistance*. Montréal, Québec, Canada:

õiguslaste“ töödes⁴³ märgilise demokraatiakleebise, ka teatmeteosed on hiljem Dar‘ā sündmuste rekonstrueerimisel omaks võtnud idee „rahumeelsest rahvaülestõusust“⁴⁴.

2.3. Ülestõusu levik Süürias 2011–2013

Pärast Dar‘ā’d levis ülestõus Süürias alates aprillist 2011 juba kulutulena. 30. aprillil 2011, kui oli selgeks saanud, et ülestõusu mahitasid välismaised sunniitlikud jõud, aidates ka relvade ja rahaga, kuulutas Bashar al-Assad rahutused välismaiseks vandenõuks⁴⁵ – sarnaselt nagu tema isa kuulutas eelmise Süüria islamistide ülestõusu 1978–1982 välismaiseks konspiratsiooniks⁴⁶. Juba aprillis 2011 algasid mässuliste poolt alaviitidest ja ilmalikest režiimipooldajate tsiviilelanike peade-lõikamised⁴⁷ ja julmad piinamised, mida filmiti ja levitati sotsiaalmeedias⁴⁸.

2011. aasta aprilli lõpuks kasutasid valitsusväed ülestõusnute koondumise takistamiseks Dar‘ās rasketehnikat, mille käigus hukkus kümneid valitsusvastaseid⁴⁹. Relvastatud ülestõusu levides üle riigi oli 2011. aasta aprilli

---

Global Research, milles ta analüüsib Dar‘ā sündmusi lk 15–23 ning tema käsitlus sündmustest ühtib üldjoontes siinkirjutaja omaga.

Veel üks väheseid tasakaalustatud töid Dar‘ā sündmustega seoses on toimunud laiemas kontekstis vaatlev, kuid Dar‘ā sündmuste puhul korrektselt nii mässuliste kui ka võimude kuritegudest ja inimkaotustest rääkiv **Tomass, Mark** 2016. *The religious roots of the Syrian conflict: the remaking of the Fertile Crescent*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire; New York: Palgrave Macmillan US, kus Dar‘ā sündmused on esitatud pp. 171–172. [**Tomass** 2016]

⁴³ Seda nimistut võiks siinkohal pikalt välja tuua, vt näiteks peamiselt araabia autorite tööd: **Khatib, Lina; Lust, Ellen et al.** 2015. *Taking to the Streets: The Transformation of Arab Activism*. Baltimore, Maryland: The Johns Hopkins University Press, p. 161.

⁴⁴ **Uprising in Syria, 2011–12.** – Encyclopaedia Britannica – Online encyclopedia. <<http://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011-12>> (28.01.2017).

⁴⁵ **Landis, Joshua** 2011. *Speech to the Syrian Parliament by President Bashar al-Assad*: Wednesday, March 30, 2011. <<http://www.joshualandis.com/blog/speech-to-the-syrian-parliament-by-president-bashar-al-assad-wednesday-march-30-2011/>> (28.01.2017).

⁴⁶ Toona süüdistas Hafiz al-Assad Baa’th kongressil peetud kõnes USA salateenistusi, rahvusvahelisi reaktionääre ja Israeli Mossadi, vt **Talhamy, Yvette** 2009. *The Syrian Muslim Brothers and the Syrian-Iranian Relationship*. – *The Middle East Journal*, Vol. 63 (4), pp. 568–569.

⁴⁷ Uskmatute peade lõikamine on prohvet Muḥammadi kehtestatud tava, mida tänapäevani on islamis laialdaselt praktiseeritud ning mis on igati vastavuses nii Koraani kui ka islami õiguse šariaadi põhimõtetega. Sissejuhatavalt selle kohta vt **Furnish, Timothy R.** 2005. *Beheading in the Name of Islam*. – *The Middle East Quarterly*, Vol. 12, Issue 2, pp. 51–57.

⁴⁸ **Tomass** 2016, p. 172.

⁴⁹ **Syria unrest: ‘Bloodiest day’ as troops fire on rallies** 2011. – BBC, April 22. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13167433>> (28.01.2017).

lõpuks hukkunud umbes tuhat ülestõusnut ja paarsada valitsusväelast⁵⁰. 2011. aasta augusti keskpaigas tunnistas lääne peavoolumeedia lisaks umbes 1800–2100 mässulisele ka 500 valitsusväelase hukkumist⁵¹, mis ei anna alust rääkida ei ülestõusnute ega valitsusväelaste rahumeelsusest. Ainuüksi Süüria loodeosas Türği piiri ääres asuvas Ğisr aš-Šugūr'i linnas tapsid mässulised juuni alguses üle 120 valitsusametniku ja sõduri⁵². Vastusena püüdis režiim blokeerida rasketehnikaga ülestõusnute koondumist Aleppo, Hamasse jt linnadesse, mis ka 1979–1982 olid islamistliku mässu tugipunktideks⁵³. Samal ajal ilmneb nii Lääne massimeedia kui ka Süüria peamise ideoloogilise vastase ja ülestõusu rahastava Katari meediahiu Al Jazeera tendents suurendada igati valitsusvastastel meelevaldustel osalenute arvu – kohati lausa absurd-selt väites Süüria linnades meelevaldustel osalenute arvu suuremaks vastava linna elanike arvust! – ning püüdes igati näidata väiksemana valitsusmeelsete väljaastumiste arvukust.⁵⁴

On tähelepanuväärne, et kevadel ja suvel 2011 oli enim langenuid mõlemal poolel ikka reedeti sunniidi mošeedes peetud vihajutlustele järgnenud veristes kokkupõrgetes⁵⁵. Kuid võimude vastus oli samuti kompromissitu:

⁵⁰ Ainuüksi 22.–24.04.2011 hukkus üle saja valitsusvastase: **Syrian forces raid homes as Assad opposition mounts** 2011. – Reuters, April 24. <<http://www.reuters.com/article/2011/04/24/us-syria-protests-idUSTRE73L1SJ20110424>> (28.01.2017).

⁵¹ Väga erinevad arvud ja allikad, vt lähemalt **Civil uprising phase of the Syrian Civil War**. Varjamatult valitsusvastase SOHR-i andmetel on seisuga 31.07.2011 hukkunud umbes 1600 valitsusvastast ja 369 sõjaväelast: **Syrian deaths escalate as Assad forces pursue protesters** 2011. – Al-Arabiya News, July 31. <<https://english.alarabiya.net/articles/2011/07/31/160188.html>> (28.01.2017).

⁵² **Syria vows 'decisive' response in Jisr al-Shughour** 2011. – BBC, 7 June. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13677200>> (28.01.2017).

⁵³ **Syrian forces take over northwestern town of Maaret al-Numan** 2011. – Haaretz, June 17. <<http://www.haaretz.com/news/middle-east/syrian-forces-take-over-northwestern-town-of-maaret-al-numan-1.368250>>.

⁵⁴ Tüüpiline sellekohane näide on Al Jazeera väide, et järjekordsel vihareedel 15.07.2011 olivat Dayr az-Zūr'is osalenud 350 000 inimest (**Syrian security forces 'fire on rallies'** 2011. – Al Jazeera, 16.07. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/07/201171513414896895.html>> (28.01.2017), kuigi linnaelanike arv koos eeslinnadega oli aastaks 2011 seal maksimaalselt 250 000. Järgmisel vihareedel olnud seal koos lausa 450 000 demonstranti: **Syrian Forces Kill Eight Protesters as 1 Million Demonstrate Nationwide** 2011. – Bloomberg, July 22. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-07-22/syria-forces-kill-5-at-aleppo-homs-protests-activist-says-1>> (28.01.2017).

⁵⁵ Kõige verisemad ja mõlemal poolel suurima hukkunute arvuga kokkupõrked toimusid järgmistel kuupäevadel: 6., 13., 20., ja 27. mail; 3., 10., 17., 24. juunil; 7., 15., 22., 29. juulil; 5., 12., 19., 26. augustil, mis kõik, v.a 07.07.2011, on reededes päevad. Vt **Course of events of the Syrian Civil War**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Course_of_events_of_the_Syrian_Civil_War> (28.01.2017).

mošeedest tõrjuti mässulisi välja relvajõul ning sõnakuulmatuid imaame sunniti kahetsevate kuulekusavaldustega esinema riiklikus televisioonis⁵⁶. Esines ka olukordi, kus valitsusväed ei hoolinud mošeedesse varjunud ülestõusnutest ja ründasid neid raskerelvade toel, mis andis alust mässulistele süüdistada valitsust islamivastasuses⁵⁷. Samuti esines olukordi, kus mošeedesse jäänud valitsuse sõdurid mõnitasid islami religiooni⁵⁸. Võimude selline käitumine aga oli mõistetav, võttes arvesse aastatel 1978–1982 islamistliku ülestõusu praktikat kasutada mošeesid ideoloogiliste keskuste, relvaladude ja võitlejate koondumiskohtadena⁵⁹.

Siiski polnud toona tegu vaid islamistlike sunniitide ülestõusuga – esialgu osales režiimivastastel väljaastumistel ka kristlasi, druuse ja isegi alaviite. Hiljem on kõik Süüria rahvad ja kogukonnad, kes pole tõsimeelsed sunniidid, toetamas kas keskvalitsust või ilmalikke kurde, sh ka ilmalikud sunniidid, kes pärast mõningat kõhklust asusid šariaatliku elukorralduse vastu toetama „väiksemat pahet,“ sekulaar-sotsialistlikku-baathistlikku-alaviitlikku režiimi.

2011. aasta suvi oli Süürias valitsust toetavate massimeeleavalduste aeg. Kui Süüria puhul üldse rääkida mingist rahumeelsest rahvarevolutsioonist, siis toimus see just toona ja valitsuse toetuseks: kahesajatuhande osavõtjaga režiimi pooldavad demonstratsioonid toimusid Aleppos, Damaskuses, Himsis, Hamas jt sunniitliku enamusega linnades, rääkimata alaviitide piirkondadest⁶⁰. Sümboolseks kujunes 15.06.2011 Damaskuse peatänavatel sadade tuhandete režiimitoetajate kantud 2,3 kilomeetri pikkune Süüria lipp⁶¹. Mainida tuleks 20.07.2016 režiimipooldajate kogunemist Damaskuse ülikoolis, kui Bashar al-Assadi kõne kuulajate arvu hinnatakse ühele miljonile⁶². Rahvarikkad oli

⁵⁶ **Pierret** 2012

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ **Ġunūd baššār tadnus almasġid** 2011. – Youtube, September, 25. <<https://www.youtube.com/watch?v=SJiEBm8dvxM>> (10.01.2017).

⁵⁹ **Drysdale** 1982 pp. 9–10; **Moubayed** 2015, pp. 53–55.

⁶⁰ **Syria: What motivates an Assad supporter?** 2011. – GlobalPost, June 25. <<http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/middle-east/110624/syria-protests-assad>> (28.01.2017).

⁶¹ **Damascus show of support for Syrian President Assad** 2011. – BBC News, June 15. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13776886>>.

⁶² **Assad issues amnesty in bid to woo public** 2011. – Top News, June 21. <http://www.upi.com/Top_News/World-News/2011/06/21/Assad-issues-amnesty-in-bid-to-woo-public/UPI-65461308655078/> (28.01.2017).

Kõne analüüsi vt: **Landis, Joshua** 2011. President Assad: Speech #3, (Monday 20 June 2011) 'We Control Events, rather than Events Control Us'. <<http://www.joshualandis.com/blog/president-assad-speech-3-monday-20-june-2011-we-control-events-rather-than-events-control-us/>> (28.01.2017).

ka oktoobris 2011 toimunud meeleavaldused⁶³. Sellised valitsuse pooldajate massimeeleavaldused on kestnud tänapäevani.

2011. aasta suvel algas ülestõusnute organiseerumine: reedesel päeval 29.07.2011 asutasid mässulistega liitunud sunniidi ohvitserid Vaba Süüria Armee (*al-Ğayš as-Sūrī al-Hurr*, ingliskeelne lühend FSA)⁶⁴, mis sõnastas oma eesmärgina valitseva režiimi kukutamise relvajõul. Sügiseks oli sellest kujunenud toonase ülestõusu peamine jõud, mille liikmetest üle 90% moodustasid sunniidid, kuid selle ridadesse kuulus ka üksikuid alviite, kurde jt rahvus- ja usuvähemusi.

Ülestõusu kulgedes järgnevatel aastatel jäi FSA efektiivsuselt ja arvukuselt alla peatselt tekkinud äärmusliku islami sõjalistele rühmitustele. Samas kujunes FSA lääne, eriti USA peamiseks Süüria siseasjadesse vahelesegamist võimaldavaks teguriks nn mõõduka islami toetamise sildi all, millist liikumist on USA alates 2012. aastast toetanud⁶⁵ ja mida lääts avalikult tunnustab alates 23.02.2013⁶⁶.

23.08.2011 moodustati Türgis ülestõusnute poliitiline eksiilvalitsus Süüria rahvusnõukogu⁶⁷ (SRN), mille peamiseks rahastajateks hakkasid araabia rikkad naftariigid ja lääne suurvõimud. SRN kuulutas demokraatiat, inimõigusi ja muid läänlasele arusaadavaid mõisteid, olles sisuliselt marionetiks USA administratsioonile ega varjanud oma eesmärki kukutada al-Assad ja „asendada see demokraatiaga“.⁶⁸

⁶³ **Huge Damascus rally backs President Bashar al-Assad** 2011. – BBC, October 12. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15271764>> (28.01.2017).

Syria unrest: Aleppo sees huge pro-Assad rally 2011. – BBC News, October 19. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15271764>> (28.01.2017).

⁶⁴ Sissejuhatav põhjalik ülevaade FSA sünnist, tegevusest, struktuurist, eesmärkidest: **O’Bagy, Elizabeth** 2013a. The Free Syrian Army. – The Middle East Security Report 9, March. [O’Bagy 2013 a]

⁶⁵ **O’Bagy** 2013 a, pp. 19–12.

⁶⁶ **O’Bagy, Elizabeth** 2013 b. U.S. Secretary of State Announces Non-Lethal Aid to Free Syrian Army. – Political Update, February 28. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISWPoliticalUpdate_AidtoFreeSyrianArmy.pdf> (28.01.2017).

⁶⁷ Süüria rahvusnõukogu loomisest, eesmärkidest ja tegevusest tagantjärele hinnates mõnevõrra naivistlikus käsitluses vt **O’Bagy, Elizabeth** 2012. Syria’s political Opposition. – The Middle East Security Report 4, April. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Political_Opposition.pdf> (28.01.2017), pp. 9–20.

⁶⁸ Hea ülevaade lääneriikide nägemusest 2011 on leitav: **Holliday, Joseph** 2011. The struggle for Syria in 2011: an operational and regional analysis. – The Middle East Security Report 2. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Struggle_For_Syria.pdf> (28.01.2017), milles toonased USA valitsuse seisukohad (vt p. 24) ei ole muide muutunud ka 2016. aasta lõpu seisuga, kuigi olukord ise on kardinaalselt teine!

Aastaks 2012 võis tõdeda, et Süüria konflikti puhul on tegu sunniitliku maailma rikaste šariaadiriikide, Türgi ja läänemaailma *proxy*-sõjaga ilmaliku Süüria vastu⁶⁹.

FSA kõrvale tekkis peagi kümneid kohalikke võitlusrühmitusi, mis kord üksi tegutsedes, kord liitudes omavahel või FSA-ga, viisid olukorra Süürias selleni, et ÜRO oli sunnitud 12. juunil 2012 tunnistama Süüria kodusõjas olevaks riigiks⁷⁰.

2012. aastal kordus Süürias aastate 1978–1982 kodusõja stsenaarium, kui hästi relvastatud sunniidi mässulised, keda armee valimatult vahendeid kasutades blokeerida, hävitada ja hajutada püüdis, hoolides vähe mässuliste tavapärasest varjumisest n-ö tsivilistide selja taha ja võitlusvõimetute pantvangi võtmisest, vallutasid terved linnad või suured linnaosad. Peagi hakkasid mässulised kontrollima suuri maapiirkondi ja mitmeid piiriületuspunkte Türgi ja Iraagiga, mis avas tee suuremahulisele relvade ja välisvõitlejate sisesevoolule.

Alates 2012. aasta teisest poolest puhkesid verised lahingud pea kõigis Süüria suurlinnades, kus ülestõusnud korduvalt kasutasid eneseõhkijaid mitte ainult riigistruktuuride, vaid üldise paanika tekitamiseks ka tsiviilisikute seas. Näiteks 18.07.2012 korraldas FSA Damaskuses eneseõhkija rünnaku, mis lisaks kümnetele tsiviilisikutele tappis Süüria kaitseministri ja ekskaitseministri, Bashar al-Assadi õemehe ja Süüria luureülema⁷¹. 20.02.2013 tapsid mitu autopommi Damaskuses Venemaa saatkonna ja Baathi peakorteri juures

⁶⁹ Sissejuhatavalt Süüria proxy-sõja üldistest asetustest vt: **al-Masri, Abdulrahman** 2015. Syria: Proxy war, not civil war. – The Middle East Monitor, March 14. <<https://www.middleeastmonitor.com/articles/middle-east/17515-syria-proxy-war-not-civil-war>> (28.01.2017). **Syrian wars of proxy** 2014. – Al-Akhbar, September 22. <<http://english.al-akhbar.com/content/syrian-wars-proxy>> (28.01.2017); **Estrin, Miriam; Shapiro, Jeremy** 2014. The Proxy War Problem in Syria. – Foreign Policy, February 14. <<http://foreignpolicy.com/2014/02/04/the-proxy-war-problem-in-syria/>> (28.01.2017).

⁷⁰ **Syria conflict now a civil war, UN peacekeeping chief says** 2012. – Reuters, June 12. <<http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-un-idUSBRE85B1BI20120612>> (28.01.2017). Toonastest peamistest valitsuse vastu sõdivatest relvarühmitustest vt lähemalt: **Holliday, Joseph** 2012. Syria's Armed Opposition. – The Middle East Security Report 3, March. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Armed_Opposition.pdf> (28.01.2017). [**Holliday** 2012]

⁷¹ **Syria's defense minister killed in Damascus suicide bombing** 2012. – Al Arabiya, July 18. <<http://english.alarabiya.net/articles/2012/07/18/227035.html>> (28.01.2017). Kuna sellist rünnakut ei saanud mitte kuidagi kujutada valitsuse enda kätetööna, siis püüti mässuliste poolt ajakirjanduses seda aktsiooni kujutada isegi Mossadi tööna ning eitada FSA osalust selles, vt: **Damascus Bombing: The Aftermath** 2012. – Al-Akhbar, July 21. <<http://english.al-akhbar.com/node/10113>> (28.01.2017).

umbes 80 tsiviilisikut, kellest suurema osa moodustasid lapsed⁷². Autopommid ja eneseõhkijad said Süüria igapäevaelu lahutamatuks osaks, nagu ka võimude ebaproportsionaalse jõu kasutamine mässuliste piirkondades.

Tekkis oht konflikti levimiseks naaberriikidesse: 2013 alguses ründasid Süüria õhujõud esmakordselt mässuliste baase väljaspool Süüriat asuvas Liibanonis, mispeale Türgi alustas piiri kindlustamist Süüriaga. Mässulised püüdsid läant mõjutada, et kehtestada Süürias NATO lennukeelutsoon, neutraliseerimaks režiimi efektiivseimat relva – lennuväge.⁷³

Mässuliste tõhusaks terrorirelvaks kujunes valitsusvägede kontrolli all olevate alade pommitamine isetehtud haubitsatest ja miinipildujatest, milles hukkunud olid üldjuhul tsiviilisikud. Tavaliselt kuulutasid mässulised lääne massimeediale, et taoliste rünnakute „tegelikuks läbiviijaks“ olid valitsusväed. Esimesed sellised suuremat tähelepanu pälvinud juhtumid olid 16.01.2013 Aleppo ülikoolile osaks saanud ja 82 tudengi elu nõudnud mürsurünnak⁷⁴ ja 28.03.2013 viieteistkümne tudengi elu nõudnud Damaskuse ülikooli pommitamine⁷⁵, mida islamistid püüdsid jällegi mahitada lääne meedias valitsusvägede aktsioonideks⁷⁶.

⁷² **Car bomb kills over 50 near Damascus ruling party office.**2013. – Reuters, February 21. <<http://www.reuters.com/article/2013/02/22/us-syria-crisis-blast-idUSBRE91K09W20130222>> (28.01.2017). Kuigi selle rünnaku korraldajad on jäänud selgusetuks, tõttas al-Assadi vastane „liberaalne“ meedia Läänes oma islamismilembuses koheselt FSA-d sellest aktsioonist priiks kuulutama, vt **Car Bomb in Damascus Kills Dozens, Opposition Says** 2013. – NY Times, February 21. <http://www.nytimes.com/2013/02/22/world/middleeast/car-bomb-in-damascus-kills-dozens-opposition-says.html?pagewanted=all&_r=0> (28.01.2017).

⁷³ **The Crisis in Syria and Its Implication Worldwide** 2013. Crisis Management and Disaster Response Centre of Excellence, pp. 12–14. <https://www.cmdrcoe.org/fls/docs/20140106074026_Syrian_Crisis_Brief_Review_2011-2013.pdf> (28.01.2017).

⁷⁴ **Death toll rises to at least 82 in Aleppo University bombings** 2013. – The National, January 16. <<http://www.thenational.ae/news/world/middle-east/death-toll-rises-to-at-least-82-in-aleppo-university-bombings>> (28.01.2017).

⁷⁵ **Mortar strike kills 15 in Damascus University** 2013. – Reuters, 28.03. <<http://www.reuters.com/article/2013/03/28/us-syria-crisis-students-idUSBRE92R0E020130328>>.

⁷⁶ **Syria Exclusive: Definitive Evidence of Regime Airstrikes on Aleppo University** 2013. – EA World-View, January 24. <<http://www.enduringamerica.com/home/2013/1/24/syria-exclusive-definitive-evidence-of-regime-airstrikes-on.html>> (28.01.2017).

Syria Civil War: Deadly Blasts at Aleppo University Killing Dozens 2013. – IBT-Times, January 16. <<http://www.ibtimes.co.uk/syria-aleppo-university-explosion-blasts-assad-rebels-424582>> (28.01.2017).

Syria crisis: Dozens killed by Aleppo university blasts 2013. – BBC, January 15. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-21029034>> (28.01.2013).

2013. aastal tulid Süüria kodusõja areenile uued islamistlikud jõud, mis peagi varjutasid FSA ja see liikumine hääbus.

3. Süüria Rahvuslik Koalitsioon

Aastaid püüdis lääne meedia Süürias esile tõsta ülestõusnute „mõõdukat“ suunda, mis 2011–2013 moodustas kireva seltskonna režiimivastaseid, kes kuulutasid oma eesmärgiks kehtestada Süürias demokraatlik, inimõigustel ja mõõdukal islamil põhinev elukorraldus. Sellise eesmärgi saavutamist nähti al-Assadite klanni ja Baath'i partei repressiivsüsteemi likvideerimises, kuid samas rõhutades, et ei alaviitide ega teiste usuvähemuste vastu pole mässulistel midagi.

Mõõdukate mässuliste katusorganisatsiooniks sai Kataris 2012. aasta novembris moodustatud Süüria Revolutsiooni- ja Opositsioonijõudude Rahvuslik Koalitsioon (National Coalition for Syrian Revolution and Opposition Forces)⁷⁷, mille araabiakeelseks lühendiks on *al-I'tilāf al-Waṭanī as-Sūrī* (tõlkes: Süüria Isamaaline Koalitsioon või Süüria Rahvuslik Koalitsioon ehk SRK), mille peakorter on nüüdseks Istanbulis. Sellega tasaliitus ka üldmainitud SRN.⁷⁸

SRK 114-liikmelise nõukogu eesotsa valitakse kuueks kuuks ja üheksa üheksa ümbervalimisõigusega juht. Esimene SRK juht oli ajavahemikus 11.11.2012–22.04.2013 (kuid on senimaani jäänud selle peamiseks ideoloogiliseks liidriks) Aḥmad Mu'āz al-Ḥatīb al-Ḥusaynī (sünd 1960). Ta on tehnilise kõrgharidusega Damaskuse ühe mošee imaam, läänele end nn mõõdukate vaadetega tutvustav ja lõputut mantrat „Süüria revolutsiooni

⁷⁷ Selle ingliskeelne koduleht (<http://en.etilaf.org/>) räägib läänelikest väärtustest, kuid on Süüria tegelikkusest sama kaugel kui 1977. aasta Nõukogude Liidu konstitutsioon liiduvabariikide õigustest. Selle paraleeldomeen <<http://www.etilaf.us/>> annab tunnistust, kes tegelikult kogu ettevõtmist juhib.

Lühiülevaateid sellest organisatsioonist leiab peamistest viimastel aastatel ilmunud Süüria sündmuste ülevaadetest: **Commins, David; Lesch, David W.** 2013. Historical Dictionary of Syria. Scarecrow Press, pp. 403 – 404; **Hokayem** 2013, pp. 70–77; **Anderson** 2013, p. 48 ja mitmed teised tööd), kuid põhjalikum käsitus seni puudub. Sissejuhatava ülevaate saab allikast: **National Coalition for Syrian Revolutionary and Opposition Forces**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/National_Coalition_for_Syrian_Revolutionary_and_Opposition_Forces> (28.01.2017), kuid alljärgnevalt on ülevaade antud organisatsiooni enda liidrite sõnavõtte ja erinevaid külgi avava meediakajastuse põhjal.

⁷⁸ Väidetavalt korraldas liitumise USA, vt **Anderson** 2013, p. 29.

ärändamisest äärmuslaste poolt“ kordav⁷⁹, kuid muslimitele enne kodusõja puhkemist islamistlike vaadetega esinenud veendunud antisemiit, šiite vihkav ja vihane läänevastane, islami ülimuslikkuse jutlustaja, Muslimite Vennaskonna vaimse juhi Yūsuf al-Qaradāwī (sünd 1926) ja Saddam Husseini suur austaja, kes islamismi õhutamise pärast Süüriast 2012. aastal välja saadeti⁸⁰. Tema kuulumine Süüria Muslimite Vennaskonda ja lobistiks olemine Shelli naftakompaniile vaikitakse läänes tavaliselt maha⁸¹. Islamistide agendat edendavad nn inimõigusorganisatsioonid kujutavad teda suure demokraatliku rahuvõitlejana⁸². Ta ise aga, olles sellise justkui ilmaliku liikumise eesotsas, ei varja oma nägemust islamistlikust šariaadipõhisest Süüriast⁸³. Tõsi küll, islamiäärmuslaste vaadetest on tal avalikult kombeks kiiresti lahti öelda FSA vägitegude ilmsikstuleku puhul: näiteks temanimelise võitlusrühmituse tekkides Süürias 2013. aasta kevadel, mis kuulutas uskmatute peade

⁷⁹ **Profile: Syrian opposition's Ahmed Moaz al-Khatib** 2013. – BBC, 24.03. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20300356>> (20.01.2017); **Moaz al-Khatib: ex-imam charged with uniting Syria's opposition** 2012. – The Guardian, November 12. <<http://www.theguardian.com/world/2012/nov/12/moaz-al-khatib-syria-opposition>> (29.01.2017).

⁸⁰ Otsekohene ülevaade temast vt: **Islamist-In-Chief: The new leader of Syria's opposition has a history of statements that are anti-Semitic, outrageous, and sometimes downright bizarre** 2012. – Foreign Policy, December 12. <<http://foreignpolicy.com/2012/11/14/islamist-in-chief/>> (29.01.2017).

Tema tüüpilised sõnavõttud Süürias imaami ametit pidades on leitavad tema kodulehelt (<http://www.darbuna.net/>) arvukatest araabiakeelsetest jutlustest ja kirjutisest, milles tema vaated selgelt esile tulevad. Vt näiteks: **Ġufrānak allahumma fa-lḥusayn lā yašrab ad-damā'** 2007. – Darbuna.net, January 3. <<http://www.darbuna.net/blog/2007/01/03/مهلل الكنار فغءاءمدل ابرشيءال نيس حل اف>> (29.01.2017).

⁸¹ Nendest asjaoludest vt: **Meyssan, Thierry** 2012. The many faces of Sheikh Ahmad Moaz Al-Khatib. – VoltaireNetwork, 23.11. <<http://www.voltairenet.org/article176707.html>> (29.01.2017). Seda asjaolu mainib tema kohta ära ka muidu temast positiivset kuvandit loov Wikipedia artikkel: **Moaz al-Khatib**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Moaz_al-Khatib> (29.01.2017).

⁸² Üks veidramaid selliseid ülistuslaule temale on leitav alljärgnevalt: **Ahmed Mouaz al-Khatib president of the Syrian National Coalition of Forces of the Syrian Revolution and Opposition** 2012. – HumanRightsInvestigations, November 12. <<http://humanrightsinvestigations.org/2012/11/12/ahmed-mouaz-al-khatib-president-of-the-syrian-national-coalition-of-forces-of-the-syrian-revolution-and-opposition/>> (29.01.2017).

⁸³ Tema FB lehel (<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>) esinevad tüüpilised islamismipropaganda võtted sellest, et šariaat ja islam panevad Süürias piiri rõhumisele ja ebaõiglusele ning islam tuleks kehtestada selle keskaegsel võidukal eeskujul, vt näiteks tema pikemat sõnavõttu: <<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (postitatud 06.02.2014, vaadatud 29.01.2017). Veelgi kavalam manipulatsioon on jutt šariaadil põhinevast mõõdukast islamist tema FB kirjutises: <<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (postitatud 01.01.2014, vaadatud 29.01.2017).

mahalõikamiste vajalikkust⁸⁴, väitis ta selle olevat „islamivastase kontr-revolutsioonilise õõnestustegevuse“⁸⁵. Ka pole talle probleem kutsuda appi välisjõude al-Assadi kukutamiseks, heites samas šiitlikule Hizbullah’le ette sekkumist režiimi poolel Süüria kodusõtta.⁸⁶

Kuid SRK ei koosne vaid islamistidest, selle juhtivliikmete hulgas on ka ilmalikke ja lausa feministe. Pärast Mu‘āz al-Ḥatīb ootamatut loobumist SRK juhi kohast, kes solvus vähese rahvusvahelise vahelesegamise ja ülestdõusnutele ebapiisavalt antava abi tõttu, oli 22.04.–6.07.2013 juhiks Süüria kristlasest kommunist Ğūrġ Šabrah⁸⁷ (sünd 11.07.1947). Siiski on selliste sekularistide jälg SRK tegevusele jäänud nähtamatuks.

Kõige pikemalt, 6.07.2013–9.07.2014, oli SRK juhiks Aḥmad Ğarbā (sünd 1969), Süüria idaosas asuva Šammari hõimust pärit sunniit, kes on Saudi Araabiaga tihedalt seotud⁸⁸, kohtub sageli USA kõrgema juhtkonnaga ning keda peetakse saudide naftarahaga aretatud taimeks Süüria kapsaaias⁸⁹. Mõistes 2013. aasta suveks sõjaõnne pöördumist Süüria režiimi kasuks, on ta kutsunud avalikult lääneriike üles sõjaliselt sekkuma⁹⁰, avaldanud sügavat pahameelt

⁸⁴ „**Katībah aš-šayḥ Mu‘āz al-Ḥatīb**“ **tuhaddid bi-qaṭ‘a ru‘ūs mu‘aydī ar-raīs al-Asad fi ‘Aḍnah** 2013. – AlJaml, April 15. <<http://www.aljaml.com/تحدثات%20مع%20شيخ%20الشيخ%20عبد%20المنعم%20بن%20سعود%20عقب%20الطرح%20عن%20نصف%20اليوم%20الذي%20يؤم%20سعود%20عقب%20الطرح%20عن%20نصف%20اليوم>> (29.01.2017).

⁸⁵ <<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (postitatud 30.04.2013, vaadatud 29.01.2017).

⁸⁶ <<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (postitatud 26.04.2013, vaadatud 29.01.2017).

⁸⁷ Temast lähemalt: **Profile: Syrian National Council chairman George Sabra 2012**. – BBC, November 13. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20312255>> (29.01.2017).

⁸⁸ Tema tihedaid suhteid saudidega ei varja ka Süüria valitsusvastaseid toetav lääne peavoolumeedia, vt: **Profile: Ahmad Jarba, Syrian opposition leader 2013**. – BBC, July 8. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23229258>> (29.01.2017); **Syria’s new opposition leader: Better than the one before?** 2013. – The Economist, July 13. <<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21581784-different-man-faces-same-problems-better-one>> (29.01.2017).

⁸⁹ Liibanoni väljaanne Al-Akhbar esitab ülevaate tema varasematest poliitilistest seiklustest, rõhutades käepikenduseks olemist saudide naftarahale, vt: **The Syrian National Coalition’s Saudi Makeover 2013**. – Al-Akhbar, July 18.07. <<http://english.al-akhbar.com/node/16463>> (29.01.2017); vt ka **Saudi Arabia’s eerie similarities in Handling Osama bin Laden and Ahmad al-Jarba 2014**. – Syrintel, July, 19. <<http://rdnews.tumblr.com/post/55920209884/saudi-arabias-eerie-similarities-in-handling>> (29.01.2017).

⁹⁰ **Strike against Syria? Obama backs it, but wants Congress to vote 2013**. – CNN, August 31. <<http://edition.cnn.com/2013/08/31/world/meast/syria-civil-war/>> (29.01.2017).

USA valitsusele sõjalise ründega viivitamise pärast⁹¹ ning avaldanud oma ametiaja lõpuni häälekalt lootust, et USA sõjaliselt sekkuks⁹². Lääne meedias kutsub ta emotsionaalselt üles välisriike oma kodumaad ründama üllaste sõnadega inimõiguste, naiste-lastepäästmise, demokraatia ja tolerantsi nimel⁹³. Poliitilistelt vaadetelt pole tegu siiski sellise islamistiga nagu seda on Mu'āz al-Ḥatīb, sest vähemalt avalikes sõnavõttudes ei räägi ta Süürias šariaadi kehtestamise vajadusest. Ta on olnud isegi vastu Muslimite Vennaskonna valitsemisele Egiptuses ja pooldanud vähemalt avalikkuse ees seal võimule tulnud sõjaväelasi⁹⁴, kuid tüüpilise sunniidina usub ka tema kõikvõimalikke vandenõusid ja vihkab südamest šiiite – Islamiriik muide tekkis tema arvates šiiitliku vandenõuna sunniitliku islami vastu!⁹⁵

Samuti oli saudide huvide otseseks esindajaks ajavahemikus 09.07.2014–04.01.2015 järgmine SRK juht Hādī al-Baḥra⁹⁶ (sünd 1959), kelle avalikkusele esitatud sõnum on äravahetamiseni Aḥmad Ḡarbā esinemiste sarnane⁹⁷. Temagi soov on lääne otsene sekkumine nn stabiilsuse ja inimõiguste kaitsel

⁹¹ **Read Out of Secretary Kerry's Bilateral Meeting With Syrian Opposition Coalition Chairman Ahmed Assi al-Jarba** 2013. – Special Briefing, Senior State Department Official, New York City, September 24. <<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214677.htm>> (29.01.2017).

⁹² **Syrian opposition expects Western military aid 'within weeks'** 2014. – The Times of Israel, May 22. <http://www.timesofisrael.com/syria-opposition-expects-western-military-aid-within-weeks/> (29.01.2017).

⁹³ Vt tema kirjutist: **Jarba, Ahmad** 2013. A Moment of Truth Looms for Syria. – The Wall Street Journal, November 18. <<http://www.wsj.com/articles/SB10001424052702303531204579204200168065482>> (29.01.2017); vt ka **Syrian Opposition Leader Jarba Appeals for U.S. Understanding, Weapons** 2014. – Unites States Institute for Peace, May 7 <<http://www.usip.org/publications/syrian-opposition-leader-jarba-appeals-us-understanding-weapons>> (29.01.2017).

Vt ka tema emotsionaalset sõnavõttu: **al-Itilāf al-waṭanī li-quwwī at-tawrah wa al-mu'arīḍah as-Sūrīyah** 2014. – Facebook, 22.01. <<https://www.facebook.com/SyrianNationalCoalition/posts/590572227692577>> (29.01.2017).

⁹⁴ **The Syrian Brotherhood and Jarba's Letter** 2014. – Al-Awsat, June 17. <<http://www.aawsat.net/2014/06/article55333282/opinion-the-syrian-brotherhood-and-jarbas-letter>> (29.01.2017).

⁹⁵ **Jarba insists Iran behind rise of ISIS** 2014. – The Daily Star, July 4. <<http://www.dailystar.com.lb/News/Lebanon-News/2014/Jul-04/262618-jarba-insists-iran-behind-rise-of-isis.ashx>> (29.01.2017).

⁹⁶ Tema elulugu ja tegevus enne 2011 Süürias vt **Hādī al-Baḥrah** 2014. – Al Jazeera, July 10. <<http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2014/7/10/قربال-ي-دا>> (29.01.2017)

⁹⁷ <<https://www.facebook.com/AlBahra.Hadi>> (postitatud 01.02.2015; 15.07.2015, vaadatud 29.01.2017).

ebainimliku rõhujast režiimi vastu⁹⁸. Ta ei jäta kasutamata ainsatki võimalust rünnata režiimi sotsiaalmeedias, süüdistades seda vahel ka kuritegudes, millega valitsusvägedel pole vähematki pistmist⁹⁹. Tema tüüpiline sõnavõtt kõlab: „Ei saa al-Assad valitseda maad, mille elanikest ta 300 000 on ära tapnud, on põhjustanud poole selle rahva ümberasumise ja hävitanud suurema osa riigist¹⁰⁰“. Loomulikult nimetab ka tema 18.03.2011 sündmusi Dar‘ās rahvarevolutsiooni alguseks¹⁰¹.

Kuni märtsini 2016 oli SRK juht etniline rändtürklane Hālid Ḥūḡah¹⁰² (snd 1965), kes on erinevalt kahest eelnimetud mehest otsene Türgi käepikendus Süürias, kuid kes vajaduse korral kummardab sügavalt ka saudide poole. Ta räägib mõõdukast islamist ja püüab igal võimalikul moel kahjustada Süüria režiimi, mis olevat praeguse olukorra eest ainuvastutav.¹⁰³ Temagi kritiseerib läänt soovimatuse eest sellise inimsusevastase pahega võidelda¹⁰⁴. Hālid Ḥūḡah'i juhiks olemise ajal on kogu see nn mõõdukas seltskond Süürias juba täiesti marginaliseerunud, kuid kuna teisi mõõdukaid Süürias pole, kvalifitseerub ta osa saama Washingtonilt mõõdukatele jagatud poolest miljardist dollarist¹⁰⁵. Nagu tema eelkäijad, on temagi äge šiiidi-vastane, olles

⁹⁸ Vt tema nn ametisseassumise kõnet: **Kalimah ra'īs al-ittilāf al-waṭanī as-Sūrī Hādī al-Bahrah fī ḡāmi'ah al-duwal al-'arabī** 2014. – al-Kurdiya, July 9. <http://www.alkurdiya.net/2014/09/blog-post_17.html> (28.01.2017).

⁹⁹ Tema FB lehel <<https://twitter.com/hadialbahra>> ilmneb selgemalt tema šiiidi-vastatus (11.07.2015,) ja kõigis Süüriat tabanud pahedes süüdistab ta al-Assadit, kes valimatult oma rahvat piinab, tapab või aitab sellele kaasa (15.06, 26.–27.06.2015). Ta püüab näidata režiimi liikmeid südametute kurjategijatena ja moraalseste värdjatena, kes kannatava rahva taustal tegelevad pseudoprobleemidga (26.06.2015). Ta ei varja oma sõbralikkust aina rohkem islamiseeruva Türgi vastu (21.06.2015) ning rõhutab asjaolu, et Süüria valitsusväed on kasutanud keemiarelva ja tünnipomme omaenda kaitsetu rahva vastu; vt mitmed postitused 19.06.2015 ja 13.07.2015.

¹⁰⁰ <<https://twitter.com/hadialbahra>> (postitatud 15.07.2015, vaadatud 29.01.2017).

¹⁰¹ <<https://www.facebook.com/AlBahra.Hadi>> (postitatud 08.–09.02.2015, vaadatud 29.01.2017)

¹⁰² **Profile: Khaled Khoja, Syria opposition chief** 2015. – BBC, January 6. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30699657>> (29.01.2017); vt ka **Who's Who: Khaled Khoja** 2015. – The Syrian Observer, 16.01. <http://syrianobserver.com/EN/Who/28444/Who_Who_Khaled_Khoja> (27.01.2017).

¹⁰³ Nagu tema eelkäija, kuulutab temagi, et terrorismi juureks Süürias on al-Assad, vt <<https://www.facebook.com/KhaledKhoja.official>> (postitatud 25.03.2015, vaadatud 29.01.2017).

¹⁰⁴ **Syrian opposition leader hits out at west's 'cardboard' support** 2015. – The Guardian, March 12. <<http://www.theguardian.com/world/2015/mar/12/syrian-opposition-leader-hits-out-at-wests-cardboard-support>> (27.01.2017).

¹⁰⁵ **Remarks With Syrian Opposition Coalition President Khaled Khoja** 2015. – US Department of State, March 30. <<http://www.state.gov/secretary/remarks/2015/04/241357.htm>> (29.01.2017).

veendunud, et „küll kord sõgeda al-Assadi selle isand Iraan hülgab, nagu Iraan hülgas Iraagi šiidiid“¹⁰⁶.

SRK kohta võib kokkuvõtvalt täheldada, et tüüpilise islamiliikumisena on sel kaks sõnumit. Läänele kuulutatakse mõõdukust, pluralismi ja demokraatiat¹⁰⁷. Muslimitele mõeldud araabiakeelne sõnum on aga rõhutatult šiidi-vaenulik, püüdes al-Assadite Süüriat kujutada Iraani provintsina¹⁰⁸ ja kritiseerides Hizbullah'd¹⁰⁹, ent samas kiites oma peamisi sunniitlike doonoreid Saudi Araabiat ja Türgit¹¹⁰.

Araabia riigid (v.a Alžeeria, Iraak ja Liibanon) on SRK-d tunnustanud Süüria ainsa legitiimse valitsusena. USA, Euroopa Liit, Türgi ja mitmed lääneriigid on seda tunnustanud küll mitte ametliku valitsusena, kuid ainsa legitiimse Süüria rahva esindajana, sh USA-ga ühel päeval (12.12.2012) ka Eesti¹¹¹. 05.05.2014 sai SRK riikliku tunnustuse diplomaatilise missioonina Washingtonis¹¹². Kuid nüüdseks paistab, et USA jaoks on „mooramaamees oma töö teinud“ ning SRK-st ei ole enam lootustki al-Assadi kukutamiseks, mis kutsub esile USA administratsiooni vastavaid samme, kui näiteks riigisekretär John Kerry püüdis SRK-st lahti saada, kavatsedes nad saata Iraaki sealsete islamistide vastu sõdima¹¹³.

SRK kui süüria rahva esindaja mõju Süürias on jäänud äärmiselt piiratuks ning alates aastast 2013 ei tunnistanud paljud Süürias võitlevad islamirühmi-

¹⁰⁶ **Assad is a delusional madman: Khalid Khoja** 2015. – Asharq al-Awsat, Feb.8. <<http://www.aawsat.net/2015/02/article55341240/assad-delusional-madman-khalid-khoja>>. Postitused Khaled Khoja FB lehel: <<https://www.facebook.com/KhaledKhoja.official>> ja tema Twitteri kontol: <<https://www.twitter.com/khaledkhoja>> (postitatud 28.05.2015, vaadatud 29.01.2017) peavad Iraani Süüria rahva vaenlaseks.

¹⁰⁷ Nende FB leht: <<http://en.etilaf.org/>>.

¹⁰⁸ Vt <<https://www.facebook.com/SyrianNationalCoalition>> (postitatud 15.07.2015, vaadatud 29.01.2017).

¹⁰⁹ Vt <<https://www.facebook.com/SyrianNationalCoalition>> (postitatud 10.07.2015, vaadatud 29.01.2017).

¹¹⁰ Vt postitusi: <<https://www.facebook.com/SyrianNationalCoalition>> (postitatud 09.–10.07.2015, vaadatud 29.01.2017).

¹¹¹ **Eesti tunnustab Süüria opositsioonijõude legitiimse esindajana** 2012. – ERR, 12.12. <<http://uudised.err.ee/v/eesti/26eb3026-6606-4549-866e-ae654b56470a>> (29.01.2017).

¹¹² **Syrian Opposition Coalition Office Gains Foreign Mission Status in Washington** 2014. – National Coalition of Syrian Revolution and Opposition Forces, May 5. <http://www.etilaf.us/mission_recognition> (29.01.2017).

¹¹³ **Kerry: Syrian moderate rebels could help in Iraq** 2014. – Asharq Al-Awsat, June 28. <<http://www.aawsat.net/2014/06/article55333735/kerry-syrian-moderate-rebels-could-help-in-iraq>> (29.01.2017).

tused neid enam oma esindajatena, lüües sellest ametlikult 25.09.2013 lahku¹¹⁴, kuid lääs hoiab sellist fiktiivset süüria rahva esindajat tänaseni üleval¹¹⁵.

4. „Möödukas“ Vaba Süüria Armeed (FSA)

SRK ametlikud relvajõud on 29.07.2011 Süüria armeest deserteerunud ohvitseride väljakuulutatud¹¹⁶ *al-Ġayš al-Sūrī al-Ĥurr* (Vaba Süüria Armeed, ingl FSA), mille esindajatel on SRK-s 15 kohta. Alguses oli FSA-s sunniitide kõrval ka kurde, kristlasi, druuse ja vähesel määral alaviite, kuid peagi koosnes see peaaegu täielikult sunniitidest. Läänes kuulutas FSA oma eesmärgiks kukutada al-Assadi režiim ja kaitsta Süüria elanikkonda „oma rahvast hävitava“ keskviimu eest.¹¹⁷

FSA tegevus jaguneb ajaliselt üldjoontes kaheks. Esimene oli aastatel 2011–2013, kui see oli Süüria valitsusvastaseid relvastatud võitlusrühmitusi koordineeriv katusorganisatsioon. Teine saab alguse aastal 2014, kui endist FSA-d ei eksisteeri ning see on muutunud islamistide katusorganisatsiooniks, kuid mille nime (FSA) kasutatakse edasi islamismi varjamiseks.

FSA toimiv juhtstruktuur, 30-liikmeline ülemjuhatus loodi 07.12.2012 Türgi territooriumil ja võimalik, et ka Türgi otsesel kaasabil¹¹⁸. FSA peamise sõjalise jõu moodustasidki algul tuhanded deserteerunud Süüria sõjaväelased. FSA peamiseks toetus- ja tegevuspiirkonnaks kujunes Hama ja Himsi linnade

¹¹⁴ **Syrian rebel groups defect from Western-backed opposition** 2013. – Al Jazeera, September 25. <<http://america.aljazeera.com/articles/2013/9/25/syrian-rebel-groups-slam-western-backed-opposition.html>> (29.01.2017).

¹¹⁵ **US gives \$6 million to Syria opposition government** 2015. – The Daily Star, January 22. <<http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2015/Jan-22/284937-us-gives-6-million-to-syria-opposition-government.ashx>> (29.01.2017).

¹¹⁶ Ametlik väljakuulutamise 7-liikmelise seltskonna poolt vt: **I'lan taškīl al-Ġayš as-Sūrī al-Ĥurr**. 2011. – Youtube, July 29. <<https://www.youtube.com/watch?v=SZcCbIPM37w>> (20.01.2017).

¹¹⁷ Vt analüüsi FSA algusest: **Landis, Joshua** 2011. Free Syrian Army Founded by Seven Officers to Fight the Syrian Army. – Syria Comment, July 29.07. <<http://www.joshualandis.com/blog/free-syrian-army-established-to-fight-the-syrian-army/>> (29.01.2017).

FSA eesmärgid nende endi sõnul on „al-Assadi ja islamiäärmuslaste vastu“ ja „demokraatia ja rahu eest“: **Together Against Terror Free Syrian Army Combating Extremism** 2014. – National Coalition for Syrian Revolution and Opposition Forces. <<http://all4syria.info/wp-content/uploads/2014/06/Together-Against-Terror...-Free-Syrian-Army-Combating-Extremism.pdf>> (29.01.2017).

¹¹⁸ **Rebel Groups in Syria Make Framework for Military** 2012. – The New York Times, December 7. <<http://www.nytimes.com/2012/12/08/world/middleeast/rebel-groups-in-syria-make-framework-for-military.html>> (29.01.2017).

piirkond, „revolutsioonihäll“ Dar‘ā ja kogu Lõuna-Süüria, kuid ka Aleppo ja sellest põhja poole jäävad alad Türgi piirini.

Kuigi FSA ise püüdis esialgu igati varjata oma islamistliku iseloomu ja rääkis üldsõnaliselt demokraatiast, on tegu tüüpilise šariaadi kehtestamist taotleva liikumisega. FSA vahekord islamiga ja nende šariaadi-ihalus ilmneb kujukalt tänapäeva ühe peamise salafismi- ja džihaaditeoreetiku, Islamiriigi vihase ideoloogilise vastase, islamiradikaal Abū Basīr al-Tartūsī¹¹⁹ (snd u 1950) *fatwā*’st¹²⁰ pealkirjaga „Küsimus ja vastus *al-Ġayš al-Sūrī al-Ḥurr* [st FSA] džihaadivõitlejate kohta“, milles ta tõdeb:

Ning on ju al-Ġayš al-Sūrī al-Ḥurr’i võitluses ühendatud taplus [al-qitāl] ja pingutus [al-ġihād] Allahi teel¹²¹ šariaadiga sätestatud eesmärkide nimel, milleks on religiooni, väärrikuse, kodumaa, omandi ja muude pühaduste kaitsmine. Ning just see ongi ju selge šariaadil põhineva islami deviis, mis on üheselt mõistetav.¹²²

Sama ilmneb ka FSA avalikest teadaannetest aastal 2012, et nende käes olevatel aladel toimib šariaadiseadus¹²³ ja FSA juhid ütlevad araabiakeelsetes intervjuudes otse välja, et tulevast Süüriat hakataksegi valitsema šariaadi abil¹²⁴. 2012. aasta lõpus hoiatavad juba ka mõned lääne vaatlejad FSA aladel

¹¹⁹ Sissejuhatavalt tema kohta vt **Lohlker, Rüdiger; Abu-Hamdeh, Tamara** 2013. *Jihadi thought and ideology*. Berlin: Logos Verlag, pp. 16–37; vt ka **Salafi-Jihadi Cleric Abu Basir Al-Tartusi Presents His Position on Democracy** 2012. – MEMRI, January 19.

<<https://www.memri.org/reports/salafi-jihadi-cleric-abu-basir-al-tartusi-presents-his-position-democracy-principle-rule>> (29.01.2017).

Tema Islamiriigi-vastane *fatwā* vt: **al-Tartusi** 2014. *A Declaration Regarding the Fighting Between the ISIS and the Mujahedeen of Al-Sham*, January 15. <<http://www.abubaseer.bizland.com/hadath/Read/hadath%20101.pdf>> (28.01.2017)

Tema peamiselt araabiakeelsed kirjutised on leitavad tema veebilehel:

<<http://www.abubaseer.bizland.com/>>.

¹²⁰ *Fatwā* – autoriteetne, õigusetundja (mufti) nõuandev, kuid siduva jõuga arvamuseavaldus mingi seadusesätte kohta.

¹²¹ „Džihaad Allahi teel“ on islami alustekstides kasutatav tüüpväljend, mis märgib šariaadi-nõuetele vastavat sunniitliku džihaadi.

¹²² **Abū Basīr aṭ-Ṭartūsī** 2012. *Su’āl wa ḡawāb hawla muḡāhidī al-Ġayš as-Sūrī al-Ḥurr*. 15.02, p. 3. <<https://azelin.files.wordpress.com/2012/02/shaykh-abc5ab-basc4abr-al-e1b9a-dare1b9adc5absc4ab-22question-and-answer-about-the-mujc481hidc4abn-of-the-free-syrian-army22.pdf>> (29.01.2017).

¹²³ **Tawār Sūrīā yaṭabbaqūna aš-šarī‘ah al-islāmīyah fī al-maḡākīm aṭ-ṭawrīyah** 2012. – Youtube, October 30. <<https://www.youtube.com/watch?v=csm39DtCiUs>> (29.01.2017).

¹²⁴ **FSA General: I Want Sharia in Future Syria** 2013. – Youtube, June 21.

<<https://www.youtube.com/watch?v=nODxF4jOjCs>> (29.01.2017).

šariaadi sisulise toimimise eest¹²⁵. 2013. aastal ei tehta sellest saladust¹²⁶ ning isegi FSA ingliskeelsetesse avaldustesse lipsab sisse sunniitliku ülimuslikkuse kuulutamist ja neimaiha šiiitluse vastu¹²⁷.

Läänes aga oli kombeks avalikkuse ees igati vähendada FSA šariaadiihalust ning rääkida selle asemel, kuidas FSA püüdleb demokraatia jt läänele arusaadavate väärtuste poole. Taoline sättumus avaldub eriti selgelt aastatel 2012–2013 USA-s avaldatud kirjutistes, mis kujutavad FSA-d lausa läänelike väärtuste esindajana Süürias „mõõduka opositsiooni“ näol!¹²⁸

¹²⁵ **The Dark Side of the Free Syrian Army** 2012. – Huffington Post, December 31. <http://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/dark-side-free-syrian_b_2380399.html> (29.01.2017). **Syria's Rebel Judges Promise Sharia Justice With Mercy** 2012. – The Time, August 10. <<http://world.time.com/2012/08/10/syrias-rebel-judges-promise-sharia-justice-with-mercy/>>.

¹²⁶ **Syrian opposition groups stop pretending** 2013. – The New Yorker, September 26. <<http://www.newyorker.com/news/news-desk/syrian-opposition-groups-stop-pretending>> (29.01.2017).

¹²⁷ <<https://www.facebook.com/freesyrianarmy>>, postitus kuupäevaga 15.09.2013 (29.01.2017).

¹²⁸ Kummalisel kombel pole hoolimata FSA-le osaks saanud suurest tähelepanust ajavahemikus 2011–2013 selle kohta ilmunud mitte ühtegi monograafiat (2016. aasta seisuga). Järgnevalt on ülevaade mõningatest tähelepanuväärsematest kirjutustest FSA teemal:

1) Asjalik ja kõige detailsem, kuid vaid 2012.märtsi seisuga ülevaate andev kirjutis: **Holliday** 2012.

2) USA valitsusametnike poolt ohtralt kasutatav, kuid samas FSA tegevust ilustav kirjutis: **O'Bagy, Elizabeth** 2013a. The Free Syrian Army. – ISW, March. <<http://www.understandingwar.org/report/free-syrian-army>> (28.01.2017). Kriitikat selle kirjutise kohta vt **Newton-Small, Jay** 2013. The Rise and Fall of Elizabeth O'Bagy, What the fall of the Free Syrian Army's front woman in Washington tells us about America's love affair with rebel groups and its ignorance of the Middle East. – The Time, September 17. <<http://swampland.time.com/2013/09/17/the-rise-and-fall-of-elizabeth-obagy/>> (29.01.2017).

3) Üks põhjalikumaid, kuid läbi Dar'ā sündmuste kui „revolutsioonihälli“ prisma kuni 2013. aasta suveni sündmusi vaatlev kirjutis on: **Winter, Lucas** 2013. A Modern History of the Free Syrian Army in Dar'ā. – US Army Foreign Military Studies Office. <<http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/Free-Syrian-Army-Daraa.pdf>> (29.01.2017).

4) Arvukalt leidub pinnapealse FSA käsitlesega uurimusi, millest nimetan siinkohal vaid: **Sofer, Ken; Shafroth, Juliana** 2013. The Structure and Organization of the Syrian Opposition. – Center for American Progress, May 14. <<https://www.americanprogress.org/issues/security/report/2013/05/14/63221/the-structure-and-organization-of-the-syrian-opposition/>> (29.01.2017).

5) Wikipedia ingliskeelne artikkel FSA kohta (**Free Syrian Army**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Free_Syrian_Army> (29.01.2017)) annab sidusa ülevaate struktuurist ja organisatsiooni tegevusest, kuid kujutab endast alates 2013. aastast sündmuste käsitlese manipulisiooni, selgitamata endise FSA tegutsemise lõppemist 2014. aastaks ja selle asendumist FSA nime all islamistlike liikumistega.

6) Tõsiselt ei saa võtta Prantsuse-USA kodakondsusega humanitaartöötajast kirjaniku Jonathan Littelli (1967) memuaare tema 2012. aasta talvel aset leidnud kolmenädalasest viibimisest FSA võitlejate keskel Himsis. Algselt avaldati see tööna **Littell, Jonathan** 2012. Carnets de

Teiste islamirühmituste tõusuga Süürias 2013. aastal toimus FSA-s tugev distsipliini- ja moraalilangus. FSA eri grupeeringute vahel puhkesid kokkupõrked ja lõpuks leidis aset massiline deserteerumine uutesse islamistlikesse võitlusorganisatsioonidesse.¹²⁹ Suureks hoobiks FSA-le oli 13 islamistliku rühmituse eesotsas an-Nuṣraga 25.09.2013 avaldatud teadaanne, et nad lahkuvad SRK-st ja moodustavad Islamirinde¹³⁰, kusjuures eraldudes võeti FSA-st väevõimuga kaasa lääne saadetud relvastus¹³¹. Ka lääne ajakirjandus tunnistab, et 2013. aasta suve lõpuks moodustavad suurema osa mässulistest just islamiäärmuslased¹³².

Aastaks 2014 on FSA ümber toimuvast raske aru saada: see eksisteerib teoorias seni, kuni SRK kuulutas 22.09.2014 FSA ülemjuhatusel laialisaatmise, mida võib pidada tegelikult FSA lõpuks¹³³. Ka Washington tunnistab nüüdsest justkui seda, et FSA on fiktsioon¹³⁴. Ent hoolimata sellest, et alates 2013 on olemas arvukaid teateid FSA üksuste või selle allorganisatsioonide

---

Homs: 16 janvier-2 février 2012 Paris: Gallimard. Selle ingliskeelne ümbertöötatud trükk (Littell, Jonathan 2015. *Syrian notebooks : inside the Homs uprising, January 16-February 2, 2012*. London: Verso) kujutab endast ilukirjanduslikku fiktsiooni.

¹²⁹ Zelin, Aaron Y. 2013. *The Syrian Islamic Front: A New Extremist Force*. – The Washington Institute, February 4. <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-syrian-islamic-front-a-new-extremist-force>> (29.01.2017).

¹³⁰ **Syrian FSA fades in shadow of Saudi-backed opposition front** 2013. – Al-Monitor, December 11. <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/12/syria-fsa-islamic-front-geneva-ii-jarba.html>> (29.01.2017).

¹³¹ **Syria rebels: Islamic militants nabbed our weapons** 2013. – The World Post, December 13. <http://www.huffingtonpost.com/huff-wires/20131213/eu--britain-syria/?utm_hp_ref=world&ir=world> (29.01.2017).

¹³² **Syria: nearly half rebel fighters are jihadists or hardline Islamists, says IHS Jane's report** 2013. – The Telegraph, September 15. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10311007/Syria-nearly-half-rebel-fighters-are-jihadists-or-hardline-Islamists-says-IHS-Janes-report.html>> (29.01.2017). Samas arvab toona veel Süüria islamismi üks peamisi patroone McCain, et siiski on 70% mässulistest „möödukad“, või riigisekretär John Kerry määratlusel on „pahalasi“ ehk äärmuslasi kõigest 15–25%, vt Maier, Lilly 2013. *Syrian rebels include extremists, but how many?* – Politifact, September 30. <http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2013/sep/30/syrian-rebels-include-extremists-how-many/?utm_medium=referral&utm_source=t.co> (27.01.2017).

¹³³ **Banco, Erin** 2015. *Four Years Later, The Free Syrian Army Has Collapsed*. – International Business Times, March 14. <<http://www.ibtimes.com/four-years-later-free-syrian-army-has-collapsed-1847116>> (29.01.2017).

¹³⁴ **Cunningham, Finian** 2014. *Washington Admits: FSA Equals Fictitious Syrian Army*. – Strategic Culture Foundation, October 18. <<http://www.strategic-culture.org/news/2014/10/18/washington-admits-fsa-equals-fictitious-syrian-army.html>> (29.01.2017).

liitumisest islamiäärmuslastega¹³⁵ ning alates 2014 ei saa mitte kuidagi rääkida FSA eksisteerimisest, kasutatakse meedias FSA nime edasi kõigi nende islamistidest valitsusvastaste kohta, kes pole liitunud Islamiriigiga ega kuulu ka kurdide hulka.

Uueks, pseudo-FSA etapiks¹³⁶ on 2014. aasta teisest poolest alates Lõuna-Süürias umbes 60 sealse rühmituse, alates mõnedest mõõdukatest kuni valdavalt islamiäärmuslikeni, koondamine kirevaks koalitsiooniks. Nn uue FSA võitlejate liikmete arvuks hinnatakse 2015. aasta suvel 40 000–60 000 meest.¹³⁷ Selle sisult islamistliku sootsiumi kohta kasutatakse samuti nimekuju FSA – seda põhjusel, et läänel oleks võimalus toetada raha ja relvadega al-Assadi-vastaseid mässulisi, kuigi need ressursid jõuavad sageli islamiäärmuslaste kätte. Ilmekaks näiteks on läänes FSA alla liigitatava, liikmete arvult kuni paarikümne tuhande võitlejaga Süüria Revolutsioonäride Rinde (Syria Revolutionaries Front) ja umbes 5000-mehelise Hazzami liikumise saatus, mis said lääneriikidelt isegi raskerelvi, kuid ühinesid lõpuks islamiäärmusliku Levandi rindegaga¹³⁸.

¹³⁵ **2 Free Syrian Army brigades join Al Nusra Front** 2013. – FDD’s Long War Journal, September 20. <http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/2_free_syrian_army_b.php> (29.01.2017).

¹³⁶ Nn „FSA“ selle perioodi kohta on tunduvalt vähem kirjutatud. Peamiseks allikaks nende kohta on nüüd FSA enda veebileht ja foorum <<http://www.syrianfreearmy.net/>>, mis annab põhjalikku infot hetkeolukorrast, ent mis sisuliselt on hääletoruks kõigile neile ülestõusnutele, kes pole liitunud Islamiriigi ega kurdidega. FSA FB konto <<https://www.facebook.com/freesyrianarmy>> peatas alates märtsist 2015 oma tegevuse umbes aastaks, kuid tegutseb nüüd jälle aktiivselt. Alates 2013 ilmunud tõsisemad FSA-d käsitlevad uurimused peavad seda oma olemasolu lõpetanud, vana nime all opereerivaks, kuid sisuliselt islamistlikuks muutunud liikumiseks, vt nt:

1) **Lund, Aron** 2013. The Free Syrian Army Doesn’t Exist. – Syria Comment, March 16. <<http://www.joshualandis.com/blog/the-free-syrian-army-doesnt-exist/>> (29.01.2017). [**Lund** 2013]

2) **Free Syrian Army** 2015. – A Closer Look on Syria, June 15. <http://acloserlookonsyria.shoutwiki.com/wiki/Free_Syrian_Army> (29.01.2017).

3) **White, Jeffrey; Tabler, Andrew J.; Zelin, Aaron Y.** 2013. Syria’s Military Opposition: How Effective, United, or Extremist? –The Washington Institute Policy Focus, 128, September, pp. 21–24.

¹³⁷ **Helberg, Kristin** 2014. Wanted: moderate, reliable rebels for fight against IS. – Qantara. <<https://en.qantara.de/content/outside-intervention-in-syria-wanted-moderate-reliable-rebels-for-fight-against-is>> (28.01.2017).

¹³⁸ **Western-backed rebels join Aleppo alliance** 2015. – Syria Monitor, January 31. <<http://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-aleppo-idUKKBN0L408E20150131>> (29.01.2017).

Seega võib alates 2014. aastast väita, et FSA-d endisel kujul ei eksisteeri ja see on tasalülitunud islamiäärmuslusega¹³⁹. Osade vaatlejate arvates ei saa juba alates aastast 2013 rääkida FSA-st kui selgepiirilisest ja konkreetselt määratletavast jõust, kuigi sellenimeline „bränd“ eksisteerib veel kaua¹⁴⁰. 2015. aasta suvel on otsesid andmeid uue FSA koostööst Islamiriigi ja alqaidaliku ideoloogia lipulaeva an-Nuṣraga valitsusvägede vastu¹⁴¹. Seda tunnistavad muide ka FSA enda juhid¹⁴². Sellest hakati kirjutama isegi lääne peavoolumeedias¹⁴³ ning hiljem ütlevad osad lääne vaatlejad otse välja, et kogu FSA on pärast 2013. aastat üks suur nimepettus ja islamistlike ambitsioonide kattevari¹⁴⁴.

Nüüdseks on lääne poolt liiga läbinähtavaks muutunud FSA fiktsioonist valdavalt loobutud. Kuigi demokraatiakuvandiga seostub palju paremini 2015. aasta oktoobris¹⁴⁵ loodud ja valdavalt kurdidest koosnev, kuid ka sunniite, kristlasi, assüürlasi jt koondav, sekulaarsust rõhutav ja islamiäärmuslastega võitlev organisatsioon Süüria Demokraatlikud Jõud (Syrian Democratic

¹³⁹ **Russia: ‘Free Syrian Army No Longer Exists’; Rebels Are Coordinating With Terrorists** 2014. – CNS News, September 17. <<http://www.cnsnews.com/news/article/patrick-goodenough/russia-free-syrian-army-no-longer-exists-rebels-are-coordinating>> (29.01.2017).

¹⁴⁰ **Lund** 2013.

¹⁴¹ **ISIS Reportedly Fighting Alongside the Free Syrian Army and Al-Qaeda in Al-Zabadani** 2015. – Al Masdar News, July 8. <<http://www.almasdarnews.com/article/isis-reportedly-fighting-alongside-the-free-syrian-army-and-al-qaeda-in-al-zabadani/>> (29.01.2017).

¹⁴² Vt FSA ühe juhi Jamal Ma’aruf’i kinnitust koostöö kohta an-Nuṣraga: <https://twitter.com/gmal_marouf/status/422042826025598977> (29.01.2017).

Vt ka **Rossomando, John** 2014. U.S. Funded Syrian Relief Flowed Despite Radical Elements. – IPT News, March 5. <<http://www.investigativeproject.org/4307/us-funded-syrian-relief-flowed-despite-radical>> (29.01.2017).

¹⁴³ **Abi-Habib, Maria** 2014. One U.S.-Backed Rebel Group Cooperates With Al-Qaeda in Syria. – The Wall Street Journal, May 7. <<https://www.offziere.ch/wp-content/uploads-001/2016/11/One-U.S.-Backed-Rebel-Group-Cooperates-With-Al-Qaeda-in-Syria-WSJ.pdf>> (29.01.2017); vt ka: **ISIS Strikes Deal With Moderate Syrian Rebels: Reports** 2014. – The World Post, September 14. <http://www.huffingtonpost.com/2014/09/12/isis-deal-syria_n_5814128.html> (29.01.2017).

¹⁴⁴ **Greenfield, Daniel** 2015. The Southern Front scam is the Free Syrian Army scam all over again. – The Front Page Magazine, July 10. <<http://www.frontpagemag.com/point/258222/southern-front-scam-free-syrian-army-scam-all-over-daniel-greenfield>> (29.01.2017); **Syrian War Blog** 2016. December 17. <<http://syrianwar1.blogspot.com/2016/12/history-of-fsa-cooperation-with.html>> (29.01.2017).

¹⁴⁵ **New Syrian rebel alliance formed, says weapons on the way** 2012. – Reuters, October 12. <<http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-kurds-idUSKCN0S60BD20151012>> (29.01.2017).

Forces)¹⁴⁶, on selle meediakajastus läänes ja antav abi väiksem just põhjusel, et seda ei saa lääs kasutada al-Assadi-vastase tööriistana.

5. Langenute statistikaga seonduvad meediamanipulatsioonid

5.1. Süüriaga seonduv propagandasõda

Süüria sündmuste kajastamisega seoses toimub lääne massimeedias äge al-Assadi-vastane propagandasõda. Süüria valitsusvastased olid viimase ajani režiimiga peetavas infosõjas tuntavas ülekaalus. Esimestel aastatel mattus lääne meedia Süüria režiimi vastaseid sunniite pooldavate inimõigusorganisatsioonide propaganda turmtule alla, levitades tapetud naiste-laste pilte, eitades seejuures teadlikult islamisõdalaste naiste-laste taha varjumist kui võitlustaktikat, vaikides maha konflikti alguses korraldatud pommiplahvatusi Damaskuse jt suurlinnade rahvarohketes kohtades ning moonutades Süürias vohavaid islamistlikke tunge. Seda hoolimata asjaolust, et juba 2011. sügisel algasid ülestõusnute inimsusevastased kuriteod, millest hakati ka lääne meedias 2012. aasta kevadel esmakordselt avalikult rääkima¹⁴⁷ ning juba 2013. aastal julgeti vihjata selliste kuritegude seosele sunniitliku islamiga¹⁴⁸. Sellest hoolimata valdas kuni 2013. aastani lääne meediat mässulisi

¹⁴⁶ See on veel liiga uus nähtus jõudmaks monograafiatesse ning sissejuhatava ülevaate saab sellest: **Syrian Democratic Forces**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Syrian_Democratic_Forces> (29.01.2017); **The road to ar-Raqqah: Background on the Syrian Democratic Forces 2016**. – ISW – Backgrounder, November 22. <<http://www.understandingwar.org/sites/default/files/The%20Road%20to%20ar-Raqqah%20ID.pdf>> (23.01.2017).

SDF plays central role in Syrian civil war 2016. – Jane's Intelligence Review. (23.01.2017).

¹⁴⁷ **Whitson, Sarah Leah** 2012. Open Letter to the Leaders of the Syrian Opposition. – Human Rights Watch, Executive Director Middle East & North Africa Division, March 20.

<<http://www.hrw.org/news/2012/03/20/open-letter-leaders-syrian-opposition>> (29.01.2012).

Vaid mõned näited sõltumatute organisatsioonide tähelepanekutest opositsiooni inimsusevastastest kuritegudest:

1) **Syria: Armed Opposition Groups Committing Abuses** 2012. – Human Rights Watch Report, March 12. <<http://www.hrw.org/news/2012/03/20/syria-armed-opposition-groups-committing-abuses>> (30.01.2017);

2) **SDF plays central role in Syrian civil war**. <http://www.janes360.com/images/assets/333/57333/SDF_plays_central_role_in_Syrian_civil_war__1_.pdf>;

3) **Massacre Reports Emerge from Alawite Heartland** 2012. – The Guardian, Oct. 2. <www.theguardian.com/world/2013/oct/02/syria-massacre-reports-alawites-assad> (30.01.2017).

¹⁴⁸ **Islamic cleric decrees it OK for Syrian rebels to rape women** 2012. – The Washington Times, April 2. <www.washingtontimes.com/news/2013/apr/3/islamic-cleric-decrees-it-ok-syrian-rebels-rape-wo/> (30.01.2017).

õigustav joovastus, hiljem islamiste vabandav õigustus, tuues ettekäändeks „veel julmemat al-Assadit“, nagu see ilmneb ka eestikeelses meedias¹⁴⁹.

Lääne meedias on tavapäraseks on saanud manipulatsioonid, milles valitsusvastaste poolt korda saadetud tsiviilelanike hukkamisi näidatakse kas valitsusvägede või alaviitidest jt vähemustest koosneva rahvamiilitsa kuritegudena või kujutatakse mässuliste langenud sõdureid valitsuse poolt tapetud tsivilistidena.¹⁵⁰

Nüüdseks on Süüria võimud saavutanud propagandasõjas teatava pariteedi. Kuid seda alles pärast totaalset allajäämist selles valdkonnas mässuliste ajavahemikus 2011–2012, kui esmalt ei mõistatud ülestõusu olemust, eriti selle laiaulatuslikkust, ja mis peamine, isegi ei saadud aru internetiajastu olemusest, mil enam ei saanud eeskujuks võtta aastatel 1979–1982 toimunud kodusõjas edukat mässuliste alade puhul rakendatud infovaakumit. Süüria režiimil kulus paar aastat mõistmaks, et internetis levivale propagandale saab vastu astuda üksnes ise internetis liialdades ja manipuleerides. Nüüdseks ollakse selles juba edukad. Kuid peamise trumbi andsid režiimile kätte ülestõusnud sunniidid ise, kelle seas levib üha enam islami algupärase sõjaseaduse eeskujuks võtmine ning selliste võitudega kiitlemine: massihukkamised, vägistamised, piinamised, peade maharaiumised, ristilöömised. Taolisi vägivallategusid hakkasid mässulised sunniidid Süürias toime panema enne Islamiriigi püüneletulekut Süürias ning sellised õõvateod jätkuvad tänapäevani ka nende islamistide poolt, kes pole seotud Islamiriigiga.

¹⁴⁹ Silma paistavad Forte artiklid, nt **Araabia kevad: ka Süürias läks kodusõjaks** 2011. – Eesti Päevaleht, 21.11, lk 9. Ka 2015. aastal pole Fortel probleemi eesti lugejat eksitada „FSA läänelike väärtustega“: **Vaid 15 padrunit relvaabi kuus ehk kuidas USA kaotas Süüria ülestõusnute usalduse** 2015. – Delfi.ee Forte, 13.10. <<http://forte.delfi.ee/news/militaaria/vaid-15-padrunit-relvaabi-kuus-ehk-kuidas-usa-kaotas-suuria-ulestousnute-usalduse?id=72686777>> (30.10.2017), või **Selline seis on praegu Süüria kodusõjas, mis justkui maailmale korda ei lähe** 2015. – Delfi.ee Forte, 8.01 <<http://forte.delfi.ee/news/militaaria/selline-seis-on-praegu-suuria-kodusojas-mis-justkui-maailmale-korda-ei-lahe?id=70517923>> (30.01.2017).

Ajalehes Postimees islamismi mahitamisest „möödukuse“ sildi all ja Aleppo sündmustega manipuleerimisest vt: **Juhtkiri: Assadi ja Putini Pyrrhose võit Aleppos 2016.** – Postimees, 18.12.2016. <https://arvamus.postimees.ee/3950235/juhtkiri-assadi-ja-putini-pyrrhose-voit-aleppos?_ga=2.114729863.1002229252.1509686299-135174568.1509686279>.

¹⁵⁰ Üks viimase aja tähelepanuväärsemaid taolisi mässuliste manipulatsioone oli seoses Khandarā piirkonna lahingutega Aleppo põhjaosas 17.–22.02 2015, mida paljastab kirjutis: **False-Flag-Massakerpropaganda von den West-unterstützten Todesschwadronen nebst Al-Qaeda im Norden von Aleppo** 2015. – urs1798.wordpress.com, February 21. <https://urs1798.wordpress.com/2015/02/21/false-flag-massakerpropaganda-von-den-west-unterstutzten-todesschwadronen-nebst-al-qaeda-im-norden-von-aleppo-hardtneen-nusra_front/> (30.01.2017).

Murranguks ideoloogiasõjas võib pidada 2013. aastat, kui varem kiivalt režiimivastast suundumust hoidnud inimõigusorganisatsioonid ei saanud enam netis kulutulena levivatest islamiäärmuslaste veretöödest mööda vaadata ning Human Rights Watch avaldas ülevaate alaviitide aladel mässuliste sunniitide korraldatud arvukatest inimsusevastastest kuritegudest kogumikus „You can still see their blood“: executions, indiscriminate shootings, and hostage taking by opposition forces in Latakia countryside¹⁵¹. Šokeerivaks ärkamiseks valitsusvastase propaganda uimast said ka kaadrid ühe islamiäärmuslase tapetud alaviidi südame söömisest 2013¹⁵², mis omakorda on saanud Süüria valitsuse ja selle liitlaste mässuliste-vastaseks propagandarelvaks¹⁵³.

21. augustil 2013 Damaskuse eeslinnas Ghūṭah's toimunud valitsusvägede korraldatud keemiarünnak¹⁵⁴, millest kasu lõikasid üksnes mässulised, ei ajendanud lääneriike Süüriat ründama. Praeguseks on islamistid ise kasutanud korduvalt keemiarelva nii valitsusvägede kui ka kurdide vastu, millist tõsiasi tunnistab ka lääne meedia.¹⁵⁵

Süüria režiim on saavutanud nüüdseks propagandasõjas suure osa sunniitlike vaimulike toetuse ning riigis ei ole tekkinud sellist rahva ja vaimulike võimudevastast rinnet, mis kukutas näiteks 1978–1979 Iraani šahhi. Tekkinud on olukord, et Süüria suurlinnade osad vaimulikud on võimude poolt, samas kui maapiirkondade ja vaese rahvaga austatud eeslinnade vaimulikud on pigem režiimi vastu¹⁵⁶. Süürias toimub *fatwā*'de sõda, kus režiimi toetavate imaamide poolt islamiäärmuslaste vastu suunatud *ḥutba*'d ja *fatwā*'d ei jää islamiäärmuslaste al-Assadit vaenavatest rünnakutest maha ei südikuselt ega

¹⁵¹ **Fakih, Lama** 2013. “You can still see their blood”: executions, indiscriminate shootings, and hostage taking by opposition forces in Latakia countryside. – Human Rights Watch (Organization), New York: Human Rights Watch.

¹⁵² Võigas video on internetist kergelt leitav ning autentseks on kogu loo tunnistanud ka Süüria islamiäärmuslaste üks suurimaid rahvusvahelisi apologeete, BBC: **Face-to-face with Abu Sakkar, Syria's ‘heart-eating cannibal’** 2013. – BBC, July 5. <<http://www.bbc.com/news/magazine-23190533>> (30.01.2017).

¹⁵³ Näiteks Putini propagandamasinale: **Putin warns U.S., West against arming organ-eating Syrian rebels** 2013. – CNN, June 17. <<http://edition.cnn.com/2013/06/16/world/meast/syria-civil-war/>> (30.01.2017).

¹⁵⁴ Peavoolumeedias kõikjal kajastatud sündmus; alternatiivne vaade sellele kui islamistide manipulatsioonile vt: **Anderson** 2016, pp. 82–90.

¹⁵⁵ **Syrian regime and Isis carried out chemical attacks, say UN investigators** 2016. – The Guardian, August 25. <<https://www.theguardian.com/world/2016/aug/25/assad-regime-isis-chemical-attacks-syria-un-investigators>>.

¹⁵⁶ **Pierret** 2012, pp. 5–6.

liialdustelt¹⁵⁷. Heaks näiteks on Damaskuse Umaiijaadide mošees 22. augustil 2014 peetud keskvõimule lojaalse Šayḥ Muḥammad Ma'mūn Raḥmah' jutlus, mille sisuks oli sõnum, et Islamiriik on sündinud USA administratsiooni räpasest rüpest ja et Bashar al-Assad hakkab maailma valitsema¹⁵⁸.

Sellistest *fatwā*'dest väärrib eriti esiletoomist Süüria kõrgeima vaimuliku organisatsiooni *Maḡlis al-iftā' al-u'lī*¹⁵⁹ al-Assadi režiimi toetav *fatwā* Süüria suurmufilt Aḥmad Hassūnilt pealkirjaga „Džihaad kõigi nende vastu, kes seisavad Süüria vastu või ründavad seda“, mis loeti ette Süüria riigitelevisioonis 11. märtsil 2013 ja mis käskis igal muslimil võtta isikupõhiseks kohustuseks (*farḍ 'ayn*) pingutamise, st džihaadi, riiki ründavate välismaalt toetust saavate terroristide, st sunniidi mässuliste vastu.

Keskne teema on Süüria võimudel äärmuslasi toetavate rikaste naftariikide *establishment*'i terav naeruvääristamine. Sellekohaste avalduste tüüpiliseks näide on Süüria esindaja ÜRO juures Bashar Ğa'farī (snd 1956) mahlakas sõnavõtt 5.04.2012 ajakirjanikele, ilmestamaks islamistlike riikide islami-rumalust:

*Mul on teile häid uudiseid. Saudi mufti on andnud määruse, mis lubab noortel käia supermarketites – suudate te seda uskuda, meil on kalendris 5. aprill 2012, kuid Saudi imaamid ikka vaevavad oma päid küsimustega, kas noored võivad ostlemas käia! /.../ Teiseks heaks uudiseks on teise fatwā'ga naiste osalemise lubamine pealtvaatajatena jalgpallivõistlustel. /.../ Kolmandaks heaks uudiseks on sellesama imaami poolt määrus, et kõik kirikud Pärsia lahe piirkonnas tuleb purustada ning kristlast või juuti ei tohi matta Araabia poolsaare pinnale. /.../ Kalendris on 5. aprill 2012, kuid me kuuleme ikka selliseid naeruväärseid ja provokatiivseid määrusi Saudi Araabiast, mis väidab ennast olevat islami peamiste pühakohtade kaitsja!*¹⁶⁰

Harvad pole ideoloogiasõjas sellised juhtumid, kus ühte ja sama emotsionaalset sõjaohvri pilti kasutavad vaenupooled ära oma huvides. Tüüpiliseks

¹⁵⁷ Islamiäärmuslaste *fatwā*'dest Süüria keskvõimu vastu vt lähemalt siinkirjutaja 2017. aastal ilmuvast monograafiast Peterson, Üllar 2017. Süüria alaviidid: religioon, võim, sõda, ideoloogia.

¹⁵⁸ **Damascus Friday Sermon: ISIS Was Born from Hillary Clinton's Filthy Womb; Bashar Will Rule the World** 2014. – MEMRI, August 22. <<http://www.memritv.org/clip/en/4449.htm>> (30.01.2017).

¹⁵⁹ Selle organisatsiooni kodulehel (<<http://www.darifta.org/>>) leiab arvukalt Süüria keskvõime toetavaid araabiakeelseid määrusi, vt nt: <<http://www.darifta.org/fatawa2014/counter.php>> (30.01.2017).

¹⁶⁰ Tema kõne: **Saudi Fatwas: Just Reflection of a Terrorist Wahhabi Kingdom** 2012. – Youtube, April 6. <https://www.youtube.com/watch?v=33_SqXvmoFs> (30.01.2017).

näiteks on südantlõhestav foto oma surnud 3–4-aastast tütart süles hoidvast isast, mida kasutasid ära Süüria valitsusvägede diskrediteerimiseks Aleppo piirkonna islamiäärmusrühmituste meediakanalid, sh ka Süürias džihaadi pidav eestimaalane Ivan-Abdurrahman Sazanakov oma isiklikul FB kontol, rääkides Süüria valitsuse inimvaenulikkusest¹⁶¹. Kuid täpselt sama pilt ilmus ka Süüria valitsusele ustaval kodulehel syrianperspective.com, süüdistades lapse surmas USA administratsiooni kui islamistide peamist rahastajat¹⁶².

Esineb ka otseselt uudiste võltsimist ja kavalat manipuleerimist, eriti Süüria režiimi vastaste poolt. Tüüpiliseks näiteks on Süüria kujutamine selle peamise liitlase, šiiitliku Iraani talla-alusena, moonutades võimalikult palju iraanlaste väljajütmise, mis puudutavad süürlasi ja Süüria valitsust¹⁶³. Või siis jällegi manipuleeritakse emotsionaalselt kõige tundlikuma teemaga – sõjas kannatavate lastega, nagu see ilmneb viimasest suurest selleteemalisest menükist 2016. aasta augusti keskel, mis kujutas viieaastast rünnakujälgedega poissi Aleppost¹⁶⁴.

¹⁶¹ Ivan Sazanakovi isiklikul Facebooki (nüüdseks suletud) leheküljel: <<https://www.facebook.com/abdurrahman.azan.7?fref=ts>> (28.01.2015).

¹⁶² **Photo of the week: a father holding his dead daughter murdered by obama & co. picture sent by arabi souri, may god damn obama and burn him in hell** 2015. – Facebook, February 8. <<http://www.syrianperspective.com/2015/02/syrian-army-blasts-isis-and-alqaeda-in-derah-dayr-el-zor-sees-major-advances-on-all-fronts.html>> (30.01.2017).

¹⁶³ Heaks näiteks on **Sepah Pasdaran commander: Al-Assad is fighting Syria war as ‘our deputy’** 2014. – Naame Shaam, May 8. <<http://www.naameshaam.org/sepah-pasdaran-commander-al-assad-is-fighting-syria-war-as-our-deputy/index.html>> (30.01.2017). Uudis osutub põhjalikumal uurimisel kavalaks manipulatsiooniks: selle artikli autorid väidavad, et pärsiakeelne uudis, mis käsitles Süüriat Iraani provintsina, on juba Iraani ametliku uudistekanalil Pars News kodulehelt maha võetud, kuid nende kasutuses olevat sellest uudisest ekraanitõmmis, mida ka lugejatele esitatakse. Lähemal uurimisel ei leidu selles pärsiakeelses ekraanitõmmises Süüriat ega süürlasi halvustavaid väiteid, ning kuigi uudis on tõepoolest Pars News lehelt eemaldatud, on seda tehtud põhjusel, et seal ei hoita uudiseid pikemat aega ning sama uudis on kättesaadav täies pikkuses teiste pärsiakeelsete agentuuride uudistearhiividest, kus samuti selliseid väiteid ei esine. Vt näiteks selle uudise mitmeid koopiaid Iraani pärsiakeelsetes uudisteportaalides pealkirjaga *Nizām Sūrīyah az khatar suqūt khārij šuddeh ast* (Süüria režiim on kokkuvarisemise ohus), milles nimetatud kindral analüüsib olukorda Süürias, kuid kus ei toimu vähimatki süürlaste, Süüria ega sealse režiimi alavääristamist, vt näiteks **Hamdanī, Sardār: Nizām Sūrīyah az hatar suqūt kārij šuddeh ast**. – *Kabar Farsī*, 12.02.1393. <<http://khabarfarsi.com/ext/9138664>> (30.01.2017); või sama uudis: **Nizām Sūrīyah az hatar suqūt kārij šuddeh ast** 14.02.1393. – *T-News*. <<http://tnews.ir/news/B7CA24847139.html>> (30.01.2017).

¹⁶⁴ Raske on öelda, kas see kulutuluna üleilma levinud video on võltsing, kuid pikk ettevalmistustöö video tegemiseks šokis, verise ja määrdunud poisiga on ilmselge ning video tegijad on ise paadunud äärmuslased, kellest üks osales varem ka umbes 12-aastaselt poisil pea

5.2. Langenute statistika propagandasõjas

Kohe Süüria kodusõja algusest tõstatub ideoloogilistel põhjustel küsimus langenute arvust, eriti tsivilistide osakaalust hukkunute hulgas, millega nii keskvõimud, veel enam aga ülestõusnud osavalt enda kasuks manipuleerivad.

Nagu ülal täheldatud, on lääne meedias loodud käsitus „rahumeelset rahvast tapvast“ Süüria režiimist¹⁶⁵, mille eesmärk on kas teadlikult või mitte õhutada rahvusvahelist sekkumist ühe võitluspoole, Süüria keskvõimu vastu võitleva, umbes veerandmiljonilise islamistide väe kasuks. Islamistidele seisab vastu samas suurusjärgus keskvõimude armee ja neid nüüdseks vahelduva eduga toetav välisvõitlejatest, peamiselt Hezbollahist, Iraani šiiitidest ja Venemaa õhujõududest liitlaste armee.

Sissejuhatavalt tuleb rõhutada, et Süüria kodusõjas langenute statistika pärineb valdavalt kas valitsusvastastelt mässulistelt või Süüria valitsuse suhtes negatiivselt meelestatud valitsusvälistelt organisatsioonidelt.

Tuleb olla ettevaatlik humanitaarorganisatsioonide nime ja välise kuju all tegutsevate islamiideoloogidega, kes on kas otseselt seotud ülestõusnute või on tuntavalt häälestatud Süüria režiimi vastu, kuid kelle sõnum on suunatud läänemaailmale üldiselt või Süüria mässulisi toetavate riikide auditooriumile. Selline seltskond manipuleerib edukalt kahel tasandil. Esiteks arvestatakse suurem osa tsiviilisikute surmasid valitsusvägede süüks, samas vähendades mässuliste tapetud valitsusvägede ja režiimi pooldajate arvu, sageli seda ka maha vaikides. Teiseks ideoloogiliseks survemeetodiks on valitsusele inkrimineeritavates aktsioonides tapetud tsiviilisikute, eriti laste, piltide levitamine sotsiaalmeedias, samas vaikides samasugustest ohvritest mässuliste aktsioonide tulemusena.

Tüüpiline taoline islamismi mahitav organisatsioon on kõlava nimega *Markaz Tawḥīd al-intihākāt ft sūrīā* (Süüria sõjakuritegude dokumentatsioonikeskus, ingliskeelse nimega Violations Documentatin Center in Syria, edaspidi VDCS). See kujutab endast Süüria režiimivastast propagandistlikku infokeskust, mis ükskõik millist valitsusvägede rünnakut islamistide vastu käsitleb tsiviilisikute vastu suunatud sõjakuriteona, määratledes kõiki langenuid, sh Islamiriigi võitlejaid, tsivilistidest „revolutsioonimärtritena“, keda neil on 2014. aasta seisuga nimeliselt teada umbes 118 700, sellal kui

---

mahalõikamises. Võltsingut väitvat analüüsi vt: **Footage Of Boy In Aleppo Is Opportunistic Propaganda From Mainstream Media** 2016. – Mint Press News, August 19. <<http://www.mintpressnews.com/219649-2/219649/>> (30.01.2017).

¹⁶⁵ **We've Never Seen Such Horror** 2011.

valitsusvägede langenute arvukuks annavad nad 18 800¹⁶⁶. Selle organisatsiooni raportid, sh arvukad ingliskeelsed¹⁶⁷, on esmapilgul erapooletud, sisaldavad hukkunute nimekirju ja on täis tapetud laste pilte ning asjaosaliste tunnistusi, kuid põhjalikumal vaatlusel selgub, et sõjakuritegudena käsitleb see organisatsioon sh ka Islamiriigi-vastase koalitsiooni õhurünnakuid, mis on olnud suunatud islamistide vastu. Kõiki Süüria valitsusvägede aktsioone, sh neid, millega püütakse vabastada islamistide käes olevaid rahumeelseid elanikke, kirjeldab VDCS sõjakuritegudena, pidades samas legitiimseks ükskõik missugust režiimivastast sõjategevust.¹⁶⁸

Siiski on sellised manipulatsioonid liiga ilmsed, et Süüria-vastases propagandas saaks nimetatud asutus avalikult „püüne peale“, kuigi vahel võib läänes sellele viiteid leida.

Kõige sagedamini kasutatavaks allikaks Süüriaga seonduvate andmete, eriti langenute statistikaga seoses on Syrian Observatory for Human Rights (edaspidi SOHR¹⁶⁹). Esmapilgul väarikas ja usaldusväärne institutsioon osutub lähemal uurimisel Süüria režiimivastase riidepoodniku Usāmah ‘Alī Sulaymān (*aka* Rāmī ‘Abd ar-Rahmān) n-ö ühemehe infokeskuseks, mis alustas juba 2006. aastal Inglismaal ühes Coventry majakeses oma isiklikku režiimivastast sõda ning mis aastaks 2011 omandas keskse infoallika staatuse Süüria sündmuste kajastamisel BBC, CNN-i, Reutersi jt lääne massimeedia-kanalitele, sh ka eestikeelsele meediale. Sisuliselt juhib üks isik läänemaailma arusaamu Süüria sündmustest samal moel, nagu seda tegi Iraagi massihävitusrelvade programmiga seoses Rāfid al-Ġanābī (sünd 1968), kelle infole tuginedes lääneriigid ründasid 2003. aastal Iraaki, tuues ettekäändeks Iraagi massihävitusrelvade programmi ja selle käivitamise võimaluse 45 minuti jooksul, milline väide osutus täielikuks väljamõeldiseks¹⁷⁰.

¹⁶⁶ VDCS. <<http://www.vdc-sy.info>>.

¹⁶⁷ VDCS. <<http://www.vdc-sy.info/index.php/en/reports>>.

¹⁶⁸ Näiteks Süüria lennuväe poolt Islamiriigi keskuse Raqqa ründamise kujutamise inimsusevastase kuriteona dokumendis: **Flash Report about Tuesday and Thursday’s Massacre in Raqqa 25–27 November: Horrific Indiscriminate Attacks against Civilians** 2014. – VDCS, November. <<http://www.vdc-sy.info/pdf/reports/1418246112-English.pdf>> (30.01.2017) või Islamiriigi-vastase koalitsiooni poolt Aleppos Islamiriigi toetajate vastu sooritatud õhurünnaku kuritegelikuks pidamine dokumendis: **Statement on Targeting a Detention Center by the International Coalition Forces Al-Bab –Aleppo 28 Dec 2014**. 2015. – VDCS, February. <http://www.vdc-sy.info/index.php/en/reports/1423064971#.VY_tdfntmsQ> (30.01.2017).

¹⁶⁹ SOHR. <<http://www.syriahr.com/en/>>; FB: <<https://www.facebook.com/syriahroe/>>.

¹⁷⁰ Rafid al-Janabi tunnistab alates 2011. aastast avalikult, et mõtles kõik lihtsalt välja, kutsu- maks esile rünnakut Saddam Husseini vastu, vt: **Defector admits to WMD lies that triggered Iraq war** 2011. – The Guardian, February 15. <<http://www.theguardian.com/world/2011/feb/15/>>

SOHR-i tegevuskeem on lihtne: Süürias tegutsevad humanitaarorganisatsioonid, valitsusvälised organisatsioonid, valitsusvastased rühmitused ja ka üksikisikud saadavad nende käes olevad andmed hukkunutest Usāmah ‘Alī Sulaymānile, või kogub ja töötleb Usāmah ‘Alī Sulaymān selliseid andmeid talle kättesaadavatest allikatest. SOHR kogub andmeid peamiselt valitsusvastaste käest. Tal puudub otsene kanal valitsusmeelsete jõududega. Seega on vältimatu, et ta näeb Süürias toimuvaid sündmusi ühekülgsest. Sellest tulenevalt ei väsi ta rõhutamast, et Süüria armee on tsiviilisikute surmades süüdi vähemalt kolmveerandi puhul, mis tuleneb ebalproportsionaalse jõu kasutamisest lennuväe ja muu raskerelvastusega, võideldes mässuliste vastu tsiviilelanikega tihedalt asustatud aladel. Üksnes viiendiku kuni kolmandiku surmadest paneb SOHR islamiäärmuslaste süüks.¹⁷¹

SOHR paistab silma sellega, et sihipäraselt arvab langenud mässuliste võitlejaid hukkunud tsivilistide hulka, inkrimineerides sel moel valitsusvägedele kuritegusid. Esimene kriitiline artikkel SOHR-i usaldusväärse kohta ilmus läänes juba 2012. aasta suvel¹⁷² ning järgnevalt selgus Usāmah ‘Alī Sulaymāni kuulumine Süüria opositsiooni hulka, mispeale tema manipulatsioonidest kirjutati ka peavoolumeedias¹⁷³. Veel teravamalt süüdistati teda n-ö nišimeedias¹⁷⁴, rääkimata islamimaailmas juba 2011. aasta lõpus

---

defector-admits-wmd-lies-iraq-war> (30.01.2017). Kuidas tema valet omakorda USA võimud *ad absurdum* edasi arendasid, vt: **The Record on Curveball: Declassified Documents and Key Participants Show the Importance of Phony Intelligence in the Origins of the Iraq War** 2007. – National Security Archive Electronic Briefing Book, No. 234, ed. John Prados, November 5. <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB234/index.htm>> (30.01.2017).

¹⁷¹ 2014. aasta detsembri kohta vt andmeid: **1851 people were killed in December** 2015. – SOHR, January 2. <http://sn4hr.org/wp-content/pdf/english/1851_people_were_killed_in_December.pdf> (30.01.2017).

¹⁷² **The Syrian opposition: who’s doing the talking?** 2012. – The Guardian, July 12. <<http://www.theguardian.com/commentisfree/2012/jul/12/syrian-opposition-doing-the-talking>> (30.01.2017).

¹⁷³ **Very Busy Man Behind the Syrian Civil War’s Casualty Count** 2013. – The New York Times, April 9. <http://www.nytimes.com/2013/04/10/world/middleeast/the-man-behind-the-casualty-figures-in-syria.html?pagewanted=all&_r=0> (30.01.2017).

¹⁷⁴ **Cartalucci, Tony** 2012. West’s Syrian Narrative Based on “Guy in British Apartment“. – Infowars, June 4. <<http://www.infowars.com/wests-syrian-narrative-based-on-guy-in-british-apartment/>> (30.01.2017); **EXPOSED: Syrian Human Rights Front is EU-Funded Fraud** 2013. – Land Destroyer Report, April 12. <<http://landdestroyer.blogspot.com/2013/04/exposed-syrian-human-rights-front-is-eu.html>>(30.01.2017); **Propaganda spin cycle: ‘Syrian Observatory for Human Rights’ is funded by US and UK governments** 2016. –Soft.net, September 23. <<https://www.sott.net/article/329117-Propaganda-spin-cycle-Syrian-Observatory-for-Human-Rights-is-funded-by-US-and-UK-governments>> (30.01.2017) ning iga huviline võib leida kümneid taolisi paljastavaid artikleid SOHR-i kohta.

avaldatud põhjalikest paljastustest, et SOHR-i ajendab soov õhutada lääne-riike Süüriat ründama¹⁷⁵. Sellest hoolimata kasutab ka ÜRO oma analüüsid SOHR-i – ja isegi VDCS-i! – manipuleerivaid andmeid kriitikata. Näiteks põhineb 2014. aastal ÜRO koostatud ülevaade Süüria inimohvritest ainuüksi selle kahe režiimivastase organisatsiooni statistikal¹⁷⁶.

Selliseid langenute statistikaga tegelevaid organisatsioone on Süürias kokku pool tosinat. Lisaks ülalnimetatutele väärib eraldi märkimist Syrian Center for Policy Research¹⁷⁷, mis paistab silma oma teaduslike raportitega, kuid kahjuks ei tegele hukkunute üldise statistikaga.

Suurimate ideoloogiliste moonutustega paistab silma nii keskvoimude kui ka kurdide suhtes tuntavalt kriitiline ja sunniidi „analüütikutest“ koosnev Syrian Network for Human Rights (SNHR)¹⁷⁸, mis süüdistab Süüriat ja Iraani kokku 76% (!) kõigist tsiviilohvritest ja püüab islamiste, sh Islamiriiki, õigustada väitega, et sellise statistika alusel on al-Assadi režiim islamistidest viis korda halvem, olles tapnud neist neli korda rohkem tsiviliste, keda 2016. aasta seisuga olevat 203 000¹⁷⁹. Selle arvukad raportid asetavad kogu süü Süürias toimuva eest valitsusvägedele, paistes samas silma madalatase-melise manipuleerimise ja varjamatu islamistide pooldamisega.¹⁸⁰

¹⁷⁵ Ilmunud on ka mõned ingliskeelsed uurimused, vt näiteks Liibaboni ingliskeelses väljaandes pikem ülevaateartikkel SOHR kohta: **Winstanley, Asa** 2012. The Syrian Observatory: The Inside Story. – Al-Akhbar, January 26. <<http://english.al-akhbar.com/node/3701>> (30.01.2017).

¹⁷⁶ **Gohdes, Anita; Ball, Patrick** 2014. Updated Statistical Analysis of Documentation of Killings in the Syrian Arab Republic. Commissioned by the Office of the UN High Commissioner for Human Rights Megan Price, August. <<http://www.ohchr.org/Documents/Countries/SY/HRDAGUpdatedReportAug2014.pdf>> (30.01.2017).

¹⁷⁷ Vt <<http://scpr-syria.org/>>: tähelepanuväärne on seal 2016. aastal avaldatud põhjalik ülevaade Süüria demograafilisest olukorrast: **Forced Dispersion, Syrian Human Status: The Demographic Report** 2016. <<http://scpr-syria.org/publications/forced-dispersion-syrian-human-status-the-demographic-report-2016/>> (29.01.2017), mis aga ei anna oma täpseid arve kodusõjas hukkunute. Küll aga on viitega just sellele organisatsioonile läinud 2016. aastal käibele suurim hukkunute arv – 470 000, vt **Death-toll from war in Syria now 470000, group-finds** 2016. – New York Times, February 11. <https://www.nytimes.com/2016/02/12/world/middleeast/death-toll-from-war-in-syria-now-470000-group-finds.html?_r=1> (27.01.2017).

¹⁷⁸ **SNHR**. <<http://sn4hr.org/>>.

¹⁷⁹ **The Seven Main Parties that Kill Civilians in Syria in 2016**. 2016. – SNHR. <<http://sn4hr.org/blog/2017/01/21/31375/>> (29.01.2017).

¹⁸⁰ Tüüpiline on raport haiglate olukorrast Süürias, kus sadadest purustatud haiglatest koosnev nimekiri süüdistab üksnes valitsusvägesid, kusjuures tavaliselt on ainukeseks tõendusmaterjaliks Youtube'i kaadrid juba purustatud haiglahoonetest, valdavalt aga määratlemata olemusega ehitistest või arusaamatu sisuga videokaadrid mingit liiki sõjategevusest, kus osalevaid võitluspooli pole võimalik tuvastada, vt nt: **Targeting hospital in Syria figurers and facts** 2013. – SNHR. September, 25. <http://sn4hr.org/public_html/wp-content/pdf/english/>

Sarnaselt eelnimetatule on tuntavalt režiimivastane ka Saksamaalt koordineeritav pretensioonika nimega asutus Syrian Center for Statistics and Research¹⁸¹, mille raportid põhinevad „režiimi kuritegude läbi kannatanute ütlustel“, kuid milles teadusliku meetoodika ja viidete puudumist konkreetsetele allikatele kompenseeritakse emotsionaalsuse ja sõjapurustuste piltidega, nagu see ilmneb Himsi linna piiramist kajastavast 2014. aasta raportist¹⁸², mida võib pidada 2016. aastal lahvatanud Aleppo manipulatsiooni eelprooviks.

Selliseid pseudoteaduslikke islamistide ajupesu „teaduskeskusi“ on teisi. Eespool vaadeldud „Süüria sõjakuritegude dokumentatsioonikeskuse“ andmetel tegutsevad Syrian Revolution Martyr Database¹⁸³ (Süüria revolutsioonimärtrite andmebaas) ja mitmed teised asutused, nagu näiteks valdavalt režiimivastaseid teateid ja „pealtnägijate“ videoid postitav Syria Tracker¹⁸⁴.

Selliste organisatsioonide taustal omandab eelnevalt kritiseeritud SOHR mõnevõrra positiivsema kuvandi, seda enam, et varem Süüria statistika koostamisega hakkama saada püüdnud ÜRO teatas 2014. aastal ametlikult autentse statistika kogumise võimatusest Süürias.¹⁸⁵

5.3. Võimalik lahendus langenute suhtarvu määramiseks

Kuidas teha sellises olukorras kindlaks langenute arv, võttes arvesse asjaolu, et raske on määratleda erapooletuid allikaid hukkunute statistikas mõlema võitluspoole manipulatsioonides, ja arvestades sellega, et neutraalsuse püüdlus al-Assadi diktatuuri ja islamistide vahel põrkub tõsiasjale, et lahingutandritelt saabunud info on juba läbinud võimudepoolse või võimudevastase filtri esmase info edastajate näol? Eriti keeruline on küsimus, kas langenud võitlusvõimelised mehed, kes moodustavad kolmveerandi hukkunutest, kuuluvad tsivilistide või võitlejate hulka? SOHR-i info on sama ebausaldusväärne kui Süüria valitsusstatistika, mis omab ja edastab andmeid vaid enda valduses olevatelt aladelt, rääkimata teistest ülaltoodud organisatsioonidest. Rahvus-

---

Report%20about%20targeting%20hospital%20in%20Syria%20figurers%20and%20facts.pdf> (29.01.2017).

¹⁸¹ Vt <<http://csr-sy.org/>>.

¹⁸² **Investigative study of the situation in the city of Homs under siege 2014.** – CSR-SY, April. <http://csr-sy.org/pics/files/Berichte/Homs/Genocidal%20blockade_on_the_city_of_Homs.pdf> (24.01.2017).

¹⁸³ <<http://syrianshuhada.com/>>.

¹⁸⁴ <<https://syriatracker.crowdmap.com/main>>.

¹⁸⁵ **U.N. Envoy Revises Syria Death Toll to 400,000** 2016. – Foreign Policy, April 22. <<http://foreignpolicy.com/2016/04/22/u-n-envoy-revises-syria-death-toll-to-400000/>> (24.01.2017).

vahelised organisatsioonid nagu ÜRO tegelevad eri infokeskuste arvude põhjal üldiste ja ümmarguste hinnangute koostamisega ise infot kogumata.

Aastaks 2016 on käibel valdavalt kolm arvu seoses Süüria kodusõjas langenutega: 1) ülalmainitud Syrian Center for Policy Research'i hinnang (mitte statistilise info kogumise teel saadud arv!) on 470 000 isikut, mis pakuti välja juba 2016. aasta veebruaris¹⁸⁶; 2) ÜRO hinnang seisuga aprill 2016 on 400 000 isikut¹⁸⁷ ning 3) kõige täpsem arv statistilist meetodit kasutades on SOHR-i pakutud 312 001 isikut¹⁸⁸. Kuigi SOHRI-i andmetega, nagu ülal selgus, on manipuleeritud, on see samas ainus allikas, mille puhul pole alust kahelda langenute numbris, kuid selgusetu on paljude ohvrite kuulumine kas tsiviilelanike või võitlejate kategooriasse.

Siinkohal pakuksin välja võimaluse kasutada langenute peamiste kategooriate, nagu tsivilistid ja võitlejad, enam-vähem usaldusväärsete suhtarvude saamiseks SOHR-i andmeid koos kurdide kogutud, filtreeritud ja ametlikult edastatud andmetega. Usaldus Süüria kurdide kui objektiivse allika suhtes tuleneb asjaolust, et neil valitseb sõnatu vaheerahu nii Süüria valitsuse kui ka paljude „mõõdukate“, st islamistidest valitsusvastastega, v.a Islamiriik, ning kurdidel puudub vajadus suuremateks manipulatsioonideks. Samas on nad võimelised läbi viima info kogumist üle terve Süüria ja kohalikke olusid teades suudavad ka teiste kogutud infot neutraalselt käitada.

2013. aasta lõpus on kurdide infoportaali Supportkurds poolt SOHR-i esitatud andmeid töödeldes saadud tulem Süüria hukkunute kohta järgmine: 46 000 tsiviilisikut (sh 7000 last ja 5000 naist), 32 000 valitsusvägede sõdurit, 20 000 valitsuse poolehoidjat, 27 000 režiimivastast võitlejat¹⁸⁹. Nendest arvudest järeldub, et nii proportsionaalselt kui ka arvuliselt enim on hukkunud al-Assadi režiimi toetajaid, seejärel tsiviilelanikke, kõige vähema aga islamiste. Kõige lahtisem on siin tsiviilohvrite määratlemine, kelle hulka on ehk arvatud ka arvukalt islamistide toetajaid.

¹⁸⁶ **A Staggering New Death Toll for Syria's War — 470,000.** 2016. – Frontline, February 11. <<http://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/a-staggering-new-death-toll-for-syrias-war-470000/>> (30.01.2017).

¹⁸⁷ **Syria death toll: UN envoy estimates 400,000 killed** 2016. – Al Jazeera, April 23. <<http://www.aljazeera.com/news/2016/04/staffan-de-mistura-400000-killed-syria-civil-war-160423055735629.html>> (30.01.2017).

¹⁸⁸ **About 450 thousand were killed and more than two millions were injured in 69 months of the start of the Syrian revolution** 2016. – SOHR, December 13. <<http://www.syriaahr.com/en/?p=56923>> (30.01.2017).

¹⁸⁹ **Supportkurds.org** 2014 a. January 1. <<http://supportkurds.org/news/tuesday-31-december-2013/>> (30.01.2017). Selles allikas on SOHR-i üldised andmed kurdide poolt töödeldud ja kategoriseeritud.

2015. aasta alguse seisuga teatab seesama allikas üle 120 000 Süüria valitsusväelase hukkumisest kodusõjas, mis moodustab aasta varasema ajaga langenute puhul sama suhtarvu¹⁹⁰.

Tähelepanuväärne on asjaolu, et Süüria kodusõja esimesel poolel, kõige verisemal ajal, aastatel 2012–2013, moodustasid rahvusvaheliste vaatlejate andmetel valitsust toetavad alaviidid kõigist hukkunuist ligemale poole – 41 000 isikut 91 000 hukkunust¹⁹¹.

Selliseid proportsioone toetavad kaudselte ka SOHR-i varasemad teated, mille järgi olid 2013. aasta maikuuks 94 000 langenud isikust 43,6% (41 000) alaviidid¹⁹² ning teade aprillist 2015 ütleb, et Süürias on 250 000 sõjaväekohustuslikust alaviidi noormehest kolmandik (u 83 000) tapetud kodusõjas¹⁹³.

2015. aasta alguseks muutub statistika veidi määsulistele kahjuks. Süüria kodusõjas langenute (eri allikate hinnangul minimaalselt 190 000, maksimaalselt 320 000 isikut) statistikat kokku võttes saame kolm enam-vähem võrdset arvu: keskvõimu poolel on langenud ligikaudselt 70 000–120 000 võitlejat ja režiimi toetajat, langenud määsulistele arv moodustab väga ligikaudselt 60 000–100 000, viimase, umbes samas suurusjärgus kolmandiku moodustavad langenud tsiviilisikud, kelle puhul pole paraku võimalik öelda, kas ja kui palju nad kumbagi poolt tegelikult sõjategevuses toetasid.¹⁹⁴

¹⁹⁰ **Supportkurds.org** 2014 b. December 17. <<http://supportkurds.org/news/wednesday-17-december-2014/>>, vt ka **Over 120,000 pro-Assad fighters killed in Syria conflict** 2014. – Monitoring Group, Reuters, December 17. <<http://uk.reuters.com/article/2014/12/17/uk-mideast-crisis-syria-assad-idUKKBN0JV1XW20141217>>.

¹⁹¹ **Death toll in Syria likely as high as 120,000**. 2013. – Reuters, May 14. <<http://www.reuters.com/article/2013/05/14/us-syria-crisis-deaths-idUSBRE94D0L420130514>>.

Võrdluseks ka mõnevõrra väiksemaid suhtarve: alaviitide hukkunuiste arvuks 2014. aasta suvel pakutakse ka umbes 60 000 ehk umbes kolmandik kõigist hukkunuist: **Syrian regime steps up army reserve measures** 2014. – The Daily Star Lebanon, October 22. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2014/Oct-22/274897-syrian-regime-steps-up-army-reserve-measures.ashx?utm_medium=email&utm_source=transactional&utm_campaign=Newsletter#axzz3GsUsmSSh>, (31.01.2017), kuid ka sellistesse arvudesse tuleb suhtuda ettevaatlikult, tulenevalt režiimi poliitikast mitte pidada eraldi arvestust eri konfessioonide hukkunuiste üle, sest valitseva režiimi ideoloogia järgi on kõik monoliitne süüria rahvas.

¹⁹² **Syria Death Toll Likely As High As 120,000, Group Says** 2013. – The World Post, July 13. <http://www.huffingtonpost.com/2013/05/14/syria-death-toll-120000_n_3272610.html> (30.01.2017).

¹⁹³ **In Syria's war, Alawites pay heavy price for loyalty to Bashar al-Assad** 2015. – Telegraph, April 7. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11518232/In-Syrias-war-Alawites-pay-heavy-price-for-loyalty-to-Bashar-al-Assad.html>> (30.01.2017).

¹⁹⁴ Väga ligikaudsed arvud on ära toodud sissejuhatavas Wikipedia artiklis: **Syrian Civil War**. – Wikipedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Syrian_Civil_War> (30.01.2017), kuid täp-

Seega, milline hukkunute kurb arv 2017. aasta alguseks ka pole, jäädes ligikaudselt 0,3–0,5 miljoni vahele, on üldised proportsioonid arvatavasti samad nagu eelnevate aastate puhul, kus hukkunud režiimi sõdurid, tsiviilisikud ja islamiäärmuslased moodustavad enam-vähem võrdsed kolmandikud. Eeldada võib ka seda, et varasem alaviitide ja režiimi pooldajate proportsionaalselt suurem osakaal langenute seas kodusõja kriitilisel ajal (2012. aasta teine pool ja 2013. aasta), mil see võis moodustada kuni poole kõigist langenutest, on nüüdseks tuntavalt vähenenud. Samas on kasvanud langenud islamistide osakaal, kuigi täpsed arvud ega ka proportsioon pole tuvastatavad, sest mässuliste teadlik poliitika on esitada oma langenuid SOHR-le tsiviilisikutena. See tendents ilmneb veel selgemalt teistes langenuid registreerivates organisatsioonides, mis sisuliselt on mässuliste sunniitide ideoloogilised agendid läänes.

5.4. Aleppo statistika 2016

Eraldi tuleb rõhutada kaine meele säilitamise vajadust valdavalt islamistidele kaasa tundva lääne massimeedia manipulatiivsete meediakajastuste ees, mis manab teatavate režiimi-poolsete sõjaoperatsioonide puhul pildi justkui tervete linnade hävitamisest koos sealse elanikkonnaga. Eriti paistab selline tendents silma valitsusvägede poolt Aleppo linna mässulistest vabastamise suuroperatsiooni kajastamisel 2016. aastal, kus lääne meedia kujutas islamis-

---

seid arve ei tea keegi, tulenevalt mõlema poole püüdlustest numbreid ideoloogilistest teguritest tulenevalt suurendada või vähendada. Esitan mõned tähtsamad langenute statistikat iseloomustavad kirjutised:

Araabiakeelne SOHR-i ülevaade väidab keskvõimu eest sõdivate valitsuse sõdurite ja riigiametnike langenute arvuks seisuga 25. august 2014 veidi üle 110 000 inimese oma analüüsis pealkirjaga: **Akṭar min 110 alāf qatīlan min quwwāt an-nizām ḥilāl 41 šaḥran** 2014. – SOHR, August 26. <<http://www.syriahr.com/2015/01/ت-ا-و-ق-ن-م-ال-ي-ت-ق-ف-ال-أ-110-ن-م-ر-ث-ك>> (31.01.2017). Lääne allikad pakuvad 2014. aasta aprilliks langenute arvuna ümmarguselt 200 000: **Kagan, Kimberly; Kagan, Frederick W; Lewis, Jessica D.** 2014. A Strategy to Defeat the Islamic State. – ISW. <<http://www.understandingwar.org/report/strategy-defeat-islamic-state>> (30.01.2017).

Hukkunute statistika 2014. aasta kohta: **Akṭar min 76 alf istiṣḥadū wa qutīlū wa laqū maṣrʾahum ḥilāl al-ʿām** 2014. 2015. – SOHR, January 1.

<<http://www.syriahr.com/2015/01/ر-ص-م-ا-و-ق-ل-و-ا-و-ل-ت-ق-و-ا-و-د-ه-ش-ت-س-ا-ف-ل-أ-76-ن-م-ر-ث-ك>> (31.01.2017), kusjuures siin esitatud arvude puhul on samuti märkimisväärne, et hukkunutest üle 85% moodustavad täisealised mehed; vt ka ÜRO andmete põhjal ülevaateartiklit: **With more than 191,000 dead in Syria, U.N. rights chief slams global ‘paralysis’** 2014. – CNN, August 22. <http://edition.cnn.com/2014/08/22/world/meast/syria-conflict/index.html?hpt=imi_c2>.

tide lüüasaamist inimsusevastase kuriteo ja moraalse katastroofina, vaikides samal ajal mässuliste kuritegudest Aleppos või rääkides võimalikult vähe samal ajal Mosulis aset leidnud islamistidevastase suuroperatsiooni käigus langenute statistikast, milles tsiviilelanikkonna kaotused olid nii proportsionaalselt kui ka arvuliselt tunduvalt suuremad Aleppo omadest.¹⁹⁵

Just Aleppo sündmused toovad selgelt esile islamistide manipulatsioonid seoses langenute statistikaga. Aleppo kohta käivate kõige enam kallutatud arvutuste puhul VDCS-i statistika näol oli 1,5–2 miljoni elanikuga Aleppos viie aastaga režiimi rünnakute tulemusena hukkunuid (alates 2012. aasta juulis Aleppo hõivamisest islamistide poolt kuni linna lõpliku tagasi-vallutamiseni režiimi toetajate poolt 2016. aasta detsembris) kokku 31 193 isikut. Nendest 9,2% (2849) olid täiskasvanud naised, 12,2% (3773) alaealised poisid, 5,7% (1775) alaealised tüdrukud ja 73% (22 633) täiskasvanud mehed. Tuleb tähele panna ka seda, et selle allika sõnul olevat kolmveerand hukkunutest olnud valitsusvägede õhu- ja suurtükiväe ohvrid. Kummaline on sellise statistika puhul aga väide, et valdav osa hukkunud täisealistest meestest olid tsiviilisikud ja vaid kolmandik nendest olevat olnud võitlejad¹⁹⁶. Sellises väites avaldub VDCS-i tendents kujutada langenud võitlejaid tsiviilisikutena. Ebaproportsionaalselt suur langenud võitlusvõimeliste meeste osakaal – ja ka alaealiste poiste enam kui kaks korda suurem arv langenud tüdrukutega võrreldes – viitab vaid ühele asjaolule: need langenud mehed ja poisid on tegelikult võitlejad. Süürias on kaks kolmandikku rahvastikust alaealised¹⁹⁷ – langenud tsivilistidest peaksid just lapsed ja alaealised

¹⁹⁵ Siinkohal säästan lugejat viitamast sellistele Aleppo hüsteeriast kantud kirjutistele, sest need on kergesti leitavad ka suurematest eestikeelsetest väljaannetest. Mõned lääne väljaanded siiski pöörasid taolisele meedia silmakirjalikkusele tähelepanu, vt nt **Compare the coverage of Mosul and East Aleppo and it tells you a lot about the propaganda we consume** 2016. – The Independent, October 21. <<http://www.independent.co.uk/voices/iraq-syria-aleppo-mosul-patrick-cockburn-propaganda-we-consume-a7373951.html>> (30.01.2017).

¹⁹⁶ **Tawthīq al-intihākāt fī sūrīā** 2017. <<http://www.vdc-sy.info/index.php/en/martyrs/1/c29ydGJ5PWUEua2lsbGVkX2RhdGV8c29ydGRpcj1ERVNDfGFwcHJvdmVhPjZpc2libGV8Zl8Xh0cmFkaXNwbGF5PTB8cHJvdmluY2U9NnxzdGFydERhdGU9MjAx-Mi0wNy0xOXxlbmREYXRlPTIwMTYtMTItMjJ8>> (30.01.2017).

Human Rights Watch'i ülevaade esitab mässulistele kaasa tundes sündmustest dramaatilise pildi koos jubedate piltidega purustustest, kuid peab paremaks vaikida hukkunute koguarvust, seda eeldatavasti põhjusel, et hukkunute tegelik ja väike number ei sobi esitatud kirjeldusega, ning esitab SOHR-i põhjal vaid lahingute kõige verisema perioodi (september–oktoober 2016) hukkunud tsivilistide arvuks 446 isikut, vt: **Russia/Syria: War Crimes in Month of Bombing Aleppo** 2016. – HRW, December 1. <<https://www.hrw.org/news/2016/12/01/russia/syria-war-crimes-month-bombing-aleppo>> (30.01.2017).

¹⁹⁷ Sissejuhatavalt islamimaailma ja Süüria demograafilisest olukorrast vt **Peterson** 2016/2017.

moodustama suurema osa, tsiviilisikutest mehi peaks langenute osas olema umbes sama palju kui naised ehk kümnendik, ometi moodustab nende arv kolmveerandi hukkunutest!

SOHR-i arvud on Aleppo viie aasta kohta juba tunduvalt teistsugused: hukkunuid on 21 452, neist 37,5% on naised ja lapsed, ülejäänud mõlema poole võitlejad¹⁹⁸. Need proportsioonid on juba tunduvalt loogilisemad.

Tulles ajalisel lähemale Süürias viimasel ajal toimuvale, on vaatlajate hinnangul, nagu alljärgnevalt selgub, Süüria armee Aleppo tagasivallutamiseks korraldatud suuroperatsiooni käigus hukkunud 2016. aasta jooksul nii mässuliste kui ka valitsusvägede tegevuse tulemusel maksimaalselt 2500–3000 tsiviilelanikku – ja seda 1,5-miljonilises linnas ning olukorras, kus umbes 300 000 tsivilisti olid mässuliste käes sisuliselt pantvangis Ida-Aleppos. Lisaks hukkus umbes sama arv sõdureid mõlemal vaenupoolel.¹⁹⁹

Aleppo puhul tuleb suurima hukkunud tsivilistide arvuga välja jällegi režiimivaenulik sunniitlik SNHR, mille arvutuste kohaselt hukkus ajavahemikus 19.09–30.11. ehk lahingute kõige ägedamal perioodil mässuliste käes olevas Ida-Aleppos 676 tsiviilisikut, sh 252 last ja naist²⁰⁰. Seega siis ülejäänud arvu 424 või suurt osa sellest võime pidada langenud mässuliste võitlejateks. Loomulikult ei mainita selles ülevaates mässuliste poolt valitsusvägede käes olevate linnaosade valimatut pommitamist, mis põhjustas vaadeldaval ajal kuni paarisaja tsivilisti hukkamise.²⁰¹

Selliste arvude taustal võib Süüria valitsusvägede tegevust Aleppos pidada tähelepanuväärselt väikeseks tsiviilohvritega operatsiooniks olukorras, kus

¹⁹⁸ **After more than 1600 days and the death of about 21500 civilians... Bashar al-Assad's regime forces regain control of Aleppo city with the support of its loyal parties** 2016. – SOHR, December 21. <<http://www.syriaahr.com/en/?p=57451>> (30.01.2017).

¹⁹⁹ Kuigi 2016 sügisel kajastasid Aleppoga seotud sündmusi arvukad väljaanded, on konkreetseid arve hukkunutest arvatust keerulisem leida. Põhjuseks võib olla asjaolu, et lääne meedias väidetud „Aleppo katastroofi/tragöödiat“ ja muid värvikad kujundeid linnaelanike massilisest hukkamisest ei toeta ka islamistide enda andmed, rääkimata erapooletutest hinnangtest. Võimalikke arve ja arvutusi vt **Civilian casualties in Aleppo** 2016. – Reddit, December. <https://www.reddit.com/r/syriancivilwar/comments/5jftso/civilian_casualties_in_aleppo/> (30.01.2017).

²⁰⁰ **UN has to Ensure the Safety and Fate of IDPs from Aleppo's Eastern Neighborhoods** 2016. – SNHR, November 30. <<http://sn4hr.org/blog/2016/11/30/29832/>> (30.01.2017).

²⁰¹ Ainuüksi ühe nädala jooksul oli hukkunuid vähemalt 80: **Rebel shelling kills over 80 civilians in Syria's Aleppo** 2016. – ARA-News, November 6. <<http://aranews.net/2016/11/rebel-shelling-kills-80-civilians-syrias-aleppo/>> (31.01.2017); **Rebel shelling kills civilians in Syria's Aleppo** 2016. – Al Jazeera, August 2. <<http://www.aljazeera.com/news/2016/08/rebel-shelling-kills-civilians-syria-aleppo-160801213204499.html>> (31.01.2017).

mässulised kasutasid teadlikult tsiviilisikuid elavate kilpidena, varjudes nende taha tihedalt asustatud linnakvartalites²⁰².

6. Kokkuvõtvad järeldused

Ootamatult alanud ja stiihiliselt kulgenud nn araabia kevade üks keskseid sümboleid oli mošeedest islamijutlustega alguse saanud sunniidi muslimite korraldatud vihareede fenomen, mis on kesksel kohal olnud Tuneesias ja Egiptuses, ent määrava tähtsusega just Süürias lahvatanud ülestõusu puhul, kus võimudevastase liikumise algusdaatumiks peetakse kellegi vaimselt eabstabiilse sunniidi enesesüütamist 2011. aasta jaanuari viimasel reedel Dayr az-Zūr'i linnas.

Süüria sunniitide ülestõusu sümboolseks alguseks peetakse Dar'ā sündmusi märtsis 2011. Toonase massimeedia vahetute teadete järgi toimus seal kogukondliku elu keskpunkti, mošeesse, koondunud sunniitide relvastatud ülestõus keskvõimu vastu, mis nõudis inimohvreid mõlemalt poolt, kuid millisest sündmusest lääne massimeedia, tuginedes islamistide ütlustele, kujundas järgneva aasta jooksul välja fiktsiooni Süüria rahva demokraatiat nõudvast rahumeelsest rahvarevolutsioonist ja selle verisest mahasurumisest võimude poolt.

Alates märtsi lõpust 2011 puhkesid Süürias kõikjal sunniitidest islamistide ülestõusud, kus alguses osales ka teisi usuvähemusi. Kuid 2012. aastaks kujunes Süürias välja olukord, kus kohalike islamistide relvastatud ülestõusu sekulaar-baathistliku režiimi vastu hakkasid toetama rikkad wahhabiitlikud naftariigid ja Süüria poliitilised vastased läänes, algas ka üleilmse sunniitliku džihaadi-internatsionaali koodumine Süüriasse. Selleks ajaks valisid Süüria usuvähemused ning mõõdukad ja ilmalikud sunniidid kahe halva vahel väiksema al-Assadi režiimi toetamise näol ja on sellele valdavalt tänaseni ka lojaalseks jäänud.

Mässulisi iseloomustas valimatu terrori kasutamine mitte ainult valitsuse relvajõudude, vaid ka režiimi aladel olevate tsiviilisikute vastu, millele aktsioonidele keskvalitsus omakorda reageeris eaproportsionaalselt karmide meetoditega, sageli vahet tegemata mässuliste ja tsivilistide vahel. Režiimi jaoks kriitilisel ajal 2012. aasta teisel poolel ja 2013. aastal, mil suur osa Süüria suurlinnadest, sh pealinn Damaskus ja suurim linn Aleppo, olid

²⁰² East Aleppo civilians 'shot at' by rebels to prevent them leaving during truce 2016. – The Independent, October 21. <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/aleppo-crisis-latest-rebel-assad-blame-un-lack-evacuations-a7374081.html>> (31.01.2017).

valdavalt mässuliste käes, toetas lääne massimeedia mässulisi, ignoreerides ülestõusnute seas kulutulena levivat islamiäärmuslust.

Aastail 2011–2013 oli Süüria mässuliste keskseks organisatsiooniks lääne ja rikaste wahhabiitlike naftariikide toetatud Süüria Rahvuslik Koalitsioon (SRK), mille juhid ja ideoloogid valdavalt evisid islami ülimuslikkust ja soovisid Süürias islamiriigi kehtestamist, kuulutades samal ajal välisilmale oma läänelikke väärtusi eesmärgiga ajendada lääneriikide sõjalist sekkumist Süürias al-Assadi režiimi vastu.

SRK islamistlike ideaale teostasid Süürias selle relvajõud Vaba Süüria Armeed (FSA) näol. FSA tegevus pälvis läänes demokraatia kuvandi eest võitleja sümboli, kuigi tegu oli šariaadiideaale ellu viiva armeega, mis aastaks 2013 jäi Süürias lavale astunud islamiäärmuslike liikumiste varju. Pärast FSA iselikvideerumist 2013–2014 on fiktsiooni FSA-st läänes elus hoitud eesmärgiga põhjendada avalikkusele Süüria islamistide rahastamist ja relvastamist.

Kohe ülestõusu puhkedes 2011. aastal algas ka Süüria mässuliste ideoloogiline mediasõda režiimi vastu. See oli sedavõrd edukas, et lääne massimeedias sai igapäevaseks kriitika Süüria režiimi ebainimlikkuse aadressil, millega kaasnes vaikimine mässuliste kuritegudest ja nende eesmärgist kehtestada Süürias šariaat. Mässuliste vähimagi mõõdukuse kadumisega 2012–2013 hakkas Süüria režiim nende õõvategusid aktiivselt ideoloogilises sõjas ära kasutama, mis veidi kainestas ka lääne meedia suhtumist. Praeguseks on Süüria ideoloogilise sõja rindel kujunenud kummaline olukord, kus mässuliste varjamatu islami algideaalidest ja šariaadist lähtuv ning hästi dokumenteeritud tegevus pole lääne meediat siiani ajendanud hülgama kuvandit läänelikke väärtusi kandvatest mässulistest, kuigi selliseid tegelasi on vaid murdosa umbes veerandist miljonist Süürias šariaadi kehtestamist ihkavast sunniitlikust mässulisest. On kujunenud paradoksaalne olukord, kus lääne demokraatiateoretikutest inimõigusidealid on muutunud islamistide liitlasteks pühas sõjas sekulaarse režiimi vastu.

Üheks keskseks vahendiks islamistide režiimivastases propagandasõjas on langenute statistikaga manipuleerimine, registreerides langenud mässulisi tsiviilisikutena ning levitades tapetud tsivilistide pilte läänes. Selliste manipulatsioonidega paistavad silma kõik peamised Süürias tegutsevad „humanitaarorganisatsioonid“.

Langenute statistikat kriitiliselt analüüsid selgub tõsiasi, et kõige suurema osa Süüria kodusõjas hukkunutest moodustavad režiimi toetajad, eriti alaviidid. Paraku jääb selline fakt tavaliselt lääne massimeedia produtseeritava mässulisi toetava massihüsteeria varju, millise suhtumise parimaks näiteks

on valitsusvägede 2016. aastal mässulistelt Aleppo tagasivallutamise ülimalt manipuleeriv kajastamine.

Süüria islamistliku mässu ajalugu on veel kirjutamata, sest kodusõda sekulaarse režiimi ja islamistide vahel kestab. Kuid jälgides massimeedia, väheste ilmunud teadusartiklite ja monograafiate sätumust, võib arvata, et olenemata võitvast poolest kirjutab lääne ajalookirjutus Süüria sündmused nn esimese Süüria kodusõja (1978–1982) käsitluse sarnaselt, milles tuntavalt enam antakse sõna islamistidele, tundes neile kohati lausa kaasa ja ilustades nende olemust.

Kirjandus

- 2 Free Syrian Army brigades join Al Nusra Front** 2013. – FDD’s Long War Journal, September 20. <http://www.longwarjournal.org/archives/2013/09/2_free_syrian_army_b.php> (29.01.2017).
- 7 Syrian policemen killed in Sunday clashes** 2011. – Ya Libnan, March 21. <<http://yalibnan.com/2011/03/21/7-syrian-policemen-killed-in-sunday-clashes-report/>>.
- 1851 people were killed in December** 2015. – SOHR, January 2. <http://sn4hr.org/wp-content/pdf/english/1851_people_were_killed_in_December.pdf> (30.01.2017).
- Abi-Habib, Maria** 2014. One U.S.-Backed Rebel Group Cooperates With Al-Qaeda in Syria. – The Wall Street Journal, May 7. <<https://www.offiziere.ch/wp-content/uploads-001/2016/11/One-U.S.-Backed-Rebel-Group-Cooperates-With-Al-Qaeda-in-Syria-WSJ.pdf>> (29.01.2017).
- About 450 thousand were killed and more than two millions were injured in 69 months of the start of the Syrian revolution** 2016. – SOHR, December 13. <<http://www.syriahr.com/en/?p=56923>> (30.01.2017)
- Abouzeid, Rania** 2011. Syria’s Revolt: How Graffiti Stirred an Uprising. – Time, March 22. <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2060788,00.html>> (26.01.2016).
- ’Abraz mahaṭṭāt at-Ṭawrat as-sūrīyat ḥilāl al-’ayām al-māḍiyat** 2011. – Al Jazeera, April 24. <<https://www.youtube.com/watch?v=h36T5Q1bV8w>> (22.01.2017).
- Abū Basīr at-Ṭarṭūsī** 2012. Su’āl wa ḡawāb hawla muḡāhidī al-Ġayš as-Sūrī al-ḥurr. 15.02. <<https://azelin.files.wordpress.com/2012/02/shaykh-abc5ab-basc4abr-al-e1b9adare1b9adc5absc4ab-22question-and-answer-about-the-mujc481hidc4abn-of-the-free-syrian-army22.pdf>> (29.01.2017).
- Abū Yūsuf** 2017. Kitāb al-ḥarāḡ. Tlk Üllar Peterson. – Akadeemia, nr 5–7/2017 (ilmumas).
- After more than 1600 days and the death of about 21500 civilians... Bashar al-Assad’s regime forces regain control of Aleppo city with the support of its loyal parties** 2016. – SOHR, December 21. <<http://www.syriahr.com/en/?p=57451>> (30.01.2017).

- Ahmed Mouaz al-Khatib president of the Syrian National Coalition of Forces of the Syrian Revolution and Opposition** 2012. – Human Rights Investigations, November 12. <<http://humanrightsinvestigations.org/2012/11/12/ahmed-mouaz-al-khatib-president-of-the-syrian-national-coalition-of-forces-of-the-syrian-revolution-and-opposition/>> (29.01.2017).
- Al-Hasakah.** – Wikipedia. <<https://en.wikipedia.org/wiki/Al-Hasakah>> (22.01.2017).
- Akṭar min 76 alf istiṣahadū wa qutilū wa laqū maṣr‘ahum ḥilāl al-‘ām 2014.** 2015. – SOHR, January 1. <<http://www.syriahr.com/2015/01/أكثر-من-76-ألف-قتيل-واقتلوا-واقتلوا-أول-تقو-اودمش-تس>> (31.01.2017).
- Akṭar min 110 alāf qatīlan min quwwāt an-nizām ḥilāl 41 šahran** 2014. – SOHR, August 26. <<http://www.syriahr.com/2015/01/أكثر-من-110-ألف-قتيل-والقتيل-أ-110-ن-م-رثك>> (31.01.2017).
- al-Masri, Abdulrahman** 2015. Syria: Proxy war, not civil war, March 14. <<https://www.middleeastmonitor.com/articles/middle-east/17515-syria-proxy-war-not-civil-war>> (28.01.2017).
- Araabia kevad: ka Süürias läks kodusõjaks** 2011. – Eesti Päevaleht, 21.11.2011.
- al-Tartusi** 2014. A Declaration Regarding the Fighting Between the ISIS and the Mujahedeen of Al-Sham, January 15. <<http://www.abubaseer.bizland.com/hadath/Read/hadath%20101.pdf>> (28.01.2017).
- ‘Ām 2011 fī Sūriyā bad‘a fī 15 mārīs** 2012. – aš-Šarqī al-Awsat, 01.01. <<http://archive.aawsat.com/details.asp?section=20&article=656909&issueno=12087#.V0TnNZF97IU>> (28.01.2017).
- Anderson, Tim** 2013. Syria: how the violence began, in Dar‘ā. – Syria Solidarity Movement, November 7. <<http://www.syriasolidaritymovement.org/2013/11/07/syria-how-the-violence-began-in-Darā'a/>> (26.01.2017).
- Anderson, Tim** 2016. The dirty war on Syria: Washington, regime change and resistance. Montréal, Québec, Canada: Global Research.
- Armed Opposition Groups Committing Abuses** 2012. – Human Rights Watch Report, March 12. <http://www.janes360.com/images/assets/333/57333/SDF_plays_central_role_in_Syrian_civil_war__1_.pdf>.
- Assad is a delusional madman: Khalid Khoja** 2015. – Asharq al-Awsat, Feb. 8. <<http://www.aawsat.net/2015/02/article55341240/assad-delusional-madman-khalid-khoja>>.
- Assad issues amnesty in bid to woo public** 2011. – Top News, June 21. <http://www.upi.com/Top_News/World-News/2011/06/21/Assad-issues-amnesty-in-bid-to-woo-public/UPI-65461308655078/> (28.01.2011).
- A Staggering New Death Toll for Syria’s War – 470,000.** 2016. – Frontline, February 11. <<http://www.pbs.org/wgbh/frontline/article/a-staggering-new-death-toll-for-syrias-war-470000/>> (30.01.2017).
- At least 19 police killed in Syria clashes** 2011. – RIA Novosti, 8 April. <<http://sputniknews.com/world/20110408/163440945.html>> (26.01.2016).
- Banco, Erin** 2015. Four Years Later, The Free Syrian Army Has Collapsed. – International Business Times, March 14. <<http://www.ibtimes.com/four-years-later-free-syrian-army-has-collapsed-1847116>> (29.01.2017).

- Beautiful young children were killed for no reason by the Syrian regime since the uprising** 2011. – Facebook, June 4. <<https://www.facebook.com/notes/beautiful-young-children-were-killed-for-no-reason-by-the-syrian-regime-since/227964333897377>> (26.01.2017).
- Bidāyat ‘ahdāt Sūrīyā/ 18 mārīs 2011.** 2011. – Al Jazeera, 18.03. <<https://www.youtube.com/watch?v=xOw3vG-DOrQ>> (26.01.2017).
- Car bomb kills over 50 near Damascus ruling party office** 2013. – Reuters, February 21. <<http://www.reuters.com/article/2013/02/22/us-syria-crisis-blast-idUSBRE91K09W20130222>> (28.01.2017).
- Car Bomb in Damascus Kills Dozens, Opposition Says** 2013. – New York Times, February 21. <http://www.nytimes.com/2013/02/22/world/middleeast/car-bomb-in-damascus-kills-dozens-opposition-says.html?pagewanted=all&_r=0> (28.01.2017).
- Cartalucci, Tony** 2012. West’s Syrian Narrative Based on ‘Guy in British Apartment’. – Infowars, June 4. <<http://www.infowars.com/wests-syrian-narrative-based-on-guy-in-british-apartment/>> (30.01.2017).
- Civil uprising phase of the Syrian Civil War.** – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Civil_uprising_phase_of_the_Syrian_Civil_War> (31.01.2017).
- Civilian casualties in Aleppo** 2016. – Reddit, December. <https://www.reddit.com/r/syriancivilwar/comments/5jftso/civilian_casualties_in_aleppo/> (30.01.2017).
- Commins, David; Lesch, David W.** 2013. Historical Dictionary of Syria. Scarecrow Press.
- Committee Set up to Investigate Dar‘ā Incidents.** – SANA, March 19. <<http://www.sana.sy/eng/21/2011/03/19/337559.htm>> (26.01.2017).
- Compare the coverage of Mosul and East Aleppo and it tells you a lot about the propaganda we consume** 2016. – Independent, October 21. <<http://www.independent.co.uk/voices/iraq-syria-aleppo-mosul-patrick-cockburn-propaganda-we-consume-a7373951.html>> (30.01.2017).
- Course of events of the Syrian Civil War.** – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Course_of_events_of_the_Syrian_Civil_War> (28.01.2011).
- Cunningham, Finian** 2014. Washington Admits: FSA Equals Fictitious Syrian Army. – Strategic Culture Foundation, October 18. <<http://www.strategic-culture.org/news/2014/10/18/washington-admits-fsa-equals-fictitious-syrian-army.html>> (29.01.2017).
- Damascus Bombing: The Aftermath** 2012. – Al-Akhbar, July 21. <<http://english.al-akhbar.com/node/10113>> (28.01.2017).
- Damascus Friday Sermon: ISIS Was Born from Hillary Clinton’s Filthy Womb; Bashar Will Rule the World** 2014. – MEMRI, August 22. <<http://www.memritv.org/clip/en/4449.htm>> (30.01.2017).
- Damascus show of support for Syrian President Assad** 2011. – BBC News, June 15. <<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-13776886>>.
- Darā’a: The spark that lit the Syrian flame** 2012. – CNN. March 1. <<http://edition.cnn.com/2012/03/01/world/meast/syria-crisis-beginnings/>> (26.01.2017).

- Death-toll from war in Syria now 470,000, group finds** 2016. – New York Times, February 11. <https://www.nytimes.com/2016/02/12/world/middleeast/death-toll-from-war-in-syria-now-470000-group-finds.html?_r=1> (27.01.2017).
- Death toll in Syria likely as high as 120,000** 2013. – Reuters, May 14. <<http://www.reuters.com/article/2013/05/14/us-syria-crisis-deaths-idUSBRE94D0L420130514>>.
- Death toll rises to at least 82 in Aleppo University bombings** 2013. – The National, January 16. <<http://www.thenational.ae/news/world/middle-east/death-toll-rises-to-at-least-82-in-aleppo-university-bombings>> (28.01.2017).
- Defector admits to WMD lies that triggered Iraq war** 2011. – The Guardian, February 15. <<http://www.theguardian.com/world/2011/feb/15/defector-admits-wmd-lies-iraq-war>> (30.01.2017).
- Deraa protests: Organiser recalls start of Syrian uprising** 2013. – BBC, March, 15. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-21787787>> (28.01.2017).
- Dozens of Syrians reported killed in Daraa** 2011. – CNN, April 26. <<http://edition.cnn.com/2011/WORLD/meast/03/25/syria.unrest/index.html?hpt=T1>> (26.01.2017).
- Drysdale, Alasdair** 1982. *The Asad Regime and Its Troubles*. Merip Reports.
- Du soulèvement à la guerre: trois ans de crise en Syrie** 2014. – L'express, 13.03. <http://www.lexpress.fr/actualite/monde/proche-moyen-orient/du-soulevement-a-la-guerre-deux-ans-de-crise-en-syrie_1231143.html> (28.01.2017).
- East Aleppo civilians 'shot at' by rebels to prevent them leaving during truce** 2016. – Independent, October 21. <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/aleppo-crisis-latest-rebel-assad-blame-un-lack-evacuations-a7374081.html>> (31.01.2017).
- Eesti tunnustab Süüria opositsioonijõude legitiimse esindajana** 2012. – ERR, 12.12. <<http://uudised.err.ee/v/eesti/26eb3026-6606-4549-866e-ae654b56470a>> (29.01.2017).
- Egyptian police arrest five people for using children to stage fake 'Aleppo' footage** 2016. – Independent, December 20. <<http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/aleppo-fake-footage-children-five-peopele-arrested-egyptian-police-a7486541.html>> (26.01.2017).
- Erlich, Reese** 2014. *Inside Syria: the backstory of their civil war and what the world can expect*. Amherst, New York: Prometheus Books.
- Estrin, Miriam; Shapiro, Jeremy** 2014. *The Proxy War Problem in Syria*. – Foreign Policy, February 14. <<http://foreignpolicy.com/2014/02/04/the-proxy-war-problem-in-syria/>> (28.01.2017).
- Exposed: Syrian Human Rights Front is EU-Funded Fraud** 2013. – Land Destroyer Report, April 12. <<http://landdestroyer.blogspot.com/2013/04/exposed-syrian-human-rights-front-is-eu.html>> (30.01.2017).
- Face-to-face with Abu Sakkar, Syria's 'heart-eating cannibal'** 2013. – BBC, July 5. <<http://www.bbc.com/news/magazine-23190533>> (30.01.2017).
- Fakih, Lama** 2013. 'You can still see their blood': executions, indiscriminate shootings, and hostage taking by opposition forces in Latakia countryside. Human Rights Watch (Organization). New York: Human Rights Watch.

- False-Flag-Massakerpropaganda von den West-unterstützten Todesschwadronen nebst Al-Qaeda im Norden von Aleppo** 2015. – urs1798.wordpress.com, February 21. <https://urs1798.wordpress.com/2015/02/21/false-flag-massakerpropaganda-von-den-west-unterstutzten-todesschwadronen-nebst-al-qaeda-im-norden-von-aleppo-hardtneen-nusra_front/> (30.01.2017).
- Flash Report about Tuesday and Thursday's Massacre in Raqqa 25–27 November: Horrific Indiscriminate Attacks against Civilians** 2014. – VDCS, November. <<http://www.vdc-sy.info/pdf/reports/1418246112-English.pdf>> (30.01.2017).
- Footage Of Boy In Aleppo Is Opportunistic Propaganda From Mainstream Media** 2016. – Mint Press News, August 19. <<http://www.mintpressnews.com/219649-2/219649/>> (30.01.2017).
- Forced Dispersion, Syrian Human Status: The Demographic Report 2016.** <<http://scpr-syria.org/publications/forced-dispersion-syrian-human-status-the-demographic-report-2016/>> (29.01.2017).
- Free Syrian Army** 2015. – A Closer Look on Syria, June 15. <http://acloserlookonsyria.shoutwiki.com/wiki/Free_Syrian_Army> (29.01.2017).
- Free Syrian Army.** – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Free_Syrian_Army> (29.01.2017).
- From teenage graffiti to a country in ruins: Syria's two years of rebellion** 2013. – Reuters, March 17. <<http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-uprising-idUSBRE92G06420130317>> (28.01.2017).
- FSA General: I Want Sharia in Future Syria** 2013. – Youtube, June 21. <<https://www.youtube.com/watch?v=nODxF4jOjCs>> (29.01.2017).
- Furnish, Timothy R.** 2005. Beheading in the Name of Islam. – The Middle East Quarterly, Vol. 12, Issue 2.
- Gambill, Gary C.** 2011. Assad's Survival Strategy. – Foreign Policy, April 6. <<http://www.meforum.org/3004/assad-survival-strategy>> (26.01.2017).
- Gohdes, Anita; Ball, Patrick** 2014. Updated Statistical Analysis of Documentation of Killings in the Syrian Arab Republic Commissioned by the Office of the UN High Commissioner for Human Rights Megan Price, August. <<http://www.ohchr.org/Documents/Countries/SY/HRDAGUpdatedReportAug2014.pdf>> (30.01.2017).
- Greenfield, Daniel** 2015. The Southern Front scam is the Free Syrian Army scam all over again. – The Front Page Magazine, July 10. <<http://www.frontpagemag.com/point/258222/southern-front-scam-free-syrian-army-scam-all-over-daniel-greenfield>> (29.01.2017).
- Ġufrānak allahumma fa-lḥusayn lā yašrab ad-damā'** 2007. – Darbuna.net, January 3. <<http://www.darbuna.net/blog/2007/01/03/ال-نبيس حل اف-مه لال-كفن ارفغ--2007-01-03/>> (29.01.2017).
- Guide: Syria Crisis** 2012. – BBC, April 9. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13855203>> (28.01.2017).
- Gunning, Jeroen; Zvi Baron, Ilan** 2014. Why occupy a square?: people, protests and movements in the Egyptian Revolution. Oxford University Press.
- Ġunūd baššār tadnus almasġid** 2011. – Youtube, September, 25. <<https://www.youtube.com/watch?v=SJiEBm8dvxM>> (10.01.2017).

- Hādī al-Baḥrah** 2014. – Al Jazeera, July 10.
 <<http://www.aljazeera.net/news/reportsandinterviews/2014/7/10/قرحبل-اي-داه>>
- Hamdanī, Sardār: Nizām Sūrīyah az ḥatar suqūt kārij šuddeh ast.** – *ḲabarFarsī*, 12.02.1393. <<http://khabarfarsi.com/ext/9138664>> (30.01.2017).
- Helberg, Kristin** 2014. Wanted: moderate, reliable rebels for fight against IS. – *Qantara*. <<https://en.qantara.de/content/outside-intervention-in-syria-wanted-moderate-reliable-rebels-for-fight-against-is>> (28.01.2017).
- Hof, Frederic C; Simon, Alex** 2013. *Sectarian Violence in Syria's Civil War: Causes, Consequences, and Recommendations for Mitigation. A Paper Commissioned by The Center for the Prevention of Genocide, United States Holocaust Memorial Museum.*
- Hokayem, Emile** 2013. *Syria's Uprising and the Fracturing of the Levant.* Abingdon, Oxon: Routledge for the International Institute for Strategic Studies.
- Holliday, Joseph** 2011. The struggle for Syria in 2011: an operational and regional analysis. – *The Middle East Security Report*, Vol. 2. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Struggle_For_Syria.pdf> (28.01.2017).
- Holliday, Joseph** 2012. Syria's Armed Opposition. – *The Middle East Security Report*, Vol. 3, March. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Armed_Opposition.pdf> (28.01.2017).
- Huge Damascus rally backs President Bashar al-Assad** 2011. – BBC, October 12. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15271764>> (28.01.2017).
- I'lān taškīl al-Ġayš as-Sūrī al-Ḥurr** 2011. – Youtube, July 29.
 <<https://www.youtube.com/watch?v=SZcCbIPM37w>> (20.01.2017)
- In Syria, crackdown after protests** 2011. – *New York Times*, March 19.
 <http://www.nytimes.com/2011/03/19/world/middleeast/19syria.html?_r=0> (26.01.2016).
- In Syria's war, Alawites pay heavy price for loyalty to Bashar al-Assad** 2015. – *Telegraph*, April 7. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/11518232/In-Syrias-war-Alawites-pay-heavy-price-for-loyalty-to-Bashar-al-Assad.html>> (30.01.2017).
- Interview with Syrian President Bashar al-Assad** 2011. – *The Wall Street Journal*, New York, January 31. <<http://www.wsj.com/articles/SB10001424052748703833204576114712441122894>> (09.01.2017).
- Investigative study of the situation in the city of Homs under siege** 2014. – CSR-SY, April. <http://csr-sy.org/pics/files/Berichte/Homs/Genocidal%20blockade_on_the_city_of_Homs.pdf> (24.01.2017).
- ISIS Reportedly Fighting Alongside the Free Syrian Army and Al-Qaeda in Al-Zabadani** 2015. – *Al Masdar News*, July 8. <<http://www.almasdarnews.com/article/isis-reportedly-fighting-alongside-the-free-syrian-army-and-al-qaeda-in-al-zabadani/>> (29.01.2017).
- ISIS Strikes Deal With Moderate Syrian Rebels: Reports** 2014. – *The World Post*, September 14. <http://www.huffingtonpost.com/2014/09/12/isis-deal-syria_n_5814128.html> (29.01.2017).
- Islamic cleric decrees it OK for Syrian rebels to rape women** 2012. – *The Washington Times*, April 2. <www.washingtontimes.com/news/2013/apr/3/islamic-cleric-decrees-it-ok-syrian-rebels-rape-wo/> (30.01.2017)

- Littell, Jonathan** 2015. *Syrian notebooks: inside the Homs uprising, January 16–February 2, 2012*. London: Verso.
- Lohlker, Rüdiger; Abu-Hamdeh, Tamara** 2013. *Jihadi thought and ideology*. Berlin: Logos Verlag.
- Lund, Aron** 2013. *The Free Syrian Army Doesn't Exist*. – Syria Comment, March 16. <<http://www.joshualandis.com/blog/the-free-syrian-army-doesnt-exist/>> (29.01.2017).
- Lynch, Mark; Glasser, Susan B; Hounshell, Blake** 2011. *Revolution in the Arab world: Tunisia, Egypt and the unmaking of an era*. Foreign Policy Magazine.
- Maier, Lilly** 2013. *Syrian rebels include extremists, but how many?* – Politifact, September 30. <http://www.politifact.com/truth-o-meter/article/2013/sep/30/syrian-rebels-include-extremists-how-many/?utm_medium=referral&utm_source=t.co> (27.01.2017).
- Ma'lūmāt 'an wafāt aš-šāb alladī aḥraqa nafsahu fī al-Ḥasaka** 2011. – Gazire, January 28. <<http://www.gazire.com/cms/new/s/4902>> (22.01.2017).
- Marcovitz, Hal** 2014. *The Arab spring uprisings* San Diego, CA : ReferencePoint Press, Inc.
- Marfleet, Phil** 2016. *Egypt: contested revolution*. London: Pluto Press.
- McHugo, John** 2016. *Syria: a recent history*. London : Saqi Books (e-pub formaadi tõttu pole lk number tuvastatav).
- Meysan, Thierry** 2012. *The many faces of Sheikh Ahmad Moaz Al-Khatib*. – Voltaire Network, 23.11. <<http://www.voltairenet.org/article176707.html>> (29.01.2017).
- Moaz al-Khatib**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Moaz_al-Khatib> (29.01.2017).
- Moaz al-Khatib: ex-imam charged with uniting Syria's opposition** 2012. – The Guardian, November 12. <<http://www.theguardian.com/world/2012/nov/12/moaz-al-khatib-syria-opposition>> (29.01.2017).
- Mortar strike kills 15 in Damascus University** 2013. – Reuters, 28.03. <<http://www.reuters.com/article/2013/03/28/us-syria-crisis-students-idUSBRE92R0E020130328>>.
- Moubayed, Sami** 2015. *Under the Black Flag*. B.Taurus.
- Nakkash, Aziz** 2013. *The Alawite Dilemma in Homs: Survival, Solidarity and the Making of a Community*. – Friedrich Ebert Stiftung. <<http://library.fes.de/pdf-files/iez/09825.pdf>> (09.01.2017)
- National Coalition for Syrian Revolutionary and Opposition Forces**. – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/National_Coalition_for_Syrian_Revolutionary_and_Opposition_Forces> (28.01.2017).
- New Syrian rebel alliance formed, says weapons on the way. 2012**. – Reuters, October 12. <<http://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-kurds-idUSKCN0S60BD20151012>> (29.01.2017).
- Newton-Small, Jay** 2013. *The Rise and Fall of Elizabeth O'Bagy, What the fall of the Free Syrian Army's front woman in Washington tells us about America's love affair with rebel groups and its ignorance of the Middle East*. – The Time, September 17. <<http://swampland.time.com/2013/09/17/the-rise-and-fall-of-elizabeth-obagy/>> (29.01.2017).

- Nizām Sūrīyah az katar suqūt kārīj šuddeh ast.** – T-News, 14.02.1393. <<http://tnews.ir/news/B7CA24847139.html>> (30.01.2017).
- O’Bagy, Elizabeth** 2013a. The Free Syrian Army. – ISW, March. <<http://www.understandingwar.org/report/free-syrian-army>> (28.01.2017).
- O’Bagy, Elizabeth** 2013b. U.S. Secretary of State Announces Non-Lethal Aid to Free Syrian Army. – Political Update, February 28. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/ISWPoliticalUpdate_AidtoFreeSyrianArmy.pdf> (28.01.2017).
- O’Bagy, Elizabeth** 2012. Syria’s political Opposition. – The Middle East Security Report 4, April. <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/Syrias_Political_Opposition.pdf> (28.01.2017).
- Opposition Leader Jarba Appeals for U.S. Understanding, Weapons** 2014. – United States Institute for Peace, May 7. <<http://www.usip.org/publications/syrian-opposition-leader-jarba-appeals-us-understanding-weapons>> (29.01.2017).
- Over 120,000 pro-Assad fighters killed in Syria conflict** 2014. – Monitoring group, Reuters, December 17. <<http://uk.reuters.com/article/2014/12/17/uk-mideast-crisis-syria-assad-idUKKBN0JV1XW20141217>>.
- Peterson, Üllar** 2016/2017. Süüria kodusõjani viinud sündmustest islamimaaailma ja eriti Süürias. Akadeemia 12, 2016. lk 2209 – 223; nr, 1, 2017. lk 116–148.
- Peterson, Üllar** 2016. Islamiriik ja mittemuslimid: Abū Yūsufi Kitāb al-ḥarāğ’i näitel. – Akadeemia, nr 3, lk 447–485; nr 4, lk 673–707.
- Peterson, Üllar** 2017. Süüria alaviidid: religioon, võim, sõda, ideoloogia. [ilmumas]
- Peterson, Üllar** 2017. Süüria Muslimite Vennaskod ja „Süüria esimene kodusõda“ 1978–1982 [ilmumas]
- Photo of the week: a father holding his dead daughter murdered by obama & co. picture sent by arabi souri, may god damn obama and burn him in hell** 2015. – Facebook, February 8. <<http://www.syrianperspective.com/2015/02/syrian-army-blasts-isis-and-alqaeda-in-derah-dayr-el-zor-sees-major-advances-on-all-fronts.html>> (30.01.2017).
- Pierret, Thomas** 2012. The Role of the Mosque in the Syrian Revolution. – The Near East Quarterly, Tuesday, March 20th. <https://www.academia.edu/1493604/The_Role_of_the_Mosque_in_the_Syrian_Revolution> (10.01.2017).
- Pierret, Thomas** 2012. Religion and state in Syria: the Sunni Ulama from coup to revolution. Cambridge University Press.
- Poller, Nidra** 2011. The Muhammad al-Dura Hoax and Other Myths Revived. – The Middle East Quarterly, Fall, Vol. 18 (4), pp. 71–78. <<http://www.meforum.org/3076/muhammad-al-dura-hoax>> (26.01.2017).
- Preysing, Domenica** 2016. Transitional Justice in Post-Revolutionary Tunisia (2011–2013): How the Past Shapes the Future. Wiesbaden: Springer Fachmedien Wiesbaden.
- Profile: Ahmad Jarba, Syrian opposition leader** 2013. – BBC, July 8. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-23229258>> (29.01.2017).
- Profile: Khaled Khoja, Syria opposition chief** 2015. – BBC, January 6. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-30699657>> (29.01.2017).
- Profile: Syrian opposition’s Ahmed Moaz al-Khatib** 2013. – BBC, 24.03. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20300356>> (20.01.2017).

- Propaganda spin cycle: ‘Syrian Observatory for Human Rights’ is funded by US and UK governments** 2016. – Soft.net, September 23. <<https://www.sott.net/article/329117-Propaganda-spin-cycle-Syrian-Observatory-for-Human-Rights-is-funded-by-US-and-UK-governments>> (30.01.2017).
- Protesters killed in southern Syria** 2011. – Al Jazeera. 9 April. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/04/201148131548860250.html>> (26.01.2016).
- Putin warns U.S., West against arming organ-eating Syrian rebels** 2013. – CNN, June 17. <<http://edition.cnn.com/2013/06/16/world/meast/syria-civil-war/>> (30.01.2017).
- Read Out of Secretary Kerry’s Bilateral Meeting With Syrian Opposition Coalition Chairman Ahmed Assi al-Jarba** 2013. Special Briefing, Senior State Department Official, New York City, September 24. <<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2013/09/214677.htm>> (29.01.2017).
- Rebel Groups in Syria Make Framework for Military** 2012. – The New York Times, December 7. <<http://www.nytimes.com/2012/12/08/world/middleeast/rebel-groups-in-syria-make-framework-for-military.html>> (29.01.2017).
- Rebel shelling kills civilians in Syria’s Aleppo** 2016. – Al Jazeera, August 2. <<http://www.aljazeera.com/news/2016/08/rebel-shelling-kills-civilians-syria-aleppo-160801213204499.html>> (31.01.2017).
- Rebel shelling kills over 80 civilians in Syria’s Aleppo** 2016. – ARA-News, November 6. <<http://aranews.net/2016/11/rebel-shelling-kills-80-civilians-syrias-aleppo/>> (31.01.2017).
- Remarks With Syrian Opposition Coalition President Khaled Khoja** 2015. – US Department of State, March 30. <<http://www.state.gov/secretary/remarks/2015/04/241357.htm>> (29.01.2017).
- Reports Emerge from Alawite Heartland** 2012. – The Guardian, October 2. <www.theguardian.com/world/2013/oct/02/syria-massacre-reports-alawites-assad> (30.01.2017).
- Rossomando, John** 2014. U.S. Funded Syrian Relief Flowed Despite Radical Elements. – IPT News, March 5. <<http://www.investigativeproject.org/4307/us-funded-syrian-relief-flowed-despite-radical>> (29.01.2017).
- Russia: ‘Free Syrian Army No Longer Exists’; Rebels Are Coordinating With Terrorists** 2014. – CNS News, September 17. <<http://www.cnsnews.com/news/article/patrick-goodenough/russia-free-syrian-army-no-longer-exists-rebels-are-coordinating>> (29.01.2017).
- Russia/Syria: War Crimes in Month of Bombing Aleppo** 2016. – HRW, December 1. <<https://www.hrw.org/news/2016/12/01/russia/syria-war-crimes-month-bombing-aleppo>> (30.01.2017).
- Salafi-Jihadi Cleric Abu Basir Al-Tartusi Presents His Position on Democracy** 2012. – MEMRI, January 19. <<https://www.memri.org/reports/salafi-jihadi-cleric-abu-basir-al-tartusi-presents-his-position-democracy-principle-rule>> (29.01.2017).
- Saudi Araabia ja Türgi kaaluvad maavägede saatmist Süüriasse** 2016. – Postimees, 16.02. <<http://maailm.postimees.ee/3573353/saudi-araabia-ja-tuergi-kaaluvad-maavaegede-saatmist-sueueriasse>> (30.01.2017).

- Saudi Arabia's eerie similarities in Handling Osama bin Laden and Ahmad al-Jarba** 2014. – Syrintel, July, 19. <<http://rdnews.tumblr.com/post/55920209884/saudi-arabias-eerie-similarities-in-handling>> (29.01.2017).
- Saudi Fatwas: Just Reflection of a Terrorist Wahhabi Kingdom** 2012. – Youtube, April 6. <https://www.youtube.com/watch?v=33_SqXvmoFs> (30.01.2017).
- SDF plays central role in Syrian civil war** 2016. – Jane's Intelligence Review (23.01.2017).
- Seale, Patrick** 1989. Asad of Syria: the struggle for the Middle East. Berkeley: University of California Press.
- Selline seis on praegu Süüria kodusõjas, mis justkui maailmale korda ei lähe** 2015. – Forte, 8.01. <<http://forte.delfi.ee/news/militaaria/selline-seis-on-praegu-suu-ria-kodusõjas-mis-justkui-maailmale-korda-ei-lahe?id=70517923>> (30.01.2017).
- Sepah Pasdaran commander: Al-Assad is fighting Syria war as 'our deputy'** 2014. – Naame Shaam, May 8. <<http://www.naameshaam.org/sepah-pasDarā'n-commander-al-assad-is-fighting-syria-war-as-our-deputy/>> (30.01.2017).
- Sofer, Ken; Shafroth, Juliana** 2013. The Structure and Organization of the Syrian Opposition. Center for American Progress, May 14. <<https://www.americanprogress.org/issues/security/report/2013/05/14/63221/the-structure-and-organization-of-the-syrian-opposition/>> (29.01.2017)
- Statement on Targeting a Detention Center by the International Coalition Forces Al-Bab –Aleppo 28 Dec 2014.** 2015. – VDCS, February. <http://www.vdc-sy.info/index.php/en/reports/1423064971#.VY_tdfntmsQ> (30.01.2017).
- Strike against Syria? Obama backs it, but wants Congress to vote** 2013. – CNN, August 31. <<http://edition.cnn.com/2013/08/31/world/meast/syria-civil-war/>> (29.01.2017).
- Supportkurds.org** 2014a. January 1. <<http://supportkurds.org/news/tuesday-31-december-2013/>> (30.01.2017).
- Supportkurds.org** 2014b. December 17. <<http://supportkurds.org/news/wednesday-17-december-2014/>> (30.01.2017).
- Syria Civil War: Deadly Blasts at Aleppo University Killing Dozens** 2013. – IBT-Times, January 16. <<http://www.ibtimes.co.uk/syria-aleppo-university-explosion-blasts-assad-rebels-424582>> (28.01.2017).
- Syria conflict now a civil war, UN peacekeeping chief says** 2012. – Reuters, June 12. <<http://www.reuters.com/article/us-syria-crisis-un-idUSBRE85B1BI20120612>> (28.01.2017).
- Syria crisis: Dozens killed by Aleppo university blasts** 2013. – BC, January 15. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-21029034>> (28.01.2013).
- Syria death toll: UN envoy estimates 400,000 killed** 2016. – Al Jazeera, April 23. <<http://www.aljazeera.com/news/2016/04/staffan-de-mistura-400000-killed-syria-civil-war-160423055735629.html>> (30.01.2017).
- Syria Exclusive: Definitive Evidence of Regime Airstrikes on Aleppo University** 2013. – EA World-View, January 24. <<http://www.enduringamerica.com/home/2013/1/24/syria-exclusive-definitive-evidence-of-regime-airstrikes-on.html>> (28.01.2017).

- Syria: nearly half rebel fighters are jihadists or hardline Islamists, says IHS Jane's report** 2013. – The Telegraph, September 15. <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/middleeast/syria/10311007/Syria-nearly-half-rebel-fighters-are-jihadists-or-hardline-Islamists-says-IHS-Janes-report.html>> (29.01.2017).
- Syria: Seven Police Killed, Buildings Torched in Protests** 2011. – Israel National News, March 21. <<http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/143026#.VY7khPntmsQ>> (26.01.2017).
- Syria: Weapons Intercepted** 2011. – The New York Times, March. <http://www.nytimes.com/2011/03/12/world/middleeast/12briefs-Syria.html?_r=0011> (26.01.2017).
- Syria: What motivates an Assad supporter?** 2011. – GlobalPost, June 25. <<http://www.globalpost.com/dispatch/news/regions/middle-east/110624/syria-protests-assad>> (28.01.2017).
- Syrian protesters target Baath Party offices' 'Deaths as Syria protests spread'** 2011. – Al Jazeera, 26 March. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/201132616546326475.html>> (26.01.2016).
- Syria protesters torch buildings** 2011. – Al Jazeera, March 20. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/03/2011320113138901721.html>> (26.01.2017).
- Syria rebels: Islamic militants nabbed our weapons** 2013. – The World Post, December 13. <http://www.huffingtonpost.com/huff-wires/20131213/eu--britain-syria/?utm_hp_ref=world&ir=world> (29.01.2017).
- Syria unrest: Aleppo sees huge pro-Assad rally** 2011. – BBC News, October 19. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-15271764>> (28.01.2017).
- Syria unrest: 'Bloodiest day' as troops fire on rallies** 2011. – BBC, April 22. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13167433>> (28.01.2017).
- Syria vows 'decisive' response in Jisr al-Shughour** 2011. – BBC, 7 June. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-13677200>> (28.01.2017).
- Syrian Civi War.** – Wikipedia. <http://en.wikipedia.org/wiki/Syrian_Civil_War> (30.01.2017).
- Syrian deaths escalate as Assad forces pursue protesters** 2011. – Al-Arabiya News, July 31. <<https://english.alarabiya.net/articles/2011/07/31/160188.html>> (28.01.2017).
- Syria Death Toll Likely As High As 120,000, Group Says** 2013. – The World Post, July 13. <http://www.huffingtonpost.com/2013/05/14/syria-death-toll-120000_n_3272610.html> (30.01.2017).
- Syrian Democratic Forces.** – Wikipedia. <https://en.wikipedia.org/wiki/Syrian_Democratic_Forces> (29.01.2017).
- Syrian Forces Kill Eight Protesters as 1 Million Demonstrate Nationwide** 2011. – Bloomberg, July 22. <<https://www.bloomberg.com/news/articles/2011-07-22/syria-forces-kill-5-at-aleppo-homs-protests-activist-says-1->>> (28.01.2017).
- Syrian forces raid homes as Assad opposition mounts** 2011. – Reuters, April 24. <<http://www.reuters.com/article/2011/04/24/us-syria-protests-idUSTRE73L1SJ20110424>> (28.01.2017).

- Syrian forces take over northwestern town of Maaret al-Numan** 2011. – Haaretz, June 17. <<http://www.haaretz.com/news/middle-east/syrian-forces-take-over-northwestern-town-of-maaret-al-numan-1.368250>>.
- Syrian FSA fades in shadow of Saudi-backed opposition front** 2013. – Al-Monitor, December 11. <<http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/12/syria-fsa-islamic-front-geneva-ii-jarba.html>> (29.01.2017).
- Syrian National Council chairman George Sabra** 2012. – BBC, November 13. <<http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20312255>> (29.01.2017).
- Syrian Opposition Coalition Office Gains Foreign Mission Status in Washington** 2014. – National Coalition of Syrian Revolution and Opposition Forces, May 5. <http://www.etalaf.us/mission_recognition> (29.01.2017).
- Syrian opposition groups stop pretending** 2013. – The New Yorker, September 26. <<http://www.newyorker.com/news/news-desk/syrian-opposition-groups-stop-pretending>> (29.01.2017)
- Syrian opposition expects Western military aid ‘within weeks’** 2014. – The Times of Israel, May 22. <<http://www.timesofisrael.com/syria-opposition-expects-western-military-aid-within-weeks/>> (29.01.2017).
- Syrian opposition leader hits out at west’s ‘cardboard’ support** 2015. – The Guardian, March 12. <<http://www.theguardian.com/world/2015/mar/12/syrian-opposition-leader-hits-out-at-wests-cardboard-support>> (27.01.2017)
- Syrian rebel groups defect from Western-backed opposition** 2013. – Al Jazeera, September 25. <<http://america.aljazeera.com/articles/2013/9/25/syrian-rebel-groupsslamwesternbackedopposition.html>> (29.01.2017).
- Syrian regime and Isis carried out chemical attacks, say UN investigators** 2016. – The Guardian, August 25. <<https://www.theguardian.com/world/2016/aug/25/assad-regime-isis-chemical-attacks-syria-un-investigators>>.
- Syrian regime rallies support while Assad promises to address nation on TV** 2011. – The Guardian, June 15. <<http://www.theguardian.com/world/2011/jun/15/syrian-regime-support-assad-tv>> (28.01.2017).
- Syrian regime steps up army reserve measures** 2014. – The Daily Star Lebanon, October 22. <http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2014/Oct-22/274897-syrian-regime-steps-up-army-reserve-measures.ashx?utm_medium=email&utm_source=transactional&utm_campaign=Newsletter#axzz3GsUsmSSh>.
- Syrian security forces ‘fire on rallies’** 2011. – Al Jazeera, 16.07. <<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2011/07/201171513414896895.html>> (28.01.2017).
- Syrian War Blog** 2016. December 17. <<http://syrianwar1.blogspot.com/2016/12/history-of-fsa-cooperation-with.html>> (29.01.2017).
- Syrian wars of proxy** 2014. – Al-Akhbar, September 22. <<http://english.al-akhbar.com/content/syrian-wars-proxy>> (28.01.2017).
- Syria’s defense minister killed in Damascus suicide bombing** 2012. – Al Arabiya, July 18. <<http://english.alarabiya.net/articles/2012/07/18/227035.html>> (28.01.2017).
- Syria’s new opposition leader: Better than the one before?** 2013. – The Economist, July 13. <<http://www.economist.com/news/middle-east-and-africa/21581784-different-man-faces-same-problems-better-one>> (29.01.2017).

- Syria's Rebel Judges Promise Sharia Justice With Mercy** 2012. – Time, August 10. <<http://world.time.com/2012/08/10/syrias-rebel-judges-promise-sharia-justice-with-mercy/>>.
- Ši'ārāt 'ayyām al-ğum'at fī at-tawrat as-sūrīyat** 2011. 2014. – Aš-Šarq al-‘arabī, March 1.
- Targeting hospital in Syria figurers and facts** 2013. – SNHR, September, 25. <http://sn4hr.org/public_html/wp-content/pdf/english/Report%20about%20targeting%20hospital%20in%20Syria%20figurers%20and%20facts.pdf> (29.01.2017).
- Talhamy, Yvette** 2009. The Syrian Muslim Brothers and the Syrian-Iranian Relationship. – The Middle East Journal, Vol. 63 (4).
- Markaz Tawṭīq al-intihākāt fī sūrīā** 2017. <<http://www.vdc-sy.info/index.php/en/martyrs/1/c29ydGJ5PWEEua2lsbGVkX2RhdGV8c29ydGRpcj1ERVNDfGFwHJvdmVkPXZpc2libGV8ZXh0cmFkaXNwbGF5PTB8cHJvdmluY2U9N-nxzdGFyDERhdGU9MjAxMi0wNy0xOXxlbmREYXRlPTIwMTYtMTItMjJ8>> (30.01.2017)
- Taylor William C.** 2014. Military responses to the Arab uprisings and the future of civil-military relations in the Middle East: analysis from Egypt, Tunisia, Libya, and Syria. New York, NY: Palgrave Macmillan.
- Tawār Sūrīā yaṭabbaqūna aš-šarī'ah al-islāmīyah fī al-maḥākīm at-tawrīyah** 2012. – Youtube, October 30. <<https://www.youtube.com/watch?v=csm39DtCiUs>> (29.01.2017).
- The Crisis in Syria and Its Implication Worldwide** 2013. Crisis Management and Disaster Response Centre of Excellence. <https://www.cmdrcoe.org/fls/docs/20140106074026_Syrian_Crisis_Brief_Review_2011-2013.pdf>.
- The Dark Side of the Free Syrian Army** 2012. – The Huffington Post, December 31. <http://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/dark-side-free-syrian_b_2380399.html> (29.01.2017).
- The Encyclopaedia of Islam** 1960–2009 (2nd ed.). Ed. Bearman, P. J.; Bianquis, Th.; Bosworth, C. E.; Donzel, E. van; Heinrichs, W. P. *et al.* Leiden: E. J. Brill.
- The Record on Curveball: Declassified Documents and Key Participants Show the Importance of Phony Intelligence in the Origins of the Iraq War** 2007. – National Security Archive Electronic Briefing Book, No. 234, ed. Prados, John. November 5. <<http://nsarchive.gwu.edu/NSAEBB/NSAEBB234/index.htm>> (30.01.2017).
- The road to ar-Raqqah: Background on the Syrian Democratic Forces** 2016. – ISW – Backgrounder, November 22. <<http://www.understandingwar.org/sites/default/files/The%20Road%20to%20ar-Raqqah%20ID.pdf>> (23.01.2017).
- The Seven Main Parties that Kill Civilians in Syria in 2016.** 2016. – SNHR. <<http://sn4hr.org/blog/2017/01/21/31375/>> (29.01.2017).
- The Syrian Brotherhood and Jarba's Letter** 2014. – Al-Aawsat, June 17. <<http://www.aawsat.net/2014/06/article55333282/opinion-the-syrian-brotherhood-and-jarbas-letter>> (29.01.2017).
- The Syrian National Coalition's Saudi Makeover** 2013. – Al-Akhbar, July 18. <<http://english.al-akhbar.com/node/16463>> (29.01.2017).

- The Syrian opposition: who's doing the talking?** 2012. – The Guardian, July 12. <<http://www.theguardian.com/commentisfree/2012/jul/12/syrian-opposition-doing-the-talking>> (30.01.2017).
- Together Against Terror Free Syrian Army Combating Extremism** 2014. – National Coalition for Syrian Revolution and Opposition Forces. <<http://all4syria.info/wp-content/uploads/2014/06/Together-Against-Terror-...-Free-Syrian-Army-Combating-Extremism.pdf>> (29.01.2017).
- Tomass, Mark** 2016. The religious roots of the Syrian conflict: the remaking of the Fertile Crescent. Houndmills, Basingstoke, Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.
- U.N. Envoy Revises Syria Death Toll to 400,000.** 2016. – Foreign Policy, April 22. <<http://foreignpolicy.com/2016/04/22/u-n-envoy-revises-syria-death-toll-to-400000/>> (24.01.2017).
- UN has to Ensure the Safety and Fate of IDPs from Aleppo's Eastern Neighborhoods** 2016. – SNHR, November 30. <<http://sn4hr.org/blog/2016/11/30/29832/>> (30.01.2017).
- Uprising in Syria, 2011–12.** – Encyclopaedia Britannica – Online encyclopedia. <<http://www.britannica.com/event/Syrian-Civil-War/Uprising-in-Syria-2011-12>> (28.01.2017).
- US gives \$6 million to Syria opposition government** 2015. – The Daily Star, January 22. <<http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2015/Jan-22/284937-us-gives-6-million-to-syria-opposition-government.ashx>> (29.01.2017).
- Vaid 15 padrunit relvaabi kuus ehk kuidas USA kaotas Süüria ülestõusnute usalduse** 2015. – Forte, 13.10. <<http://forte.delfi.ee/news/militaaria/vaid-15-padrunit-relvaabi-kuus-ehk-kuidas-usa-kaotas-suuria-ulestousnute-ausalduse?id=72686777>> (30.10.2017).
- Very Busy Man Behind the Syrian Civil War's Casualty Count** 2013. – The New York Times, April 9. <http://www.nytimes.com/2013/04/10/world/middleeast/the-man-behind-the-casualty-figures-in-syria.html?pagewanted=all&_r=0> (30.01.2017).
- Western-backed rebels join Aleppo alliance** 2015. – Syria Monitor, January 31. <<http://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-aleppo-idUKKBN0L408E20150131>> (29.01.2017).
- We've Never Seen Such Horror: Crimes against Humanity by Syrian Security Forces** 2011. – Human Rights Watch, June 1. <<http://www.hrw.org/sites/default/files/reports/syria0611webwcover.pdf>> (26.01.2017).
- Why the Arab Democracy Wave is Unlikely to Reach Syria** 2011 – Time, Feb 04. <<http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2046288,00.html>> (09.01.2017).
- Winstanley, Asa** 2012. The Syrian Observatory: The Inside Story. – Al-Akhbar, January 26. <<http://english.al-akhbar.com/node/3701>> (30.01.2017).
- Winter, Lucas** 2013. A Modern History of the Free Syrian Army in Dar'ā. – US Army Foreign Military Studies Office. <<http://fmso.leavenworth.army.mil/documents/Free-Syrian-Army-Daraa.pdf>> (29.01.2017).

- White, Jeffrey; Tabler, Andrew J; Zelin, Aaron Y.** 2013. Syria's Military Opposition: How Effective, United, or Extremist? – The Washington Institute, Policy Focus, Vol. 128, September, pp. 21–24.
- Whitson, Sarah Leah** 2012. Open Letter to the Leaders of the Syrian Opposition. – Human Rights Watch, Executive Director Middle East & North Africa division, March 20. <<http://www.hrw.org/news/2012/03/20/open-letter-leaders-syrian-opposition>> (29.01.2012).
- With more than 191,000 dead in Syria, U.N. rights chief slams global 'paralysis'** 2014. – CNN, August 22. <http://edition.cnn.com/2014/08/22/world/meast/syria-conflict/index.html?hpt=imi_c2>.
- Who's Who: Khaled Khoja** 2015. – The Syrian Observer, 16.01. <http://syrianobserver.com/EN/Who/28444/Who_Who_Khaled_Khoja> (27.01.2017).
- Yassin-Kassab, Robin; Al-Shami, Leila** 2016. Burning country: Syrians in revolution and war. London: Pluto Press.
- You might want to look at this so. Check this out.... How fake footage for MSM is made** 2016. – Twitter, November 2. <<https://twitter.com/bearyear/status/793938568460824576>> (26.01.2017).
- Zelin, Aaron Y.** 2013. The Syrian Islamic Front: A New Extremist Force. – The Washington Institute, February 4. <<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/the-syrian-islamic-front-a-new-extremist-force>> (29.01.2017).
- Сараджян, П. А.** 1986. Активизация деятельности организации «Братья-мусульмане» в Сирии в 1979–1982 гг. – Ислам в политической жизни стран современного Ближнего и Среднего Востока. Ереван: Изд-во АН Армянской ССР.

<<http://en.etilaf.org/>>.

<<http://scpr-syria.org/>>.

<<http://syrianshuhada.com/>>.

<<http://www.abubaseer.bizland.com/>>.

<<http://www.darbuna.net/>>.

<<http://www.darifta.org/fatawa2014/counter.php>> (30.01.2017).

<<http://www.etilaf.us/>>.

<<http://www.syrianfreearmy.net/>>.

<<https://syriatracker.crowdmap.com/main>>.

<https://twitter.com/gmal_marouf/status/422042826025598977> (29.01.2017).

<<https://twitter.com/hadialbahra>> (11.07.; 15.06.; 26.–27.06.; 26.06.; 19.06.; 13.07.; 15.07.2015).

<<https://twitter.com/khaledkhoja>>.

<<https://www.facebook.com/abdurrahman.azan.7?fref=ts>> (January 28, 2015).

<<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (April 26, 2013).

<<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (April 30, 2013).

<<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (February 6, 2014).

<<https://www.facebook.com/ahmad.mouaz.alkhatib.alhasani>> (January 1, 2014).

<<https://www.facebook.com/AlBahra.Hadi>> (8.–9.02. 2015).

<<https://www.facebook.com/AlBahra.Hadi>> (February 1, June 15, 2015).
<<https://www.facebook.com/freesyrianarmy>>.
<<https://www.facebook.com/freesyrianarmy>> (September 15, 2013).
<<https://www.facebook.com/KhaledKhoja.official>> (25.03.2015).
<<https://www.facebook.com/KhaledKhoja.official>> (May 28, 2015).
<<https://www.facebook.com/SyrianNationalCoalition>> (July 9–10, July 10, July 15, 2015)
SOHR. <Facebook. <https://www.facebook.com/syriahroe/>>.
SOHR. <<http://www.syriahr.com/en/>>.
VDCS. <<http://www.vdc-sy.info>>.

ÜLLAR PETERSON, MA,

Tallinna Ülikooli kultuuride uuringute doktorant